

Istoria românilor
și universală
Manual
pentru clasa a VII-a

Casetă tehnică

Drag(ă) elev/elevă!

Manualul „Istoria românilor și universală” pentru clasa a VII-a reflectă evenimentele din epoca modernă, prima perioadă (mijlocul secolului al XVII-lea–mijlocul secolului al XIX-lea).

În această epocă societatea a evoluat în condiții controversate și zbuciumate pentru majoritatea statelor și popoarelor lumii. În manual sunt prezentate aspecte din viața economică, socială, politică și culturală a statelor lumii, inclusiv a spațiului românesc din mijlocul secolului al XVII-lea până la mijlocul secolului al XIX-lea.

Manualul actual, în calitate de instrument de bază pentru învățare, este orientat spre dezvoltarea competențelor curriculare specifice disciplinei și unităților de competențe, necesare pentru învățare pe tot parcursul vieții, dar și de integrare într-o societate bazată pe o permanentă schimbare. Conținuturile sunt structurate pe capitole și subiecte separate, cu accent pe descrierea imparțială a evenimentelor și proceselor istorice, având la bază surse autentice. Evenimentele din istoria românilor din epoca modernă sunt prezentate în strânsă legătură cu situația din Europa și din lume. Textul de bază al lecțiilor este însoțit de documente, imagini, hărți, date statistice încadrate în tabele, ce vin în sprijinul ideilor de bază enunțate.

Manualul oferă posibilitatea de a cunoaște, a analiza și a aprecia diverse evenimente, în baza materialelor propuse pentru a dezvolta deprinderile de viață și a lua atitudine față de ceea ce s-a întâmplat în perioada studiată a istoriei. De exemplu, hărțile pot fi utilizate în scopul orientării în spațiu, al localizării evenimentelor istorice, al stabilirii modificărilor teritoriale din epoca modernă. Documentele precizează opinii diverse asupra proceselor și fenomenelor; în corelare cu textul, ele favorizează determinarea relațiilor de cauzalitate, dezbateră subiectelor controversate, formarea propriilor convingeri și dezvoltarea gândirii critice. Imaginile prezente în manual, în diversitatea lor, stimulează capacitățile de analiză, sinteză, imaginație și creativitate.

Majoritatea informațiilor factologice expuse în manual sunt însoțite de sarcini care au funcția de a ghida cititorul în înțelegerea, explicarea, comentarea evenimentelor și fenomenelor istorice. Sarcinile sunt structurate după gradul de complexitate, implică dezvoltarea gândirii logice, care uneori depășesc cadrul manualului, fiind orientate spre extindere și autodezvoltare.

Structura manualului este completată cu studii de caz, focalizate pe anumite probleme din istoria modernă (prima perioadă) din spațiul universal și național. Un element de noutate al manualului actual sunt activitățile propuse pentru realizarea de produse și învățarea bazată pe proiecte, orientate spre studierea istoriei locale, elaborate în mod individual sau în grupuri, cu acțiuni practice, realizate în clasă, în școală, acasă sau în comunitate.

Rămânem în speranța că manualul de istorie a românilor și universală pentru clasa a VII-a va contribui la studiul enormei bogății materiale și spirituale create de generațiile precedente, la convingerea tinerei generații de a păstra și consolida valorile general-umane și naționale, locale și ale familiei.

Autorii

ISTORIA ROMÂNILOR ȘI UNIVERSALĂ

1. Introducere în studiul istoriei românilor și universale moderne 6

UNITATEA 1

STATELE EUROPEI OCCIDENTALE ȘI ALE AMERICII DE NORD

(mijlocul secolului al XVII-lea-sfârșitul secolului al XVIII-lea)

2. Europa la începutul Epocii Moderne 10
3. Revoluția engleză. Anglia – de la absolutism la monarhia parlamentară 14
4. Iluminismul – rațiune și viziuni modernizatoare 18
5. Războiul de independență a coloniilor din America de Nord.
Constituirea SUA 22
6. Revoluția franceză de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.
Faza ascendentă – de la supus la cetățean 26
7. Faza radicală și finală a Revoluției franceze 30
8. Consulatul. Primul Imperiu Francez 34
9. Congresul de la Viena. „Sfânta Alianță” 38
- I. *Sinteză și autoevaluare* 40

UNITATEA 2

STATELE EUROPEI DE EST ȘI CENTRALE DE LA MEDIEVAL LA MODERN

(mijlocul secolului al XVII-lea-sfârșitul secolului al XVIII-lea)

10. Principatele Române: economie și societate 44
11. Viața politică în Principatele Române la mijlocul secolului al XVII-lea–
sfârșitul secolului al XVIII-lea 48
12. Absolutismul luminat. Imperiul Rus. Imperiul Habsburgic 52
13. Transilvania sub dominația habsburgică 56
14. Epoca fanariotă în Țările Române.
Afirmarea ideilor iluministe în spațiul românesc 58
15. Războaiele ruso-austro-turce. Consecințele lor pentru Țările Române 62
- II. *Sinteză și autoevaluare* 66

UNITATEA 3

EUROPA ÎNTRE ABSOLUTISM ȘI LIBERALISM

(prima jumătate a secolului al XIX-lea)

16. Revoluția industrială în Anglia. Invenții și descoperiri	70
17. Civilizația industrială în prima jumătate a secolului al XIX-lea	74
18. Viața cotidiană în Europa Occidentală și în Țările Române	78
19. Principatele Române în contextul politicii Marilor Puteri	82
20. Administrarea Basarabiei și a teritoriilor din stânga Nistrului	86
21. Viața economică și socială a Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea	90
22. Revoluția de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu din 1821	94
23. Domniile pământene și regulamentele organice în Țările Române	98
III. <i>Sinteză și autoevaluare</i>	102

UNITATEA 4

CULTURA, ȘTIINȚA ȘI TEHNICA ÎN EPOCA MODERNĂ

(mijlocul secolului al XVII-lea–mijlocul secolului al XIX-lea)

24. Cultura, știința și tehnica în epoca modernă	106
25. Iluminismul în cultură: baroc și clasicism	110
26. Cultura în Principatele Române	114
27. Cultura în Basarabia din prima jumătate a secolului al XIX-lea	118
IV. <i>Sinteză și autoevaluare</i>	122

UNITATEA 5

ACTIVITĂȚI DE ÎNVĂȚARE ÎN BAZĂ DE PROIECT

Specificul activităților de învățare în bază de proiect	126
A. Studiu: Trecutul de lângă noi – vestigii ale patrimoniului local	128
B. Analiza unui monument cu origini din Epoca Modernă	130
C. Excursie la lăcașele de cult din localitate sau republică	132
<i>Sinteză și autoevaluare finală</i>	134

1

Introducere în studiul istoriei românilor și universale moderne

În secolele XV–XVI, în epoca Renașterii, umaniștii au militat pentru o viață spirituală laică, pentru eliberarea personalității de superstiții pe baza dezvoltării științei, culturii și a revenirii la tradițiile Antichității. Comparativ cu alte popoare, mai ales cu cele din Europa Occidentală, procesul de afirmare a societății moderne în spațiul locuit de români a avut loc relativ mai târziu. Astfel, în istoria universală epoca modernă se afirmă în Europa de Vest după căderea absolutismului englez, la mijlocul secolului al XVII-lea. În Europa de Sud-Est, inclusiv în Țările Române, în condițiile unui regim de dominație străină, au continuat să persiste relațiile medievale până în secolul al XIX-lea. Cu toate acestea, atunci când în Occident începe epoca modernă, unele elemente ale modernității, preponderent în domeniul culturii, pătrund și în societatea românească.

Istoria românilor este o parte a istoriei universale, evenimentele din țările noastre nu sunt izolate, ci sunt influențate de cele ce se petrec în alte țări. De aceea perioadele istoriei române sunt aceleași ca și cele din istoria universală.

Petre P. Panaitescu

Obiectul de studiu al istoriei moderne

Istoria universală modernă studiază procesul apariției, constituirii și dezvoltării sistemului modern, al economiei de piață, de organizare a societății umane, care a înlocuit vechiul sistem medieval. Sistemul modern, bazat pe un nivel mai înalt de dezvoltare a civilizației și culturii, a accelerat progresul societății în toate domeniile vieții. Dezvoltarea nefiind uniformă pe tot globul pământesc, modernizarea mai rapidă a vieții sociale a cuprins zona Atlanticului, în primul rând Europa Occidentală și Statele Unite ale Americii. În alte părți ale lumii apariția și constituirea relațiilor moderne erau încetinite de tradiții medievale. Aceasta se referă la statele și popoarele din centrul, estul și sud-estul Europei, America Latină și, mai ales, la cele din Asia și Africa.

Spre deosebire de civilizațiile tradiționale, în care viața omului era strict reglementată în spiritul tradițiilor și experienței strămoșilor și care considerau schimbările ca ceva inutil, civilizația europeană modernă a înaintat ideea că cea mai mare valoare o reprezintă personalitatea, activitatea creatoare și transformatoare a omului, drepturile lui naturale, societatea civilă, necesitatea apărării intereselor, demnității personalității – valori devenite cu timpul general-umane.

Datorită revoluției industriale, sistemul de relații moderne se maturizează în țările occidentale, luând aspectul unui capitalism industrial, care prin comerț și cuceriri coloniale atrage în sfera sa de influență aproape lumea întreagă, devenind cu timpul un sistem mondial.

În acești ani au loc schimbări esențiale nu numai în sfera economică, ci și în toate domeniile vieții. Prin reforme și acțiuni revoluționare, monarhiile absolutiste sunt substituite de *monarhii constituționale* și *regimuri politice republicane* (republica parlamentară), caracteristice noului sistem modern. Pe măsura dezvoltării capitalismului industrial, se schimbă structura socială, are loc o diferențiere mai accentuată a populației, apar tensiuni sociale. Se constituie diferite organizații obștești și partide politice, apar noi doctrine, care reflectă interesele diferitelor categorii sociale.

Constantin Petrescu.
Grup de revoluționari români

Demonstrează că societatea modernă românească se dezvoltă sincron cu societatea din alte țări ale Europei.

Jacob van der Ulft. *Piața din Amsterdam*

Periodizarea istoriei românilor și universale moderne

Istoria universală modernă cuprinde perioada dintre anii 1640–1914, de la revoluția engleză și până la începutul Primului Război Mondial. Prima, cuprinsă între anii 1640 și 1850, este perioada capitalismului liberal, bazat cu preponderență pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, libertatea antreprizei, comerțului și concurenței. Perioada a doua (anii 1850–1914) este perioada de trecere de la capitalismul liberal la capitalismul monopolist. Odată cu Primul Război Mondial începe epoca contemporană.

În istoria românilor, ca și în cea universală, perioada cuprinsă între mijlocul secolului al XVII-lea, începând cu domniile lui Matei Basarab, Vasile Lupu și Gheorghe Rákóczi, și mijlocul secolului al XVIII-lea, numită în manual *între medieval și modern*, se va studia în cadrul epocii moderne. A doua perioadă istorică expusă în manual începe la mijlocul secolului al XVIII-lea și continuă până la revoluția din 1848–1849.

Până la răscoala din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, transformările din societatea românească, din cauza restricțiilor impuse de Poarta Otomană, se desfășurau destul de lent. În anii '30–'40 ai secolului al XIX-lea în *Țările Române* (numite, de asemenea, *Principate Române* sau *Principate Dunărene*), datorită faptului că suzeranitatea otomană capătă un caracter mai mult formal, începe un proces accelerat de înnoire în toate domeniile vieții sociale și economice. Punctul culminant al acestui proces este revoluția din 1848, care a înaintat o serie de revendicări majore pentru destinul națiunii române: libertatea națională și socială și unirea într-un stat național modern.

În epoca modernă, teritoriul românesc aflat sub dominație străină era și cel dintre Prut și Nistru. Până la sfârșitul secolului al XVIII-lea–începutul secolului al XIX-lea, partea centrală a spațiului dintre Nistru și Prut

➤ În baza imaginii alăturate descrie viața unui locuitor al orașului Amsterdam timp de o zi din epoca modernă.

aparținea Principatului Moldovei, partea de nord (ținutul Hotin) și cea de sud (ținutul Tighina, Cetatea Albă și Ismail) făceau parte nemijlocit din Imperiul Otoman.

Pământurile de pe malul stâng al Nistrului, la rândul lor, erau divizate între Hanatul Crimeii și Polonia, iar din 1784 – între Imperiul Otoman și Polonia. Din 1792–1793 Transnistria, iar din 1812 – și teritoriul dintre Nistru și Prut, numit *Basarabia*, au fost anexate de către Imperiul Rus.

Izvoare istorice

Epoca modernă este reflectată în numeroase și variate izvoare istorice. Epoca modernă dispune de noi categorii de surse: presa și publicațiile, care sunt cronici zilnice, săptămânale, lunare sau anuale ale evenimentelor în continuă schimbare. Surse importante pentru această epocă mai sunt dezbaterile parlamentare, memoriile oamenilor politici și de cultură etc. Probleme ale istoriei moderne sunt studiate în lucrări statistice, sociologice, economice, financiare, de drept și de istorie a instituțiilor, de istorie a culturii etc. La întregirea tabloului istoric o anumită contribuție aduc și operele literare, publicistice etc.

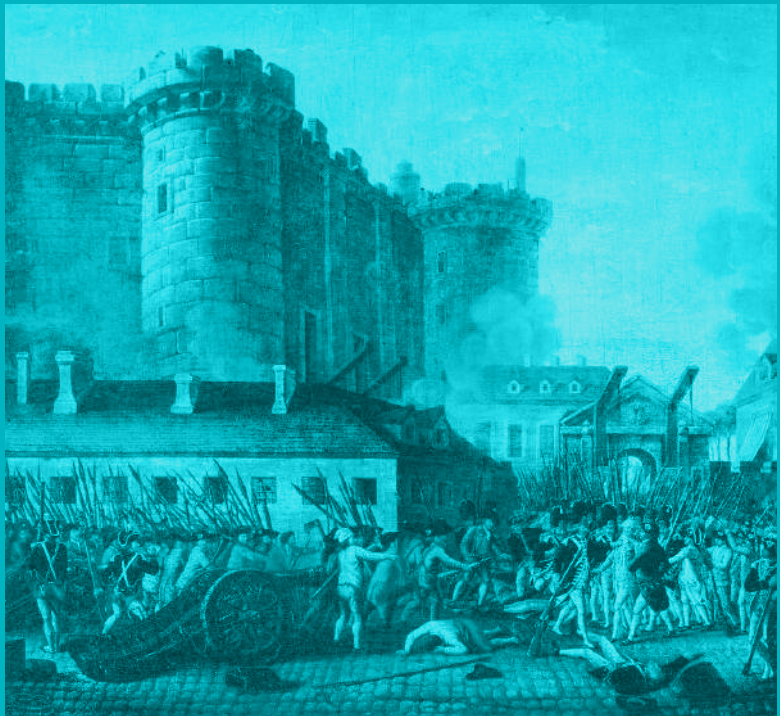
Relațiile politice, economice și culturale ale spațiului românesc cu alte țări au condiționat păstrarea în arhivele din aceste țări a unui număr mare de documente, care se referă la istoria românilor. Pentru istoria Basarabiei și a Transnistriei prezintă o deosebită importanță documentele istorice care se păstrează și astăzi în Arhiva Națională a Republicii Moldova, în arhivele rusești și în cele ucrainene, care reflectă multilateral viața acestor ținuturi în componența Imperiului Rus.

AUTOEVALUARE

- Identifică perioada de timp considerată convențional de istorici epoca modernă.
- Determină trăsăturile caracteristice ale acestei perioade în comparație cu cea medievală.
- Calculează câte secole și câte decenii a durat epoca modernă în istoria universală și în cea a românilor.
- Demonstrează, în baza unor exemple concrete, că popoarele s-au dezvoltat neuniform pe parcursul istoriei.
- Argumentează unitatea etnoculturală a românilor, utilizând și experiențe acumulate la alte discipline școlare sau din alte activități la care ai participat.
- Compară izvoarele din epoca modernă cu cele din epoca medievală. Stabilește asemănările și deosebirile dintre ele.

„A renunța la libertatea ta înseamnă a renunța la calitatea de om, la drepturile umane, ba chiar și la datoriile tale... Dacă-ți lipsește voința de orice libertate, înseamnă că faci ca actele tale să fie lipsite de orice moralitate.”

J.-J. Rousseau. *Contractul social*

1

UNITATEA

STATELE EUROPEI OCCIDENTALE ȘI ALE AMERICII DE NORD

MIJLOCUL SECOLULUI AL XVII-LEA-SFÂRȘITUL
SECOLULUI AL XVIII-LEA

2

Europa la începutul Epocii Moderne

Marile descoperiri geografice sunt considerate începutul trecerii la Epoca Modernă. Statele din Europa de Vest pun stăpânire pe teritorii străine din Asia, Africa și America Latină. În cadrul colonizării acestor teritorii apar conflicte între statele europene. Totodată, în epoca modernă se schimbă radical mentalitatea oamenilor, iar în economie se dezvoltă relațiile capitaliste. Treptat se dezvoltă relațiile economiei de piață odată cu creșterea concurenței între producători.

1618

1648

1750

Spațiu: Europa

Timp: Mijlocul secolului al XVII-lea-prima jumătate a secolului al XVIII-lea

Repere cronologice:

1492 – Descoperirea Americii de către Columb

1517 – Declanșarea Reformei de către Luther

1618-1648 – Războiul de 30 de ani

Noțiuni:

- bursă
- capitalism
- Epoca Modernă
- manufactură
- pandemie (Marea Ciumă)
- urbanizare

Europa după Pacea de la Westfalia (1648)

Localizează pe hartă principalele state mai dezvoltate din Europa la începutul Epocii Moderne.

De la medieval la modern

Descoperirile geografice au fost urmate de cuceriri și colonizări. Imperiile coloniale ale Spaniei și Portugaliei au marcat începuturile dominației europenilor în America și bazinul Oceanului Indian. Se propovăduia chiar ideea unei monarhii universale, care s-a încercat nereușit pe timpul lui Carol al V-lea Quintul (1519–1556).

În această perioadă în cultură se extinde Renașterea, iar în economie începe dezvoltarea relațiilor capitaliste. Are loc prima revoluție cu caracter burghez în Țările de Jos. Biserica Catolică a fost zgduidă de Reforma inițiată de Luther în anul 1517. Ea a scindat societatea, s-au răscolat țărani. Războaiele religioase au cuprins Franța și Germania, culminând cu Războiul de 30 de ani (1618–1648). Prima mare confruntare europeană, timp de trei decenii de lupte și devastări, urmate de jertfe enorme, a pustiit întregi regiuni ale Europei.

Tratativele de pace s-au purtat în două orașe din Westfalia, unde au fost majoritatea principilor antrenati în conflict. Puterile biruitoare Franța și Suedia au făcut importante anexări teritoriale, asigurându-și pentru o jumătate de secol supremația în Europa. Au profitat de război și Provinciile Unite (Olanda), cărora li s-a recunos-

Globul „Erdapfel” („mărul Pământului”) fabricat în 1492–1493 de Martin Behaim, considerat cel mai vechi glob terestru.

cut independența. Această realizare, cât și avantajele pe urma revoluției au asigurat olandezilor dominația pe mare și în comerțul internațional.

Germania care suferise cel mai mult în urma operațiilor militare rămânea fărâmițată în peste 300 de state și posesiuni cavaleresti. Se spunea că state germane sunt la număr cam câte zile are un an. Habsburgii au păstrat titlul de împărați ai Imperiului Romano-German, dar acesta era nominal, deoarece majoritatea principilor germani erau independenți.

În Europa de Est mari schimbări teritoriale nu au avut loc. Rusia, cunoscută atunci sub numele de Moscovia, nu avea ieșire nici la Marea Neagră și nici la cea Baltică (considerate, prima, lac turcesc, iar a doua – lac suedez), dar valorifica intens teritoriile Siberiei. Polonia, în Uniune cu Lituania, strămtorată la vest de germani, s-a extins la est până la Nipru.

Imperiul Otoman pe timpul sultanului Soliman Magnificul (1521–1566) se afla în perioada de apogeu a puterii sale. Extins pe trei continente, în Europa el stăpânea Peninsula Balcanică, Ungaria, Țările Române (care aveau o relativă autonomie) și regiunile din nordul Mării Negre.

Economie și societate

Secolul al XVII-lea a adus schimbări importante în viața social-economică a Europei. Forța motrice în procesul de producție era tradițional munca fizică a omului, a animalelor de casă, precum și roata hidraulică, folosită la mori, apoi în mine și ateliere. Au loc progrese

importante în dotarea armatelor. Apar și se răspândesc tunurile, iar în secolul al XVII-lea – pușca cu baionetă. Armurile medievale, puțin eficiente în fața noilor arme, sunt date uitării. Schimbări mari au loc în construcția navelor. Caravelele și galioanele mai performante au dus la dominarea europenilor în lume.

Evoluția rapidă a comunicațiilor a condus la formarea pieței mondiale. Ramura economică de bază rămânea agricultura. În același timp, alte ramuri își asumă rolul de pionierat. Acestea erau meșteșugurile care evoluau spre industria textilă, tiparul inventat de Johannes Guttenberg, producerea sticlei etc.

În secolul al XVII-lea are loc destrămarea relațiilor medievale prin decăderea sistemului de vasalitate. Deși țărani din statele Europei de Vest oficial se considera liberi, majoritatea nu erau împroprietăriți cu pământ. Astfel, ei erau nevoiți să arendeze pământul de la oamenii bogați. Pentru a plăti arenda, ei trebuiau să-și vândă producția. Odată cu creșterea concurenței între producătorii agricoli se dezvoltă relațiile economiei de piață. Apar relațiile economiei de producție capitaliste. Trăsăturile lor de bază sunt: libertatea personală a indivizilor, concurența producătorilor și răspunderea proprie pentru bunăstare.

De la atelierul de breaslă la manufactură

Trecerea la modernitate a fost generată de acumularea inițială a capitalului. Acesta provenea din evoluția rapidă a unor gospodării agricole și meșteșugărești, dar în special din comerț, inclusiv cel colonial.

Marele Incendiu din Londra (1666).
Tablou de Lieve Verschuer

Marea Ciumă din Londra (1665–1666)

La mijlocul secolului al XVII-lea Londra număra peste 15 000 de case și o populație de circa 400 000 de oameni, dar, ca și majoritatea localităților de atunci, nu avea canalizare și un sistem de salubritate. În 1665 capitala Angliei a fost lovită de o pandemie de ciumă bubonică, care săptămânal conducea de la 1 000 până la 3 000 de decese. Cauza ei nu se știa (ea a fost descoperită mult mai târziu, fiind provocată de mușcătura unui purice de șobolan infectat).

Au fost luate măsuri energice corecte de evacuare a populației, de înmormântări rapide și de carantină. Casa unde

avea loc un deced de ciumă era încuiată forțat cu tot cu locuitorii ei rămași în viață pentru 40 de zile. Alături de acestea s-au luat și multe măsuri ineficiente generate din superstiții, de la uciderea câinilor și pisicilor (cu efect invers, deoarece s-au înmulțit adevărații purtători ai bolii – șobolanii) până la impunerea londonezilor de a fuma tutun.

Timp de 18 luni au murit aproximativ 100 000 de oameni – un sfert din populația Londrei de atunci. Cu scăderea valului pandemic, nenorocirile orașenilor nu s-au terminat. În 1666 a izbucnit Marele Incendiu din Londra, în urma căruia au ars peste 13 000 de case. Se presupune că incendiul a nimicit ultimele focare de infectare și pandemia a încetat. În următoarea perioadă, orașul a fost reconstruit după un nou plan general, având străzi și piețe largi, clădiri din piatră, iar mai târziu și canalizare.

► **Cum ar trebui să se protejeze oamenii în timpul pandemiilor? În ce măsură ar trebui să fim precauți față de sănătatea noastră, făcând referire la perioada pandemiei COVID-19?**

Noile relații ale economiei de piață (capitaliste) apar în primul rând în orașe. Evoluția economică a fost lentă și anevoioasă din cauza reglementărilor de breaslă. Ele aveau statut de legi. Breslele urmau să producă și să vândă doar o anumită cantitate de mărfuri la un preț anumit și în locuri anumite. Noul sistem, dimpotrivă, presupunea de a produce cât mai mult, mai ieftin pentru a concura, și a vinde oriunde e posibil. Astfel, apare diferența dintre organizarea de breaslă, unde nu exista concurență și noii producători, care generau lupta pentru venituri mai mari. Cu timpul, contradicția a condus la trecerea de la producția de atelier la cea de manufactură.

La manufacturi lucrau zeci, iar uneori sute de oameni. Munca în manufactură era tradițional manuală, dar deosebirea principală față de cea din atelier consta într-o specializare mai accentuată în procesul de producție. Înainte meșterul cu calfa confecționau produsul de la început până la sfârșit. În manufactură fiecare muncitor îndeplinea una sau câteva operațiuni, cu o productivitate a muncii mult mai mare.

Concurența din mediul rural a condus la apariția forței de muncă libere, care pleca la orașe. Aceasta a creat premise pentru creșterea volumului producției.

Spațiul rural

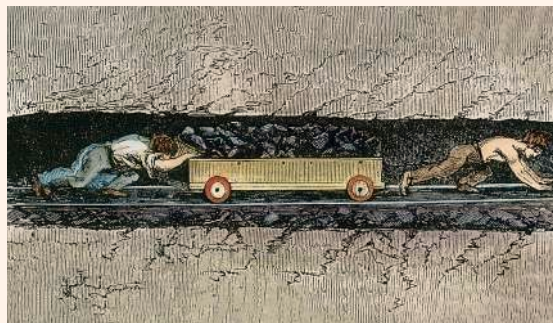
În secolele XVII–XVIII, 80–90% din populația Europei locuia la sate. Principala lor ocupație era agricultura. În majoritatea țărilor, cu excepția celor avansate, ca Olanda și Anglia, tehnica agricolă era slab dezvoltată. Pentru a supraviețui, țăranii, alături de cultivarea pământului și creșterea animalelor, practicau vânatul, pescuitul și

Manufactură de fabricare a cărților din secolul al XVIII-lea. Gravură anonimă cu indicarea operațiunilor de lucru cu blocuri, șabloane, perii etc.

culesul. Dar nici aceste ocupații nu asigurau un nivel suficient de viață. Frecvente erau perioadele de foamă, secete, epidemii.

În secolele XVII–XVIII, în majoritatea statelor occidentale țăranii erau liberi. Dar ei nu erau proprietari de pământ și de aceea lucrau pământul seniorului, datorându-i cenzul, corvoada, impozitele. Lotul, pe care îl prelucra țăranul, se transmitea prin ereditate. În Europa răsăriteană, structura socială era identică celei din Evul Mediu. Majoritatea țăranilor o alcătuiau iobagii, care vor fi eliberați doar la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în secolul al XIX-lea. Locuitorii de la sate erau uniți în comunități pe lângă parohii, acestea având în mare măsură un caracter închis. Sarcina primordială a oricărei comunități rurale era asigurarea existenței ei, plata impozitelor regelui, seniorului, bisericii.

Munca copiilor într-o mină din districtul Lancashire Cheshire din Anglia. Gravură anonimă, 1842

► **Ce părere ai despre folosirea muncii copiilor în procesul de producție, în special când aceasta este impusă?**

Thomas Deloney despre o manufactură engleză

„Într-un atelier mare și larg erau două sute de mașini... la fiecare fiind câte un băiețel drăguț care vesel mânuia suveicile. În altă sală, două sute de fete vesele pieptănu cu toată puterea lâna și, în timp ce lucrau, cântau. Urmează încăperea unde alte două sute de fete... torceau toată ziua, neîntreprupându-și munca. Mai departe două sute de copii ale săracilor sortau lâna, pentru ce primeau câte un penny pe zi fără a socoti faptul că erau hrăniți, ceea ce era un ajutor enorm pentru ei.”

Thomas Deloney. *Jack of Newbury*, 1619

► **Cum avea loc diviziunea muncii în cadrul unei manufacturi? Amintește-ți, făcând referire la materialul studiat în clasa a VI-a.**

Spațiul urban

În secolele XVII–XVIII, ca și în epoca precedentă, populația orășenească în Europa era în minoritate. Acest fapt era condiționat, în primul rând, de nivelul relativ scăzut al dezvoltării economice. Cu toate acestea, în unele state și regiuni din Occident, datorită dezvoltării economice mai dinamice, are loc un activ proces de urbanizare. Crește numărul orașelor și al populației lor. Majoritatea orașelor numărau 10 000–30 000 de locuitori. Parisul, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, avea 600 000, iar cel mai mare oraș european, Londra – 1 000 000 de locuitori.

Orașele erau centre politico-administrative, militare, religioase, economice și de cultură. Activitatea comercială sporită a condus la deschiderea primelor prăvălii, magazine etc. Dezvoltarea producției manufacturilor și a comerțului a determinat unirea proprietarilor și negustorilor în asociații și companii. În mai multe state se formează și mari companii comerciale, cum au fost cele ale Indiilor de Vest și de Est. Ele aveau mulți acționari și erau patronate de regi. Fiecare mare oraș avea Bursa sa. Aici se adunau proprietarii, bancherii, negustorii și încheiau tranzacții și afaceri, de care depindea prosperarea orașului, a regiunii sau chiar a țării.

Orașele cresc nu numai numeric. Se modifică treptat și exteriorul lor. Se construiește mult, în special clădiri

Nicolas-Jean-Baptiste Raguenet.
Primăria și Palatul Greve. Paris, secolul al XVIII-lea

Jules Breton. *Culegătorii, 1854*

➔ **Examinează imaginile de mai sus și elaborează un text coerent din șase-șapte enunțuri, în care vei descrie specificul vieții de la sat și de la oraș în epoca modernă.**

STUDIU DE CAZ

„Întregul comerț al Amsterdamului era controlat de un cerc restrâns de mari negustori, care dictau prețurile la cele mai diverse produse... Arma lor erau imensele depozite. În ele se păstrau cantități mari de cereale, care depășeau necesitățile Provinciilor Unite de 10-20 de ori (1671), mirodenii asiatice, stofe engleze, vinuri franceze, tutun din Virginia, blănuri ruse... Regula era una – de cumpărat de la producător cât mai ieftin, de depozitat, de așteptat până când vor crește prețurile sau de provocat această creștere. Îndată ce se crea o situație de război, în timpul căruia prețurile cresc, negustorii din Amsterdam umpleau complet depozitele lor de 5-6 etaje...

Folosind superioritatea lor, negustorii olandezi, la începutul secolului al XVII-lea, exploatau Anglia, precum și regiunile franceze ale cursului Luarei.”

F. Brodel. *Jocurile schimbului*

cu mai multe etaje, palate, edificii publice, biserici. Se lărgesc și se pavează cu piatră străzile, se amenajează piețe, se construiesc poduri. La sfârșitul secolului al XVIII-lea străzile unor orașe sunt iluminate.

Analizează

Examinează studiul de caz și explică consecințele faptului că în Amsterdam comerțul era controlat de un cerc restrâns de mari negustori, care dictau prețurile la cele mai diverse produse.

Compară

Determină asemănările și deosebirile dintre statutul social al țărânului de cel al orășeanului la începutul epocii moderne. Argumentează-ți răspunsul.

AUTOEVALUARE

- Explică semnificația termenilor: epoca modernă, bur-să, urbanizare, manufactură.
- Identifică două-trei schimbări care au avut loc în statele europene la începutul epocii moderne.
- Descrie trăsăturile caracteristice ale spațiului rural la începutul epocii moderne.
- Caracterizează premisele apariției noilor elemente în spațiul urban la începutul epocii moderne.
- Formulează o concluzie despre cauzele creșterii decalajului dintre sat și oraș la începutul epocii moderne.

Revoluția engleză.

Anglia – de la absolutism la monarhia parlamentară

Secolul al XVII-lea a fost bogat în evenimente pentru Anglia. Opoziția dintre rege și Parlament a declanșat Războiul Civil de la mijlocul secolului, care s-a terminat cu executarea regelui Carol I Stuart. Pe parcursul secolului al XVII-lea, Anglia a parcurs mai multe etape: de la republică la dictatura Protectoratului și Restaurația Stuartilor. Perioada a fost dominată de dispute politice și formarea primelor partide parlamentare, dar și de adoptarea unor importante legi care, împreună cu Declarația drepturilor din 1688, pun bazele monarhiei parlamentare.

1603

1649

1688

Spațiu: Anglia, Insulele Britanice

Timp: Secolul al XVII-lea

Repere cronologice:

1642-1649 – Războiul Civil Englez

1649-1653 – Instaurarea republicii (Commonwealth)

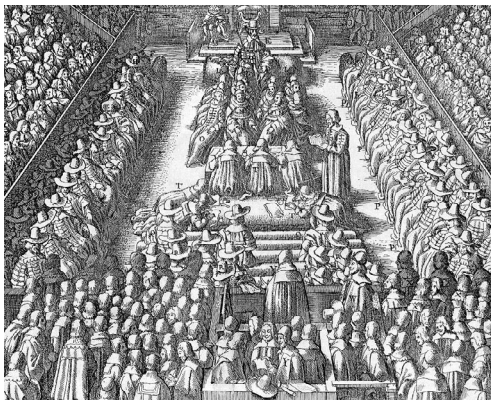
1653-1658 – Protectoratul lui Oliver Cromwell

1660-1688 – Restaurația Stuartilor

1688 – Revoluția glorioasă.
Wilhelm al III-lea de Orania

Noțiuni:

- monarhie absolută
- monarhie parlamentară
- parlament
- protectorat
- război civil
- restaurație

O ședință a Parlamentului Angliei.
Gravură anonimă din secolul al XVII-lea

Anglia la începutul secolului al XVII-lea

În prima jumătate a secolului al XVII-lea, Anglia era un stat feudal absolutist cu o populație de 5 000 000 de oameni. Forma de guvernământ în Anglia era *monarhia absolută*. Spre deosebire de alte țări feudale din Europa, în Anglia activa *Parlamentul*, organ consultativ, compus din două camere. În *Camera Lorzilor* intrau persoane numite de rege din rândul vârfurilor aristocrației și al înaltului cler. *Camera Comunelor* era aleasă pe baza unui înalt cens de avere din reprezentanții noii nobilimi, ai vârfurilor burgheziei și orășenilor.

În economia țării, pe lângă agricultură, un rol din ce în ce mai mare îl juca industria alimentară, de construcție a corăbiilor, metalurgică, textilă, precum și altele. Treptat, sub formă de manufactură, capitalismul pătrunde aproape în toate ramurile economiei engleze. Capitalismul englez întâmpină mari greutăți, cauzate de rămășițele medievale. Lipsa libertatea antreprizei și a comerțului – condiția principală pentru dezvoltarea economică ascendentă. Pentru a deschide o manufactură sau a face comerț, burghezia și noua nobilime trebuiau să obțină consimțământul monarhului prin plățirea unor sume de bani, fapt care provoca nemulțumirea lor.

Cea mai mare parte a populației din orașe și sate erau lipsite de drepturi politice. Tărănimea lupta pentru lichidarea prestațiilor feudale și împrăștierea cu pământ. Nemulțumiri manifestau și clasele pauperizate, presate de condițiile grele de existență.

Biserica Anglicană oficială era condusă de rege și a păstrat multe elemente ale catolicismului, așa ca structura episcopală, proprietățile funciare etc. Acestea i se opuneau curentele religioase populare – puritanii. Ei se pronunțau pentru democratizarea credinței și a societății, pentru lipsirea clerului de rolul lui de intermediar unic între om și Dumnezeu.

Aceste cauze de ordin social-economic, politic și religios au condiționat izbucnirea revoluției engleze de la mijlocul secolului al XVII-lea. Scopul ei principal era lichidarea feudalismului și instaurarea sistemului social capitalist.

Determină prin ce se deosebea forma de guvernământ din Anglia de cea a altor state din Europa.

Conflictul dintre rege și Parlament

În anul 1603, după moartea reginei Elisabeta din dinastia Tudorilor, pe tronul Angliei s-a instaurat dinastia Stuartilor, originară din Scoția. Primul ei reprezentant, *Jacob I* (1603–1625), contrar intereselor engleze, a promovat o politică de alianță cu Spania catolică. El a impus impozite grele fără aprobarea Camerei Comunelor. Urmașul său, *Carol I* (1625–1649), a acutizat și mai mult conflictul dintre rege și Parlament. Cerințele celui din urmă de a i se respecta drepturile expuse în *Petiția drepturilor* din 1628 au dus în următorul an la dizolvarea Parlamentului, urmată de o perioadă de conducere personală de 11 ani. Guvernarea a fost marcată de insuccese politice și militare ale ambițiosului rege, care suferi înfrângere în Scoția și ajunsese cu visteria goală.

Având nevoie de bani, în 1640, Carol I a convocat Parlamentul, care a funcționat timp de 13 ani și a intrat în istorie sub denumirea de *Parlamentul cel lung*. Parlamentul a anulat impozitele grele anterioare și l-a obligat pe monarh să lichideze organele judiciare medievale superioare. Monarhul s-a obligat să nu dizolve Parlamentul fără consimțământul deputaților și să nu colecteze impozite fără aprobarea lor. A început procesul de transformare a Angliei în monarhie parlamentară. Curând, monarhul a încercat să anuleze aceste cedări și s-a retras cu adepții săi în nordul Angliei.

Războiul Civil Englez (1642–1649)

Părăsind Londra, în anul 1642 Carol I a declarat război Parlamentului. Așa a început războiul civil.

La început armata regală a avut succese, reușind să se apropie de Londra. În această situație grea, un rol foarte important l-au avut masele populare și unul dintre cei mai de seamă lideri ai opoziției parlamentare, *Oliver Cromwell*.

La insistența lui a fost formată *Armata noului model*, alcătuită din țărani liberi, meșteșugari, comercianți, sărăcime. Victoria decisivă de la Preston a hotărât soarta războiului civil în favoarea Parlamentului. Regele a fost înfrânt și executat (1648).

Fragment dintr-o luptă în războiul civil din Anglia (1642–1651)

Parlamentul a anulat principiul: „Nu-i pământ fără senior”. De acum înainte toți foștii „deținători” de pământ au devenit proprietari, având dreptul de a-l folosi după dorință. Acest fapt a condiționat dezvoltarea relațiilor de piață în agricultură. Însă prestațiile medievale, precum și „zeciuiala” bisericească, au rămas în vigoare.

Instaurarea republicii (*Commonwealth*)

Cedând forțelor democratice, Parlamentul a aprobat hotărârea despre lichidarea Camerei Lorzilor și a monarhiei. Camera Comunelor a fost declarată putere supremă de stat, iar poporul – izvorul acestei puteri. Astfel, în mai 1649 Anglia a devenit *republică*, ceea ce a marcat apogeul Revoluției engleze.

În anul 1649 armata engleză, condusă de Cromwell, a recucerit Irlanda, care se separase de Anglia. Expediția a fost extrem de sângeroasă și s-a soldat cu nimicirea a circa 1/3 din populația insulei. Asuprirea socială și națională a făcut ca mulți dintre băștinași să-și părăsească patria și să emigreze, în special în America de Nord. În anul 1650, armata lui Cromwell a invadat Scoția, care-l susținea atunci pe Carol al II-lea, fiul regelui executat, și a unit-o cu Anglia.

Guvernul republican, trecând prin mari greutăți, a încurajat dezvoltarea economiei moderne în Anglia prin protejarea ei în lupta cu concurența mărfurilor străine. În anul 1651 Parlamentul a adoptat *Actul de navigație*, conform căruia corăbiilor străine li se permitea să aducă în Anglia doar mărfuri fabricate în țările lor. Celelalte mărfuri urmau să fie aduse numai pe corăbiile engleze.

Protectoratul lui Cromwell

Regimul republican s-a dovedit a fi instabil. Regaliștii visau să restabilească vechiul regim medieval absolutist. Masele populare, care nu obținuseră încă drepturi și libertăți reale, manifestau, de asemenea, nemulțumiri față de politica republicii. Probleme majore au apărut și pe plan extern. Mai multe țări din Europa n-au recunoscut Republica engleză. *Actul de navigație* provoacă primul război naval anglo-olandez (1652–1654).

În aceste condiții, ofițerimea superioară, noua nobilime și burghezia au încredințat toată puterea de stat lui **Oliver Cromwell**. Astfel, în Anglia a fost săvârșită o lovitură de stat, care a dus la instaurarea dictaturii personale sub formă de *Protectorat*.

Această dictatură și-a îndeplinit funcțiile sale interne: a făcut ordine în țară, a încurajat dezvoltarea relațiilor moderne în economie, a potolit tensiunile sociale. Succese considerabile au fost obținute și în plan extern. Anglia a ieșit învingătoare din războiul cu Olanda.

Ducând două războaie cu Spania, Cromwell, prin cucerirea insulei Jamaica, a pus bazele imperiului colonial englez. Aceste succese din viața internă și externă au ridicat prestigiul Angliei în Europa.

Restaurația Stuartilor. Revoluția glorioasă din 1688

În anul 1658, după moartea lui O. Cromwell, se creează condiții favorabile pentru adepții compromisului cu monarhia. În anul 1660, printr-o lovitură de stat, cu ajutorul generalului Monk, a fost restabilită dinastia Stuartilor în frunte cu **Carol al II-lea** – fiul fostului rege executat. Acest eveniment a intrat în istorie sub denumirea de *Restaurația Stuartilor*.

Venind la putere, Carol al II-lea promisese să nu persecute pe participanții la revoluție, să le păstreze averile agonisite în timpul ei, să nu introducă impozite fără consimțământul Parlamentului. În anul 1679 a fost adoptată Legea despre drepturile personale ale cetățenilor englezi (*Habeas Corpus Act*).

Dar Stuartii, sprijiniți de vechii regaliști, încălcau aceste promisiuni, pregătind, de fapt, restabilirea vechiului regim. Această politică a fost promovată și de regele *Iacob al II-lea*.

În fața acestui pericol, noua nobilime și burghezia, organizate în două partide – *Whig* și *Tory* –, și-au unit forțele și au săvârșit o lovitură de stat împotriva dinastiei Stuartilor. Parlamentul l-a invitat la tronul Angliei pe conducătorul Olandei *Wilhelm de Orania*, înrudit prin soția sa Maria cu Stuartii. Cu un detașament de soldați, Wilhelm debarcă pe coasta Angliei și înaintază spre Londra, neîntâmpinând nicio rezistență din partea armatei engleze, care îl părăsise pe regele Iacob al II-lea.

Fiind lipsit de sprijin, regele a abdicat benevol de la tron și s-a refugiat peste hotare. Parlamentul l-a proclamat pe Wilhelm de Orania rege al Angliei cu numele de *Wilhelm al III-lea*. Lovitura de stat din anul 1688, care a avut loc fără vărsare de sânge, a preîntâmpinat restaurarea vechiului sistem medieval și a intrat în istorie sub denumirea de *Revoluția glorioasă*.

Întâlnirea lui Wilhelm de Orania în Anglia, 1688

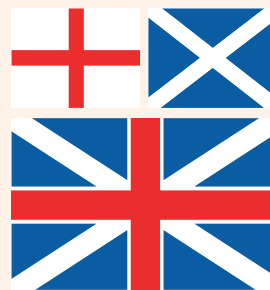
În 1689, Wilhelm al III-lea a semnat *Declarația drepturilor*, care a stat la baza *Bilului despre drepturi* – o lege constituțională, care reglementa relațiile dintre monarh și Parlament.

Revoluția engleză a realizat sarcina sa principală: ea a lichidat vechiul regim medieval absolutist și a deschis calea pentru dezvoltarea unei societăți moderne, bazate pe principiile economiei de piață.

De roadele Revoluției engleze au profitat, în primul rând, noua nobilime și burghezia care, mergând la compromis cu aristocrația funciară – *landlorzii* –, au folosit puterea de stat în interese personale. Cu toate acestea, ideile progresiste ale Revoluției engleze au influențat mișcarea antifeudală din alte țări din Europa.

Pe eșafod, înainte de decapitare, regele Carol I Stuart, scoțându-și un medalion de la gât, i l-a dat episcopului William Juxon, spunându-i: „Să nu uiți!” Fără a ști exact ce înseamnă acest îndemn, el a fost interpretat ca un mesaj adresat Angliei spre a nu se uita regicidul.

Primul reprezentant al dinastiei Stuartilor, originară din Scoția, *Iacob I*, a desenat drapelul regatului. Pe el se îmbinau crucea albă, pe fundal albastru, a Sfântului Andrei, protectorul Scoției, și crucea roșie, pe fundal alb a Sfântului Gheorghe, protectorul Angliei. După aprobarea actului Unirii Angliei și a Scoției, acesta a devenit drapelul oficial al statului. Din anul 1800 i s-a alăturat crucea roșie și albă a Sfântului Patric, protectorul Irlandei. Astfel arată drapelul național al Marii Britanii până în prezent.

Meditează

- Cum a apărut și ce semnificație are drapelul național al Marii Britanii? Selectează informații suplimentare despre simbolurile de stat ale Regatului Unit?

Din ce considerente conducătorul Olandei a fost întâmpinat cu mare fast de către englezi?

Oliver CROMWELL

Oliver Cromwell a fost una dintre marile personalități ale istoriei Angliei, participant direct la evenimentele din timpul Revoluției și figura centrală a Protectoratului.

Născut la Hettington, într-o familie de mici nobili de confesiune puritană, Cromwell și-a făcut studiile la colegiul din Cambridge. El devine unul dintre conducătorii opoziției în Parlamentul convocat de Carol I în anul 1640. Se evidențiază printre deputați prin figura sa puternică, trăsăturile dure ale feței, vocea impunătoare, cuvântările adânc religioase, accesibile și convingătoare. Pentru eroismul manifestat în prima mare bătălie cu armata regală de la Marston Moor, cavaleria lui Cromwell a fost numită „coastele de fier”.

Dictatura militară, stabilită de Cromwell cu sprijinul armatei și burgheziei, a devenit ereditară, dar lord protectorul – Cromwell – a renunțat să se încoroneze ca rege. După moartea lui, lord protector a fost numit fiul său, Richard Cromwell, o figură politică neînsemnată, înlăturată de Stuarti.

Eu aș prefera un ofițer, avansat din mediul soldaților numai de oști, că el luptă convins pentru cauza noastră, decât pe oricare altul, numit de D-voastră gentleman, dar care nu are mai mult niciun alt avantaj.

Din *Scrisoarea lui Cromwell*, 1645

► **Elaborează portretul istoric al lui O. Cromwell după un algoritm propriu.**

Cercetează

► **Ce importanță au avut reglementările de natură legislativă impuse regilor de Parlament? Argumentează-ți răspunsul.**

„Comunele, întrunite astăzi... declară:

1. Pretinsa putere a autorității regale de a suspenda legile sau executarea lor, fără consimțământul Parlamentului, este ilegală.
2. Pretinsa putere a autorității regale de a acorda dispense de la lege sau de la executarea lor, așa cum pe nedrept s-a făcut în trecut, este ilegală...”

Din *Declarația drepturilor*, 1689

Exprimă-ți opinia

► **Identifică din document două caracteristici ale republicii engleze. Prin ce se deosebește această formă de guvernământ de monarhie?**

„Se declară și se adoptă de către Parlamentul existent și prin puterea lui că poporul Angliei și din toate stăpânirile și teritoriile care-i aparțin este și va fi o Republică și un Stat liber, ...de acum înainte el va fi cărmuit de către puterea supremă a națiunii engleze, de reprezentanții poporului din Parlament... spre binele poporului și fără niciun fel de rege și Cameră a Lorzilor.”

Din *Actul despre declararea Republicii engleze*, 1649

AUTOEVALUARE

- Alcătuieste întrebări despre evoluția politică a Angliei la mijlocul secolului al XVII-lea, utilizând termenii: *revoluție, noua nobilime, absolutism, parlament, monarhie constituțională, război civil*.
- Selectează din textul temei cauzele Revoluției engleze de la mijlocul secolului al XVII-lea.
- Identifică două-trei reforme îndeplinite în timpul războiului civil din anii 1642–1648 din Anglia.
- Determină succesele în politica externă în timpul conducerii lui Oliver Cromwell. Compară concluzia ta cu cea a doi-trei colegi din clasă.
- Formulează o concluzie despre importanța istorică a Revoluției engleze. Compară concluzia ta cu cea a doi-trei colegi din clasă.
- În baza experiențelor de la alte discipline școlare, reflectează asupra luptei pentru drepturi în istorie și necesitatea respectării drepturilor omului la etapa contemporană.

Iluminismul – rațiune și viziuni modernizatoare

La mijlocul secolului al XVII-lea ideile Renașterii au cucerit întreaga Europă. Au fost făcute invenții și descoperiri despre om și natură, care au stimulat o schimbare radicală în știință. Epoca a fost numită „secolul rațiunii”, „epoca luminilor” sau, cu referire la secolul al XVIII-lea – „secolul Iluminismului”, numit și secolul de aur al culturii. Iluminismul a fost o mișcare ideologică și culturală, cu caracter antifeudal, desfășurată în perioada revoluțiilor din sec. XVII–XIX în mai multe state. Scopul acestei filosofii era crearea unei societăți „raționale”, prin răspândirea culturii și iluminării maselor populare.

1603

1649

1688

Spațiu: Europa de Vest și Centrală

Timp: Secolele XVII–XVIII

Invenții și lucrări:

I. Newton – Legile atracției universale

Bl. Pascal – Existența vidului

A. Celsius – Scara termometrică centezimală

A. Smith – *Avuția națiunilor, cercetare asupra naturii și cauzelor ei*

Im. Kant – *Critica rațiunii pure, Critica rațiunii practice*

Fr. Voltaire – *Candid, Zadig*

J.-J. Rousseau – *Contractul social*

D. Diderot – Redactor al *Enciclopediei*

Noțiuni:

- enciclopediști
- Iluminism
- raționalism

...mi se pare că nu sunt decât un copil care se joacă pe țărmul mării și, distrându-mă, găsesc din când în când câte o pietricică mai lucie... decât de obicei, în timp ce marele ocean al adevărului zace nedescoperit înaintea mea.

Isaac Newton

Apariția științelor moderne

Apariția științelor moderne este strâns legată de numele a două mari personalități, *Galileo Galilei* și *René Descartes*. Primul a inventat luneta astronomică și a demonstrat adevărul învățaturii lui Copernic. El a formulat legea căderii corpurilor. Descartes a întemeiat metoda modernă de cunoaștere bazată pe primatul rațiunii și a realizat importante descoperiri în matematică.

Isaac Newton (1642–1727) este părintele concepției moderne despre lumea fizică. Principalele sale invenții sunt telescopul cu oglindă, care „a apropiat lumea stelară de oameni”, cele trei legi fundamentale ale dinamicii, analiza luminii, iar cea mai cunoscută – legea atracției universale. Datorită acestora, la vârsta de 30 de ani I. Newton a devenit membru al Academiei Regale Engleze. Partea a doua a vieții, cea mai lucidă minte a epocii, a dedicat-o fizicii și teologiei.

Astronomia în secolul al XVII-lea a beneficiat de descoperirile lui *Galileo Galilei* și *Johannes Kepler*. Primul a formulat metodologii și tehnici noi de cercetare, iar cel de-al doilea a confirmat coerența sistemului newtonian despre mișcările planetelor. De asemenea, matematica în secolele XVII–XVIII a fost știința care a dominat, prin descoperirile sale, alte științe.

Fizica a fost domeniul cel mai cercetat de savanții epocii. *Blaise Pascal* a demonstrat existența vidului și a inventat mașina de calcul. *Benjamin Franklin* a descoperit natura electrică a paratrăsnetului. Bazele chimiei moderne au fost puse de francezul *Antoine Lavoisier* (1743–1794). El a introdus noțiunea de elemente chimice, demonstrând că tot ce ne înconjoară este compus din ele. Științele naturale au fost ridicate la un nivel calitativ nou prin lucrările suedezului *Carl von Linne* (1707–1778), care a descris și a clasificat 420 de specii de animale și 1 500 de specii de plante.

Iluminismul englez

Printre iluminiștii englezi, un loc onorific îi aparține lui *John Locke*. În scrierile sale *Două tratate despre guvern*, el milita pentru schimbarea sistemului de educație și a cunoștințelor științifice. El considera că rolul educației este de a pregăti oamenii pentru o viață activă și practică.

Locke afirma că dreptul la viață, libertatea și proprietatea sunt principalele drepturi naturale ale omului. Conform opiniei lui Locke, statul a apărut ca rezultat al unei înțelegeri între oameni (contract

Comentează spusele marelui savant, prezentând un exemplu din viața cotidiană.

social) cu scopul de a asigura drepturile omului și de a aplatiza tensiunile sociale, care apar în legătură cu proprietatea privată. El considera că această proprietate este rezultatul muncii omului, iar una dintre funcțiile statului este apărarea ei. Lichidarea sistemului vechi de conducere absolutist, el o vedea în instaurarea monarhiei constituționale prin divizarea puterii de stat în legislativă, executivă și judecătorească.

Episcopul englez *John Berkey* considera că Dumnezeu este autorul și izvorul vieții pe Pământ. El apăra și propaga modul de producție capitalist.

Economistul englez *Adam Smith* (1723–1790), născut într-o familie de funcționari din Scoția, profesor la Universitatea din Glasgow, critica sistemul economic medieval și milita pentru libertatea activității antreprenoriale. Smith considera concurența una dintre forțele motrice ale societății. Conform concepțiilor lui Smith, izvorul bogăției sociale este munca. Bogăția națiunilor o constituie nu banii, ci totalitatea de mărfuri pe care le produce națiunea. Reieșind din interdependența muncitorilor și a patronilor, el propovăduia ideea armoniei claselor și a aplanării tensiunilor sociale.

Iluminismul german

Reprezentantul marcant al Iluminismului german a fost renumitul filosof și savant din domeniul științelor naturale, *Immanuel Kant* (1724–1804). Ideea lui despre proveniența Sistemului Solar dintr-o gigantică nebuloasă este recunoscută și astăzi în cercurile științifice.

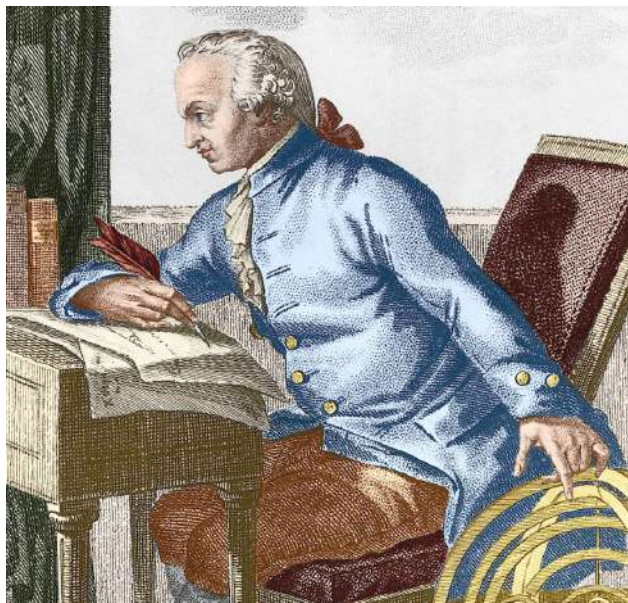
În operele sale *Critica rațiunii pure* și *Critica rațiunii practice*, Kant militează pentru statul bazat pe drept, funcția căruia trebuie să fie apărarea legii și libertății. El a salutat Revoluția franceză, considerând-o o victorie a rațiunii umane.

Iluminismul francez

François Voltaire (1694–1778) a fost un mare filosof, istoric și scriitor. În operele sale *Tratatul despre toleranța religioasă*, *Fecioara din Orlean*, *Dicționarul filosofic* și altele, Voltaire critica viciile sistemului medieval, clericalismul Bisericii Catolice, dar rămânea deist. Voltaire spunea: „Dacă Dumnezeu nu ar exista, el ar trebui inventat”. Fiind adeptul absolutismului luminat, Voltaire propune o alianță a „filosofilor cu regii”.

Charles Montesquieu (1689–1755) provenea dintr-o familie veche de aristocrați. În opera sa celebră *Despre spiritul legilor*, el ajunge la concluzia că diferitele forme ale organizării statale sunt determinate de condițiile naturale (mediul geografic) ale (al) țării, de climă, ocupațiile populației, moravuri, obiceiuri și religie. Pe parcursul istoriei, considera el, s-au conturat trei forme de guvernare: republicană, monarhică și despotică.

Reprezentantul cel mai însemnat al noii generații de gânditori a fost *Jean-Jacques Rousseau* (1712–1778).

Immanuel Kant. Gravură din secolul al XVIII-lea

▶ **Selectează informații din surse suplimentare despre gânditorul german Im. Kant. Determină care dintre ideile lui sunt actuale și în zilele de azi.**

El a înaintat ideea că de la natură toți oamenii sunt egali. În opera sa genială *Contractul social*, Rousseau a expus părerea că inegalitatea dintre oameni a fost cauza apariției statului. Ca și Locke, el considera că statul a apărut ca rezultat al unui contract social între cei bogați și cei săraci, pentru a pune capăt tensiunilor dintre ei și pentru a apăra interesele lor comune. Exprimând aspirațiile micilor burghezi, el susținea că nedreptățile sociale pot fi lichidate prin educație. Chezașia unei societăți prospere, el o vede într-un stat constituțional democrat, bazat pe suveranitatea și activitatea politică a cetățenilor.

Ideile egalitariste mic-burghize ale lui Rousseau au constituit baza ideologică a mișcării democratice din timpul Revoluției franceze.

Fr. Voltaire

J.-J. Rousseau

Ch. Montesquieu

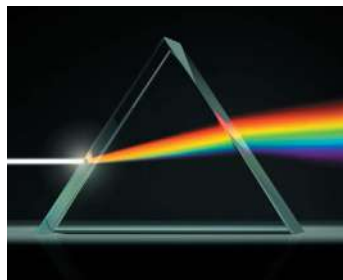
▶ **Prin ce se deosebesc concepțiile iluministilor francezi de ale celor englezi și germani?**

Primele telescoape aveau o rază de vedere mică și denaturau imaginea stelelor printr-un spectru de diferite culori. Newton a inventat telescopul cu oglindă, care a înlăturat aceste defecte și a „apropiat stelele de oameni”. Acest telescop a ușurat esențial cercetarea cosmosului.

Una dintre invențiile capitale ale epocii moderne, care influențează și tehnica prezentului, a fost mașina de calcul a lui Pascal. Ea stă la baza calculatorului modern.

În secolul al XVII-lea au fost inventate microscopul, termometrul și barometrul. Aceste instrumente au revoluționat știința, acordând savanților posibilități mai largi de cercetare a fenomenelor naturale.

I. Newton a demonstrat că raza de lumină este compusă din câteva culori. El a explicat aceasta trecând o rază de lumină printr-o prismă și obținând culorile curcubeului.

I. Newton a mai inventat și o mașină pentru a face experimente asupra mișcării corpurilor. Astfel au fost descoperite cele trei legi fundamentale ale dinamicii.

➤ **Formulează un punct de vedere despre cum ar fi evoluat știința în lipsa descoperirilor din secolul al XVII-lea? Utilizează experiența de la geografie și de la alte științe.**

➤ **Ce schimbări au avut loc în lume datorită invențiilor de la începutul epocii moderne?**

A. Lemonnier. Întrunire a enciclopediștilor în salonul Doamnei Geoffrin

Prima și una dintre cele mai valoroase colecții bibliografice care cuprindeau cunoștințele umane din diferite domenii a fost *Enciclopedia*, redactată de savanții francezi Diderot, d'Alembert, Holbach, Helvetius ș.a. Publicată din 1751 până în 1772, incluzând 28 de volume, dintre care 17 de texte și 11 de planșe cu ilustrații, *Enciclopedia* sau *dicționarul sistematic al științelor, artelor și meșteșugurilor* reflecta toate realizările științei contemporanilor, fiind un veritabil tezaur al cunoștințelor și concepțiilor iluminiștilor. Conținutul *Enciclopediei...* a constituit o armă ideologică a burgheziei ce urmărea cucerirea puterii prin doborârea absolutismului monarhic.

➤ **Enciclopediștii considerau că societatea putea fi transformată prin metode moderate, mai ales prin educație. Ești de acord cu această afirmație? Argumentează-ți opinia în baza unui exemplu, făcând referire la sistemul educațional actual.**

Știință din întuneric

„Tu, zisul Galileo, te-ai făcut vinovat de erezie, anume de a fi susținut doctrina falsă și contrară celei din Sfintele Scripturi, că Soarele ar fi centrul lumii... și că Pământul se învârtăște și că nu e centrul lumii.

Suntem mulțumiți dacă, cu inimă și credință sinceră, abjuri în fața noastră, blestemi și detești erorile și ereziile de mai sus.”

Din *Sentița de condamnare a lui Galilei*, 1633

Galilei a pronunțat formula abjurării, dar la ieșire din sală, referindu-se la mișcarea Pământului, ar fi rostit: „E pur si muove” („Și totuși, se învârtăște”) expresie ajunsă aforism.

Galilei la judecata de Inchiziție. Tabloul din secolul al XVII-lea

Meditează

► **Analizând tabloul, documentul și textul din manual, motivează de ce în istorie adevărul științific este atât de greu acceptat de către unii oameni.**

Comentează

„Omul s-a născut liber, dar pretutindeni e în lanțuri.

...A renunța la libertatea ta înseamnă a renunța la calitatea de om, la drepturile umane, ba chiar și la datoriile tale. Nu există niciun fel de despăgubire posibilă pentru cel care renunță la toate: o astfel de renunțare este incompatibilă cu natura omului. Dacă-ți lipsește voința de orice libertate, înseamnă că faci ca actele tale să fie lipsite de orice moralitate.”

J.-J. Rousseau. *Contractul social*

► **Prin ce sunt actuale spusesele lui Rousseau cu referire la menirea (natura) omului?**

Analizează

„Există trei feluri de guvernăminte: cel REPUBLICAN, cel MONARHIC și cel DESPOTIC. Eu pornesc de la trei definiții sau, mai degrabă, trei fapte, și anume: guvernământul republican este acela în care întregul popor sau numai o parte a lui deține puterea supremă; cel monarhic este acela în care conduce unul singur, dar potrivit unor legi fixe și dinainte stabilite, pe când, în cel despot, unul singur, fără vreo lege și fără vreo regulă, mână totul după voința și capriciile sale.

Când în republică puterea supremă aparține întregului popor, avem o democrație. Când puterea supremă se află în mâinile unei părți a poporului, avem ceea ce se numește aristocrație.”

Ch. Montesquieu. *Despre spiritul legilor*

Montesquieu pleda pentru monarhia constituțională parlamentară de tip englez, care prevedea separarea puterii de stat (legislativă, executivă și juridică) și considera că rolul statului este de a asigura cetățenilor săi libertățile politice.

► **Analizează formele de guvernământ descrise de Ch. Montesquieu. Caracterizează în trei-patru enunțuri una dintre ele pe care o consideri mai eficientă pentru un stat. Argumentează-ți alegerea.**

AUTOEVALUARE

- Notează într-un tabel două-trei descoperiri majore care au stat la baza științelor moderne.
- Comentează cu cuvinte proprii concepția lui Smith că „izvorul bogăției sociale este munca”. Cum este înțeleasă și promovată această idee în mediul în care trăiești?
- Argumentează prin exemple concrete de ce secolele XVII–XVIII au fost numite *secole ale rațiunii și ale Iluminismului*.
- Demonstrează prin exemple concrete că ideile „raționalismului” și „Iluminismului” au contribuit la progresul societății moderne. Identifică tangențe cu cele studiate la alte discipline școlare.

Războiul de Independență a coloniilor din America de Nord. Constituirea SUA

Colonizarea Americii de Nord a fost începută în anul 1607, când un grup de coloniști englezi au fondat o așezare permanentă la gurile râului James (numită mai apoi Virginia). Cu timpul, coloniile engleze din America de Nord și-au întărit autoguvernarea, purtând un mare război cu metropola. Unindu-și eforturile, cele 13 colonii și-au dobândit independența, formând un nou stat, au elaborat Constituția, orientându-se spre formarea unei societăți democratice.

1733 1773 1776 1787 1789

Spațiu: America de Nord

Timp: Secolul al XVIII-lea

Repere cronologice:

1607, 1620 – Primele colonii engleze în America de Nord

1773 – „Partida de ceai” de la Boston

1775–1782 – Războiul de Independență

1776 – Declarația de independență

1787 – Adoptarea Constituției SUA

1789 – Adoptarea „Declarației drepturilor”

Noțiuni:

- amerindieni
- constituție
- federație
- război de independență

William Penn.
Schimbul de mărfuri între coloniști și indieni

Coloniile engleze din America de Nord

La mijlocul secolului al XVIII-lea, Anglia stăpânea 13 colonii de-a lungul țărmului Oceanului Atlantic și până la munții Alegany. Majoritatea emigranților o alcătuiau țărani și meseriași.

În condițiile existenței multor pământuri „libere”, coloniștii, într-un scurt răstimp, deveneau proprietari-fermieri. De aceea colonizarea Americii era permanent însoțită de o importare masivă a brațelor de muncă. Se recurgea tot mai des la folosirea muncii sclavilor negri. Prinși în Africa cu forța, ei erau transportați pe alt continent în condiții insuportabile, astfel încât un sfert dintre ei murau pe drum. În statele din Nord, predomina munca producătorilor liberi, a fermierilor, meșteșugarilor, salariaților etc.

În ajunul Războiului pentru Independență numărul coloniștilor era în jur de 3 000 000 de oameni, dintre care aproape 500 000 oameni de culoare. 9/10 din populație locuiau la sate.

Principala ocupație a coloniștilor era agricultura. Ei cultivau cereale, bumbac, tutun, trestie-de-zahăr, se ocupau cu grădinaritul, creșterea vitelor și pescuitul. Coloniile au obținut unele succese în domeniul meșteșugăritului și industriei. Industria se dezvolta în special în Nord, sub forma manufacturii capitaliste. Apăruseră și unele fabrici. Industria textilă și cea de construcție a corăbiilor concureau activ cu cele engleze. Bogatele zăcăminte minerale au stimulat prelucrarea metalelor. Au apărut turnătorii de fontă și fier. Un loc important în viața economică îl ocupa comerțul intern și cel extern, mai ales de contrabandă, și cel cu sclavi negri. Coloniile erau supuse coroanei regale și conduse de guvernatori numiți de rege.

Încă din timpurile străvechi, în America de Nord locuiau strămoșii amerindienilor („pieilor-roșii”) și ai eschimoșilor. La început relațiile dintre coloniști și băștinași au fost pașnice. Europeanii au învățat de la indigeni să cultive cartoful, tutunul, tomatele, porumbul, însă, odată cu intensificarea colonizării, relațiile dintre ei s-au înrăutățit treptat, provocând războaie sângeroase.

Explică de ce este important ca oamenii să comunice eficient, indiferent de culoare, nivel de dezvoltare și diferențe culturale.

Cauzele Revoluției americane

Metropola se opunea dezvoltării economice a coloniilor, ele fiind privite ca furnizoare de materie primă ieftină pentru industria engleză și ca piață imensă de desfacere a mărfurilor din metropolă. Drepturile politice ale coloniștilor erau extrem de reduse. Dar cauza principală a revoluției a fost de ordin economic.

O altă cauză a fost trezirea conștiinței naționale a coloniștilor. Începuse un lent proces de formare a națiunii nord-americane pe baza limbii, civilizației și culturii engleze. Pregătirea spirituală a mișcării de eliberare le-a aparținut, în primul rând, ilumiiniștilor americani *Thomas Jefferson* și *Benjamin Franklin*. Ei au contribuit substanțial la făurirea idealului libertății și independenței poporului american.

Divergențele dintre metropolă și colonii s-au acutizat mult după *Războiul de șapte ani* (1756–1763), în timpul căruia au avut loc conflicte și în Canada, pe atunci colonie franceză. Franța pierde acest teritoriu mare și bogat în favoarea Angliei. După război englezii au dislocat în coloniile nord-americane o parte din oștirile lor, care urmau să fie întreținute pe socoteala coloniștilor. Pentru a-și îmbunătăți starea financiară zdruncinată de război, Anglia a impus coloniștilor un șir de legi, acte și impozite, care contraveneau intereselor lor.

Sarcinile principale ale Revoluției americane erau aplanarea contradicțiilor cu metropola sau ruperea legăturilor cu ea și rezolvarea problemelor interne: problema pământurilor din Vest, care tensiona permanent relațiile dintre fermieri și plantatori, a sclaviei negrilor, a transformărilor democratice etc.

Începutul revoluției

Politica reacționară a metropolei a provocat un val de proteste din partea coloniștilor, care au întetit lupta împotriva Angliei prin diferite metode: trimiterea peti-

J. Trumbull. *Declarația de independență în Congres*

➤ **Formulează un enunț despre importanța „Declarației de independență” pentru lupta de eliberare a popoarelor.**

Partida de ceai de la Boston, 1773

➤ **Determină dacă conflictele dintre metropolă și colonii puteau fi aplanate pe cale pașnică. Cercetează surse suplimentare cu referire la evenimentul studiat (filme, cărți, articole etc.)**

țiilor de protest, boicotarea mărfurilor engleze, refuzul de a plăti impozite, unele acțiuni armate.

În anul 1773 în portul Boston a sosit o corabie cu ceai. Membrii organizației *Fiii libertății*, deghizați în amerindieni, au aruncat toate lăzile cu ceai în mare. Acest eveniment a intrat în istorie sub denumirea de „partida de ceai” de la Boston. Regele a ordonat închiderea portului, declarându-i pe locuitorii insurgenți. În port au sosit unități militare pentru menținerea ordinii.

Acțiunile represive au cimentat rândurile luptătorilor pentru libertate, care au convocat în septembrie 1774, la Philadelphia, primul *Congres continental* al reprezentanților celor 13 colonii. Aici s-au manifestat neînțelegeri între adepții (loialiștii) și adversarii metropolei (patrioții). Primii doreau să aplaneze divergențele cu Anglia prin compromis, iar ceilalți erau părtași ai luptei pentru independență. Din Anglia au sosit noi unități militare și în primăvara anului 1775 a început *Războiul pentru independență*. Loialiștii au trecut de partea metropolei și au dezlănțuit războiul civil.

Declarația de independență

În condițiile grele ale războiului, al doilea *Congres continental*, care și-a asumat rolul de guvern central, a luat hotărârea despre formarea armatei regulate, numite oficial *Armata Continentală*, în frunte cu **George Washington**.

La 4 iulie 1776, Congresul a aprobat *Declarația de independență*, proiectul căreia a fost pregătit de **Thomas Jefferson**. Astfel, au fost proclamate drepturile

inalienabile ale omului: la viață, libertate și năzuință spre fericire, suveranitatea poporului ca bază a orânduirii de stat și dreptul lui de a se răscula împotriva asupririi. Declarația anunța decizia poporului american de a rupe legăturile cu metropola și de a crea un stat independent sub denumirea de *Statele Unite ale Americii*. Ziua de 4 iulie a devenit sărbătoare națională a nord-americanilor.

Schimbând raportul de forțe în favoarea lor și folosind iscusit contradicțiile dintre puterile coloniale europene, americanii au reușit, prin mijlocirea lui B. Franklin, să atragă de partea lor Franța, Spania și Olanda, care au declarat război Angliei.

Înfrântă în anul 1781, în bătălia hotărâtoare de la Yorktown, Anglia a fost nevoită să ceară pace. În **1783**, prin *Tratatul de la Versailles*, Marea Britanie a recunoscut independența Statelor Unite ale Americii, cedându-le întreg teritoriul până la fluviul Mississippi. Frontiera de nord era Canada, iar cea de sud – Florida.

Constituția SUA

După război, în septembrie **1787**, Convenția Constituțională a elaborat *Constituția federală* americană. În acest document se stipula principiul separării puterilor în stat (legislativă, executivă și judecătorească). SUA devin o *republică federală prezidențială*. În fruntea statului și a puterii executive era ales pe termen de 4 ani un președinte, având împuterniciri foarte largi, printre care și dreptul de veto asupra promulgării legilor. Organul legislativ suprem, Congresul, era alcătuit din două camere: *Camera Reprezentanților*, aleasă prin vot proporțional numărului populației fiecărui stat, și *Senatul*, în care se alegeau câte 2 senatori de la fiecare stat. Puterea judecătorească era atribuită *Curții Supreme*, care avea dreptul de a tălmăci Constituția și a abroga legile anticonstituționale.

Importanța Revoluției americane

Revoluția americană s-a desfășurat sub forma Războiului pentru Independență. Ea a fost o revoluție anticolonială, spre deosebire de revoluțiile timpurii din Europa, care au avut, în primul rând, un caracter antifeudal. Având un rol crucial în destinul poporului american, Revoluția, într-un sens anumit, a fost conservativă. Ea a menținut sclavia oamenilor de culoare și asuprirea băștinașilor.

Cu toate acestea, Revoluția americană s-a bucurat de un mare răsunet în Europa. Principiile ei general-umane, proclamate în *Declarația de independență*, au devenit universale și influențează până astăzi mersul istoriei, deoarece au demonstrat posibilitatea creării unei lumi noi, democratice. Sub influența forțelor democratice, în anul **1789** Congresul a aprobat *Bilul despre drepturi*, care a democratizat Constituția americană.

Thomas JEFFERSON

A ocupat un loc deosebit printre „părinții întemeietori” și președinții Statelor Unite ale Americii. Provenit dintr-o familie de aristocrați din Virginia, plantator, avocat, filosof, scriitor, inventator, arhitect, diplomat, Jefferson a fost unul dintre cei mai activi promotori ai Revoluției americane. Ruperea dependenței politice de Anglia însemna pentru el nu doar obținerea independenței, ci calea spre crearea unui nou stat bazat pe principiile suveranității poporului și egalității naturale a oamenilor.

Benjamin FRANKLIN

Provenea dintr-o familie săracă de prezbiterieni care au emigrat în America în 1682. B. Franklin a fost un mare savant și gânditor iluminist, preocupat de științele reale, filosofie, istorie, economie, politică, literatură, fiind cunoscut departe de hotarele patriei sale. Franklin a rămas fidel idealurilor democrației până la sfârșitul vieții sale. Ultimul său act politic a fost semnarea petiției despre interzicerea sclaviei.

➤ Care au fost idealurile democratice pentru care au militat iluminiștii americani?

Bill of Rights = Legea drepturilor
(primele zece amendamente la Constituția SUA)

➤ Studiază din surse suplimentare informații despre Legea drepturilor din SUA și Anglia, din epoca modernă. Formulează o concluzie despre importanța acestor documente.

George WASHINGTON

Urmașul unei familii de aristocrați englezi emigrați în America, G. Washington a fost unul dintre cei mai bogați plantatori. Alături de Jefferson, el a reprezentat în Congres statul Virginia.

Experiența militară a acumulat-o participând la conflictul dintre englezi și francezi din cadrul Războiului de șapte ani (1756–1763). În 1775 a fost numit comandant suprem al armatei coloniilor. După adoptarea Constituției din 1787, elaborarea căreia s-a făcut sub conducerea sa, la 16 aprilie 1789 a devenit primul președinte al SUA îndeplinind două mandate (1789–1797).

G. Washington a fost o personalitate istorică remarcabilă, un luptător înflăcărat pentru independența patriei sale, un om neînfricat și incoruptibil. În testamentul său politic a îndemnat americanii „să dea întregii lumi un exemplu... fiind călăuziți în mod consecvent de noțiunea de dreptate”.

➤ **Precizează cu care dintre personalitățile timpului poate fi comparat George Washington? Argumentează-ți răspunsul, utilizând informații studiate la limba engleză sau la alte discipline școlare.**

Exprimă-ți părerea

➤ **De ce principiile „Declarației de independență” au servit ca prototip pentru „Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului” adoptată în timpul Revoluției franceze?**

„În Anglia, fiecare, după cum se vede, se consideră pe sine exponentul suveranității ei asupra Americii, ca și cum și-ar face loc el alături de rege și discută despre supușii noștri din colonii... Dar America, acest teritoriu imens, dăruit din belșug de natură cu toate foloasele climei, solului, apelor mari navigabile, locurilor, trebuie să devină o țară mare și puternică, cu o populație numeroasă, și mai devreme decât de obicei se presupune, ea va fi capabilă să se desprindă din orice lanțuri ce i-ar fi puse și să înlănțuie cu ele pe acei care au ferecat-o.”

Benjamin Franklin,
Scrisoare către un prieten, 1767

„...Considerăm ca adevăruri de la sine grăitoare acelea că toți oamenii sunt creați egali, că ei sunt înzestrați de către Creatorul lor cu anumite drepturi inalienabile, că printre acestea se numără dreptul la viață, libertate și năzuință spre fericire. Pentru asigurarea acestor drepturi, se instituie printre oameni guverne, ale căror puteri juste izvorăsc din consimțământul celor cărmuiți. Ori de câte ori forma de guvernământ devine dăunătoare acestor scopuri, este dreptul poporului să o schimbe sau să o desființeze și să instituie un nou guvern.”

Din *Declarația de independență*, 4 iulie 1776

Cercetează

➤ **Examinând textul de mai sus și consultând informații din surse suplimentare, identifică diferența principală dintre trecutul și prezentul SUA.**

Reflectează

➤ **Formulează o concluzie despre faptul că evenimentele din SUA, din secolul al XVIII-lea au influențat radical evoluția altor state și popoare?**

AUTOEVALUARE

- Descrie semnificația următoarelor date istorice: 1776; 1783; 1787; 1789.
- Realizează în grup cu câțiva colegi un plan succint de idei în care veți include consecințele Războiului de Independență pentru societatea americană.
- Interpretează ideea din *Declarația de independență* adoptată la 4 iulie 1776: „...toți oamenii sunt creați egali, ...toți au dreptul la viață, libertate și năzuință spre fericire”.
- Realizează portretul istoric al personalităților care și-au adus contribuția la progresul societății americane în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.
- Imaginează-ți că ești jurnalist din timpurile Revoluției americane. Elaborează un articol în care vei elucida principalele evenimente ale revoluției.

Revoluția franceză de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Faza ascendentă – de la supus la cetățean

Revoluția franceză de la sfârșitul secolului al XVIII-lea a distrus sistemul absolutist al Vechiului Regim, proclamând Republica bazată pe principiile: libertate, egalitate, fraternitate și securitate. Având la bază ideile iluministe, ea s-a transformat într-o luptă violentă care stabilea anevoios noile idealuri democratice. Răsturnarea monarhiei și proclamarea Republicii a fost o continuare firească a revoluției. Ea a constituit un moment crucial în istoria universală și a deschis calea formării unui stat bazat pe drept și a societății civile.

1789

1792

1794

Spațiu: Franța

Timp: Sfârșitul secolului al XVIII-lea

Repere cronologice:

6.05.1789 – Convocarea Statelor Generale

14.07.1789 – Asaltul cetății Bastilia

26.08.1789 – „Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului”

1791 – Adoptarea Constituției franceze

10.08.1792 – Proclamarea Republicii

Noțiuni:

- Adunare Constituantă
- Adunare Legislativă
- Adunare Națională
- girondini

Declanșarea revoluției

În anii 1787–1789, Franța este cuprinsă de o acută criză comercial-industrială, agravată de tratatul economic din anul 1786, încheiat cu Anglia, care a lezat interesele burgheziei franceze și a provocat șomajul în rândurile muncitorilor. Iarna grea din anul 1788 a lovit puternic agricultura. În țară izbucnesc numeroase răscoale țărănești și tulburări orașenești.

La 5 mai 1789, regele **Ludovic al XVI-lea** convoacă la Versailles **Statele Generale** (parlamentul francez) pentru a obține votarea unor noi impozite. După primele ședințe, care nu au dat rezultatele scontate, deputații stării a treia, în majoritate intelectuali, juriști, comercianți, bancheri, industriași, proprietari funciari, sprijiniți de 100 de deputați din stările privilegiate și folosind nemulțumirile maselor populare, s-au proclamat la 17 iunie 1789 **Adunare Națională**, iar la 9 iulie – **Adunare Constituantă**. Deputații erau ferm convinși că prin reforme ei vor instaura o nouă orânduire de stat. Fățiș, regele a făcut unele cedări, dar în același timp a ordonat chemarea în capitală a trupelor de mercenari pentru a restabili ordinea. Aceasta a provocat răscoala maselor populare de la Paris. La **14 iulie** a fost luată cu asalt cetatea **Bastilia**, simbolul regimului feudal absolutist. Într-un timp scurt ea a fost demolată.

P.J. Laminit. *Asaltul Bastiliei*

„Avem să punem trei întrebări:

1. Ce este starea a treia? **Totul.**
2. Ce a fost până în prezent în ordinea politică? **Nimic.**
3. Ce dorește ea? Să fie **ceva.**”

(Abatele Sieyès, *Ce este starea a treia?*)

Bastilia era o veche fortăreață, construită între 1370 și 1382 de Carol al V-lea. În secolele XV–XVIII a fost închisoare de stat, simbol al arbitrajului regal. Când regelui i s-a raportat despre căderea Bastiliei, el a exclamat: „Aceasta e o răzvrătire!”, la ce i s-a reproșat: „Nu, sire, aceasta-i o revoluție!”

Care a fost semnificația demolării Bastiliei? Consultă surse suplimentare pentru a-ți forma o opinie proprie.

Noaptea de 4 august 1789. Gravură de Charles Monnet, Muzeul Revoluției Franceze

Adunarea Constituantă

Sub presiunea forțelor revoluționare, Ludovic al XVI-lea a recunoscut Adunarea Constituantă. La Paris puterea a fost preluată de organul revoluționar Comuna Parisului. S-a oficializat Garda Națională în frunte cu marchizul *La Fayette*. Simbolul împăcării monarhului cu starea a treia devine noul drapel al Franței – *tricolorul* (culoarea albă a vechiului drapel al Bourbonilor, iar albastru și roșu – drapelul Parisului revoluționar).

La cererea poporului, Adunarea Constituantă s-a grăbit să adopte unele măsuri cu caracter social. În noaptea de 4 august – nobilimea și clerul renunță „benevol” la privilegiile lor. Este elaborat decretul despre lichidarea rămășițelor medievale în Franța. Sunt anulate privilegiile feudale și proclamată egalitatea tuturor în fața legii. Toți primesc denumirea de cetățeni, însă prestațiile feudale legate de utilizarea pământului urmau să fie abolite prin răscumpărare, fapt ce a provocat nemulțumirea țărănimii.

Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului

Art. 1. Oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi.

Art. 2. Scopul fiecărei asociații politice este conservarea drepturilor naturale și inalienabile ale omului. Aceste drepturi sunt libertatea, proprietatea, dreptul la siguranță și la rezistență la opresiune.

Art. 3. Principiul oricărei suveranități rezidă în principal în națiune; nicio entitate, niciun individ nu pot exercita o autoritate care nu emană în mod explicit de la ea.

Art. 4. Libertatea este de a face tot ceea ce nu face rău altora...

➤ **Selectează ideile principale incluse în sursă. Apreciază importanța acestor idei pentru evoluția societății.**

➤ **Ce crezi că a impus nobilimea și clerul să renunțe „benevol” la privilegiile lor?**

La 26 august 1789, Adunarea Constituantă a adoptat *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului* care proclama, în spiritul ideilor iluministe, principiile noi ale societății burgheze. Au fost recunoscute drepturile naturale ale omului: la viață, libertate, proprietate, egalitate în fața legii, siguranță și opoziție față de asupritori. Declarația proclama libertatea cuvântului, presei și a conștiinței, iar proprietatea – drept „sfântă și inviolabilă”.

„Problema de care Adunarea ar trebui să se ocupe în mod esențial este asigurarea unei bune și solide constituții pentru Franța, care să stabilească în modul cel mai clar drepturile tronului și cele ale Națiunii. Adunării să i se impună, așadar, să nu se ocupe de niciun alt proiect înainte ca această constituție să fie redactată și confirmată.”

Din *Cererile orașului Nancy*

➤ **Care a fost importanța Constituției din anul 1791? Compară Constituția franceză cu Constituția SUA și formulează o concluzie.**

Prima Constituție franceză

Revoluția a activizat viața politică. Au apărut presa, cluburile politice, care reprezentau interesele diferitelor pături sociale. De mare succes se bucura ziarul „Prietenul poporului”, redactat de *Jean-Paul Marat*. Cele mai numeroase și mai active au fost Clubul *iacobinilor*, care își organizau ședințele în biserica „Sf. Iacob” (de unde și denumirea lui) și Clubul *cordelierilor*. Apar și alte curente, inclusiv contrarevoluționare.

Deși monarhul părea să fie loial față de transformările din țară, el avea legături secrete cu monarhii din alte state și cu emigranții francezi, de la care aștepta ajutor pentru a restabili vechiul regim. În iulie 1791, el încearcă să evadeze peste hotare, dar este prins și întors la Paris.

La 13 septembrie 1791, Ludovic al XVI-lea a aprobat prima *Constituție* franceză elaborată de Adunarea Constituuantă. Franța devine monarhie constituțională. Puterea legislativă aparține Adunării Legislative, iar cea executivă – monarhului și miniștrilor numiți de el. Populația a fost divizată în cetățeni activi și pasivi. Primii aveau drepturi electorale (bărbații de la vârsta de 25 de ani cu un anumit cens de avere). Ei au ales Adunarea Legislativă, care și-a început activitatea la 1 octombrie 1791.

Temându-se de contaminarea maselor populare cu ideile Revoluției franceze, care prin mesianismul lor universal au găsit un mare răsunset și în alte țări, monarhii din Europa pregăteau o intervenție deschisă împotriva Franței.

Preluând inițiativa, în aprilie 1792, guvernul francez a declarat război Austriei. Dar, din cauza slabei pregătiri a armatei franceze și a trădării generalilor, prusacii și austriecii au intrat în Franța. Adunarea Legislativă a anunțat mobilizarea generală. Din Marsilia au sosit la Paris voluntari, care cântau *La Marseillaise*, devenită mai târziu imn al Franței.

➤ **Prezent la bătălia de la Valmy, Goethe a exclamat: „În acest loc și în această zi a început o nouă epocă a istoriei lumii”. Ce semnificație au spusese poetului german?**

Ludovic al XVI-lea înainte de a fi executat

➤ **Explică de ce după executarea regelui s-a activizat coaliția antifranceză.**

Proclamarea Republicii

Politica de trădare a monarhiștilor care doreau înfrângerea Franței pentru a restabili Vechiul Regim a înviat mișcarea republicană.

La chemarea Comunei Insurecționale, formată de iacobini sub conducerea lui *Danton*, *Robespierre* și *Marat*, parizienii s-au răscolit împotriva monarhiei. La 10 august 1792 monarhia a fost răsturnată. Cu acest eveniment a început a doua perioadă a Revoluției franceze – perioada Republicii.

La 20 septembrie 1792, francezii au obținut o strălucită victorie în bătălia de la *Valmy* contra armatelor Austriei și Prusiei. Peste câteva săptămâni Franța cucereste Belgia, pământurile de pe malurile Rinului, devine stăpână a Europei Occidentale și declară că „va acorda ajutor și sprijin tuturor popoarelor care doresc să-și câștige libertatea”.

Horace Vernet. Bătălia de la Valmy, 20 septembrie 1792

La Marseillaise

În aprilie 1792, după declanșarea războiului cu Austria, la Strasbourg, un tânăr francez a compus muzica și versurile „Cântecul de război al armatei de pe Rin”. În iulie soldații revoluționari din Marsilia l-au cântat la intrarea în Paris. Devenind foarte popular, a luat numele „La Marseillaise”. Din 1795 a devenit imn național al Franței. În continuare, pe parcursul istoriei a fost abrogat de regimurile monarhice și restabilit de cele republicane, fiind în vigoare până în prezent.

➤ **Ascultă cu atenție *Marseilleza*. Descrie atmosfera pe care consideri că o aveau francezii în acele zile istorice ale Revoluției? Cum explici faptul că *Marseilleza* are și astăzi o semnificație deosebită pentru francezi.**

Rouget de Lisle, compozitorul Marseillezei, o cântă pentru prima oară în casa lui Dietrich, primarul din Strasbourg.
Isidore Pils, 1848. Muzeul Istoric din Strasbourg

Victoriile de pe front au coincis cu alegerile, prin sufragiu universal, ale noului organ de conducere – Convenția Națională, care, la 21 septembrie, a proclamat *Republica Franceză*. La început rolul principal în viața politică l-a jucat burghezia industrial-comercială. Mulți dintre conducătorii ei au fost aleși din departamentul Gironda. De aceea ei și adepții lor erau numiți *girondini*. Venind la putere, girondinii, care duceau o politică moderată, considerau că revoluția a luat sfârșit, însă ei au întâmpinat în Convenție o puternică opoziție din partea deputaților iacobini în frunte cu Robespierre, care căutau să radicalizeze revoluția. Ei erau susținuți de Comuna Parisului. Iacobinii cereau judecarea lui Ludovic al XVI-lea, elaborarea unei constituții democratice, rezolvarea problemei agrare prin lichidarea tuturor drepturilor feudale și împrăștierea țăranilor cu pământ, întetirea luptei împotriva elementelor contrarevoluționare interne și a intervenționiștilor.

Executarea lui Ludovic al XVI-lea (21 ianuarie 1793), precum și ocuparea de către trupele franceze a Olandei au intensificat lupta monarhilor din Europa împotriva Revoluției franceze. Anglia, vechiul rival al Franței, a devenit organizatorul principal al coalițiilor antifranceze.

Curând situația pe front se schimbă în defavoarea francezilor. Trupele străine recuperează pământurile pierdute și înaintează spre Paris. Se activează forțele contrarevoluționare interne. Situația economică grea provoacă foametea în țară, mai ales în orașe. În aceste condiții crește nemulțumirea maselor populare față de girondini.

Agravarea situației social-economice. Răscoala din Vandeea

Tulburările țăărănești, care nu încetau de la începutul revoluției, odată cu anunțarea unei noi mobilizări în armată, au luat proporțiile unui adevărat război civil. Cu o deosebită cruzime el a izbucnit în Normandia și în special în provincia Vandeea.

Monarhiștii au profitat de contradicțiile dintre burghezie și țăărănime și, parțial, au preluat conducerea răscoalei. Ea s-a soldat cu pierderi enorme. De ambele părți au murit circa 600 000 de oameni. În aceste condiții, girondinii, majoritari în Convenție, nu mai controlau situația din țară. Raportul de forțe se înclina tot mai mult în favoarea iacobinilor.

AUTOEVALUARE

- Caută în dicționar explicația și sinonimele termenilor: criză, revoluție, intervenție, absolutism, constituție, drepturi, cetățean. Formulează definiții cu cuvinte proprii și prezintă-le colegilor.
- Plasează pe o linie a timpului principalele evenimente care au avut loc în Franța la răscrucea anilor '70-'80 ai secolului al XVIII-lea. Compară cu evenimentele care au avut loc în această perioadă în Anglia.
- Identifică trei-patru idei mai importante din Constituția franceză. Care dintre aceste idei se regăsesc și în constituțiile contemporane? Argumentează-ți răspunsul printr-un exemplu.
- Scrie un minieseu din cinci-șapte enunțuri despre începutul și desfășurarea Revoluției franceze. Utilizează experiența despre cerințele față de scrierea unui minieseu de la disciplinele de limbă și comunicare.

7

Faza radicală și finală a Revoluției franceze

Proclamarea Republicii a fost o continuare firească a Revoluției franceze. Însă odată cu agravarea situației interne și externe a fost instaurată dictatura iacobinilor. Ei au încercat să apere și să adâncească revoluția, dar au făcut-o prin metode de dictat și teroare, deviind de la idealurile anterior declarate. În faza finală a revoluției, la putere au venit termidorienii, reprezentanți ai burgheziei moderate și ai „noilor bogătași”. Revenirea la idealurile revoluției nu a soluționat conflictele din societatea franceză. Criza Directoratului ducea inevitabil spre o nouă dictatură, de data aceasta militară, care urma să asigure pacea și stabilitatea.

1793

1795

1799

Spațiu: Franța

Timp: Sfârșitul secolului al XVIII-lea

Repere cronologice:

2.06.1793 – Instaurarea dictaturii iacobinilor

2.06.1793–27.07.1794 – Guvernarea Convenției montagnarde

1795–1799 – Directoratul

1796–1797 – Prima campanie a lui Napoleon în Italia

1798–1801 – Campania lui Napoleon în Egipt

31.11.1799 – Proclamarea Consulatului

Noțiuni:

- **consulat**
- **directorat**
- **termidorieni**

Maximilian ROBESPIERRE

Era un avocat din orașul Arras, un om cu temperament pasionat, cinstit și principial, adânc devotat cauzei revoluției.

„Pentru patrie s-a făcut neîndestulător, dacă nu s-a făcut totul”, spunea Robespierre. Lider al iacobinilor și al Comitetului Salvării Publice, el a fost inspiratorul terorii, care a condus la ghilotinarea nu doar a dușmanilor revoluției, dar și a multor revoluționari și oameni nevinovați.

Instaurarea dictaturii iacobine

Drept consecință a răscoalei din 31 mai–2 iunie 1793, *iacobinii* au preluat puterea politică. A început cea mai radicală perioadă a Revoluției franceze. Iacobinii au venit la conducere în condiții extrem de nefavorabile. 60 de departamente erau cuprinse de răzvrătiri contrarevoluționare, continua răscoala din Vandeea, armatele Austriei și Prusiei au reluat ofensiva, iar englezii au ocupat portul Toulon.

În iunie 1793 iacobinii au adoptat o nouă *Constituție*, considerată mai democratică. S-a anulat orice cens de avere, iar bărbații au primit drept de vot de la vârsta de 21 de ani. Dar prevederile acestei Constituții nu au fost aplicate în practică. În realitate, iacobinii au instaurat un regim dictatorial. În martie–august 1793 ei au format Comitetul Salvării Publice și Comitetul Siguranței Generale, au întreprins măsuri extraordinare și au dezlănțuit teroarea revoluționară.

Aflându-se la putere, iacobinii au adoptat o nouă legislație agrară prin care urmăreau să atragă de partea lor țărănimia. Toate drepturile și obligațiile feudale au fost anulate fără despăgubire. Pământurile contrarevoluționarilor au fost confiscate și urmau a fi puse în vânzare în loturi mici la preț redus, care putea fi achitat timp de 10 ani. Pământurile comunale, acaparate în trecut de seniori, de asemenea urmau a fi restituite țăranilor. Statul a fixat maximul prețurilor pentru produsele de primă necesitate, precum și maximul salariilor.

O altă preocupare importantă a iacobinilor a fost lupta cu forțele intervenționiste și reorganizarea armatei franceze. Convenția a adoptat decretul despre recrutarea în masă. La posturile de ofițeri și generali au fost promovați oameni noi, tineri, talentați, indiferent de proveniența lor socială. Printre aceștia: Lazare Hoche, fecior de cărușă, devenit general la vârsta de 21 de ani; Napoleon Bonaparte, ridicat la gradul de general la 24 de ani, ca rezultat al victoriei în luptele pentru recucerirea orașului Toulon de la englezi. Toate aceste acțiuni au condus la schimbarea raportului de forțe pe front în favoarea francezilor. La începutul anului 1794 întreg teritoriul Franței a fost eliberat.

Pot fi oare justificate anumite metode aspre pentru realizarea unui scop, chiar dacă e considerat nobil?

Teroarea și căderea iacobinilor

Organele dictatoriale iacobine și-au asumat prerogative judiciare nelimitate. S-a votat Legea despre suspecti. În categoria de suspect putea fi inclus orice francez, indiferent de proveniența lui socială, vârstă, atitudine față de revoluție. Zeci de mii de oameni au fost arestați. Zilnic presa oficială proslăvea *ghilotina*.

Considerând că Biserica susținea forțele monarhiste, s-au luat măsuri represive și împotriva ei. Au fost închise numeroase lăcașuri de cult, iar multe fețe bisericești erau arestate și executate.

Teroarea a exterminat majoritatea oponenților politici care se pronunțau deschis împotriva iacobinilor. Dar mecanismul terorii continua să funcționeze și s-a îndreptat împotriva celor care l-au creat.

Către sfârșitul anului 1793, iacobinii s-au scindat în trei grupări. Cea a lui Robespierre deținea majoritatea în Comitetele Securității Generale și Salvării Publice și continua linia politică precedentă. Extrema stângă, condusă de Hébert, era compusă din iacobinii și cordelierii radicali, fiind numiți și „turbații”. Ei au militat împotriva lui Robespierre, cerând extinderea terorii, decreștinizarea și exportul revoluției peste hotare.

Gruparea moderată a lui Danton și Desmoulins, dimpotrivă, se pronunța pentru diminuarea treptată a dictaturii și revenirea la principiile democratice ale Constituției. Iacobinii au rezolvat divergențele politice prin metoda caracteristică lor – ghilotinare. Hebertiștii, după încercarea de a declanșa o răscoală a sanculoților din Paris, au fost executați. Nu a evitat această soartă nici Danton, în ciuda faptului că autoritatea sa era extrem de mare și învinuirile la adresa lui n-au fost demonstrate.

Atât timp cât a existat pericolul din partea forțelor contrarevoluționare interne și externe, blocul iacobin al micii burghezii democratice și al maselor populare s-a păstrat. Dar după înlăturarea acestui pericol, blocul s-a destrămat. Sprijinul dictaturii din partea maselor populare, mai ales a sanculoților a slăbit, în special a păturilor mici burgheze și a țărănimii. Dacă nu s-au pronunțat împotriva dictaturii iacobinilor, ei au rămas, cel puțin, indiferenți față de soarta ei. Aceasta a dat posibilitate forțelor de opoziție să realizeze o lovitură de stat. La 27 iulie (9 termidor, după noul calendar revoluționar), dictatura iacobinilor a căzut. Conducătorii ei, în frunte cu Robespierre, au fost ghilotinați.

Dictatura iacobinilor apare în anumite împrejurări istorice când exista pericolul contrarevoluției interne, sprijinită de cea externă. Îndeplinindu-și funcțiile sale, ea devine de prisos, fiind înlocuită cu o altă formă de conducere.

Pedepsirea orașului Lyon

După cucerirea orașului Lyon controlat de girondini, iacobinii au adoptat Legea despre excluderea celui mai

O judecată revoluționară

▶ **Folosind tabloul, textul lecției și al „Legii despre suspecti”, descrie o judecată revoluționară din sec. XVIII. Exprimă-ți opinia cu referire la gradul ei de obiectivitate, făcând referire la modalitatea de organizare a unui proces judiciar la etapa contemporană.**

Sunt considerați suspecti:

1. Cei care în adunările populare își cheltuiesc energia în discursuri viclene, în strigăte... și amenințări.
2. Cei care, mai prudenți, vorbesc în mod misterios despre nenorocirea Republicii...
3. Cei care își schimbă conduita și vorbele, după evenimente...
5. Cei care, având pe buze cuvintele de libertate, republică și patrie, vizitează pe foștii nobili, preoți contrarevoluționari, aristocrați...
6. Cei care nu iau parte activă la acțiunile legate de interesele Revoluției...
8. Cei care n-au făcut nimic contra libertății, dar nici n-au făcut nimic pentru ea...
10. Cei care vorbesc cu dispreț despre autoritățile instituite.

Din *Legea despre suspecti*, 1793

mare oraș după Paris din lista localităților republicii. Mai apoi acesta a fost redenumit în Ville-affranchie (oraș eliberat). Se ajunge la absurditate. Judecătorul iacobin Couton, lovind peretele unei clădiri, a pronunțat sentința: „Pe tine te pedepsește Legea”. Construcțiile mai mari din centrul orașului au fost dărâmate. Pe coloana inaugurată pe locul distrugerilor scria: „*Lyonul a luptat împotriva Libertății – Lyonul nu mai este*”. A urmat teroarea, în timpul căreia au fost executați peste 1 600 de oameni.

Convenția termidoriană

Rămânând republicani, termidorienii tindeau, în primul rând, să restabilească libertățile economice. Convenția termidoriană s-a răfuit crud cu iacobinii, fo-

losind metodele aplicate de ei până nu demult. Au fost dizolvate organele dictaturii, interzise cluburile politice radicale și Comuna Parisului.

S-au anulat Legea despre suspecți, decretele excepționale privind teroarea și maximul prețurilor. Dar libertatea economică și anularea tuturor reglementărilor impuse de iacobini au provocat o inflație rapidă și o polarizare mai pronunțată a societății.

Constituția din anul 1795. Directoratul

Pentru a stabili situația, burghezia moderată a elaborat, în 1795, o nouă *Constituție*. Puterea legislativă aparținea celor două *Asamblee* alese printr-un sistem de cens, iar puterea executivă o reprezenta *Directoratul* (5 directorii în frunte cu Barras).

Constituția a legiferat realizările revoluției și, în primul rând, legitimitatea abolirii relațiilor medievale, secularizării averilor bisericești, confiscările și vânzările proprietăților regale și a celor ale emigranților contra-revoluționari.

În politica externă, Directoratul urmărea scopul de a restabili dominația Franței în Europa Centrală și în Italia. Prin acțiuni militare și diplomatice, el reușește să extindă granițele republicii și, prin tratate de pace cu Rusia, Spania, Olanda, să dezbină coaliția antifranceză a monarhilor. Politica externă a Franței devine o politică expansionistă. Războaiele ei capătă un caracter de cotopire.

Două armate franceze, conduse de generalii Jourdan și Moreau, au atacat statele germane de după Rin, iar o armată condusă de tânărul și talentatul *Napoleon Bonaparte* urma să întreprindă o campanie în Italia, stăpânită de austrieci.

A urmat supunerea de către Napoleon a Piemontului, ofensiva în Lombardia și spre Viena. Italienii, aflați sub dominația Habsburgilor, l-au primit pe Napoleon ca pe un eliberator. Aceasta însă nu l-a împiedicat pe comandantul francez timp de peste un an, cât a durat războiul, să impună statelor italiene mari contribuții de război. Pacea dictată austriecilor la Campo-Formio (18 octombrie 1797) prevedea anexarea la Franța a unor importante teritorii pe care se formau „republici-fiice” dependente de guvernul de la Paris.

Succesele militare din Italia au ridicat popularitatea lui Bonaparte. La propunerea lui, în mai 1798, a fost organizată o expediție în Egipt pentru a tăia legăturile Angliei cu India. Cu o armată de 38 000 de soldați, pe 350 de corăbii, Napoleon a plecat spre Egipt. Flota engleză comandată de amiralul Nelson, mult superioară, l-a ajuns, dar neobservându-l, l-a întrecut. Ajungând în Egipt și văzând că francezii nu sunt, el s-a îndreptat spre Constantinopol. Peste o zi Napoleon a debarcat fără pericol în Alexandria.

Considerând Egiptul supus, Napoleon s-a îndreptat spre Siria. Dar, după câteva victorii, ofensiva francezii-

lor a fost oprită. Nu ajungeau muniții, provizii, apă. Pe neașteptate pentru cei apropiați, Napoleon a decis să se reîntoarcă la Paris, deoarece în lipsa lui situația în Europa și în Franța se schimbaseră.

Lovitura de stat din 18 brumar 1799

Curând regimul Directoratului a intrat într-o criză adâncă. Corupția aparatului de stat, dezastrul economic, inflația au creat o situație de disperare și au tensionat mult relațiile sociale. Regimul era permanent amenințat din stânga de iacobini și din dreapta de regaliști. Succesele militare de odinioară s-au transformat în înfrângeri.

Burghezia, dar și alte categorii sociale, tindeau tot mai mult spre instaurarea unui regim dictatorial care ar fi asigurat stabilitatea. În aceste condiții, la 18 brumar 1799, Napoleon, reîntors la Paris, sprijinit de burghezia de afaceri și armată, săvârșește o lovitură de stat.

Astfel, în Franța, după zece ani de revoluție, a fost instaurat regimul politic al *Consulatului*. Napoleon a devenit prim-consul cu împuterniciri dictatoriale.

Adresarea lui Napoleon către italieni, 1797

Popor al Italiei! Armata franceză a venit să distrugă lanțurile în care sunteți încătușați. Poporul francez este prietenul tuturor popoarelor. Veniți în întâmpinare. Proprietatea voastră, obiceiurile, religia vor rămâne inviolabile. Vom lupta onest și numai cu tiranii care vă țin în robie.

În ciuda acestor declarații, Napoleon a confiscat numeroase opere de artă, aur, alte bogății, care erau transmise în calitate de daruri „Directoratului și poporului francez”. Printre bunurile acaparate se aflau și numeroase obiecte de valoare din biserica „Sf. Marco” din Veneția.

Antoine-Jean Gros. *Napoleon Bonaparte pe podul de la Arcole, 1796-1797*, Muzeul Ermitaj, Sankt-Petersburg

➤ **Cum războaiele au influențat sistemul de valori al unor popoare? Ce atitudine ai față de faptul că unele obiecte de valoare au fost distruse sau acaparate de cuceritori pe parcursul timpului, inclusiv și la etapa de azi?**

Începuturile egiptologiei

Interesul european pentru Egiptul antic și apariția unei noi ramuri a științei istorice – *egiptologia* s-a datorat în mare parte rezultatelor campaniei lui Napoleon în Egipt (1798–1801). În componența armatei sale erau și 165 savanți printre care chimistul Berthollet și matematicianul Monge, înalt apreciați de general. De exemplu, când francezii au fost atacați din mai multe părți de mameluci în pustiu, Bonaparte a exclamat: „Măgarii și savanții – la mijloc!” A sunat înjosit, dar în realitate el urma să protejeze ceea ce era cel mai important. Primii duceau apă, cel mai de preț produs în pustiu, iar cei din urmă erau considerați elita intelectuală a expediției. Descoperirile făcute și confiscările de artefacte trimise în Europa au trezit un mare interes față de istoria vechii civilizații. Napoleon a fondat Institutul Egiptului, în care 160 de savanți și 2 400 de pictori au editat prima mare lucrare *Descrierea Egiptului*. Piatra din Rosetta găsită de francezi peste puțin timp a dus la descifrarea scrisului ieroglific egiptean.

Maurice Orange. *Bonaparte în Egipt*, 1899

Importanța Revoluției franceze

Revoluția franceză de la sfârșitul secolului al XVIII-lea a distrus sistemul absolutist al Vechiului Regim. Dacă în Anglia „revoluția glorioasă” s-a încheiat cu un compromis între aristocrație și burghezie, ultima acaparând treptat puterea, atunci în Franța puterea a trecut definitiv în mâinile burgheziei. Astfel s-a constituit statul francez modern bazat pe drept și societatea civilă. Au fost create condiții favorabile pentru dezvoltarea economică ascendentă și revoluția industrială.

Ideile și valorile Revoluției franceze de la sfârșitul secolului al XVIII-lea au fost dezvoltate, modificate și transpuse în viață în numeroase state ale lumii.

François Bouchot. *Lovitura de stat de la 18 brumar*

AUTOEVALUARE

- Descrie în trei-patru enunțuri acțiunile întreprinse de regimul termidorienilor după căderea dictaturii iacobinilor.
- Explică necesitatea elaborării unei noi Constituții în anul 1795. Compară conținutul Constituțiilor din anii 1791, 1793 și 1795. Poate oare un stat să activeze fără a avea o Constituție?
- Determină care au fost condițiile Loviturii de stat din 18 brumar 1799.
- Studiază harta de la pag. 36 și realizează o hartă simplă pe care vei indica direcțiile principale ale politicii externe a Franței la răscrucea secolelor XVIII–XIX.
- Rezumă consecințele instaurării regimului politic al Directoratului.
- Realizează un text coerent din cinci-șapte enunțuri cu referire la importanța istorică a Revoluției franceze pentru Franța, dar și pentru alte state din epoca modernă.

Consulatul. Primul Imperiu Francez

La începutul secolului al XIX-lea pe întreg teritoriul european situația politică a evoluat sub influența Revoluției franceze și a Imperiului lui Napoleon. Armatele franceze au răspândit ideile revoluționare în mai multe state, unde au fost adoptate Codurile de legi ale lui Napoleon și au fost întreprinse reforme pentru reorganizarea socială. După o strălucită perioadă de ascensiune, Napoleon și-a supraapreciat forțele și în cele din urmă a fost înfrânt de coaliția antifranceză.

1799 1811 1812 1814

Spațiu: Europa de Vest

Timp: Începutul secolului al XIX-lea

Repere cronologice:

31.11.1799 – Instaurarea Consulatului

1804 – Proclamarea Primului Imperiu Francez

1805 – Bătăliile de la Trafalgar și Austerlitz

1807 – Tratatul de pace de la Tilsit

1808 – Campania lui Napoleon în Spania și Portugalia

1810-1811 – Apogeul Primului Imperiu Francez

1812 – Campania lui Napoleon în Rusia

1813 – Bătălia de la Leipzig

1814 – Căderea Primului Imperiu Francez

Noțiuni:

- **blocadă continentală**
- **codul napoleonian**
- **concordat**
- **consulat**
- **restaurare**

Regimul bonapartist

Lovitura de stat din 18 brumar (9 noiembrie 1799) a avut ca urmare instaurarea în Franța a unei dictaturi sub forma *Consulatului*, iar din 1804 – a *Imperiului*, în frunte cu generalul **Napoleon Bonaparte**. Scopul noului regim politic era consolidarea dominației burgheziei în societatea franceză și în Europa.

Această dictatură, stabilită prin reducerea treptată a rolului structurilor parlamentare constituționale, avea un caracter birocratic ierarhic și strict centralizat. În cadrul ei un rol important îi revenea poliției, jandarmeriei și, mai ales, armatei, care se transformase în armată profesională, bine dotată și recompensată pentru merite militare, supusă totalmente voinței șefului de stat.

Aliați de nădejde, biserica, școala și presa ofereau regimului bonapartist colaborarea lor. *Concordatul* încheiat în 1801 de Napoleon cu Papa Pius al VII-lea recunoștea catolicismul drept „religie a majorității francezilor”. De asemenea, învățământul, supus unei centralizări stricte și controlat riguros de autorități, a fost modernizat. Scopul școlii era „de a educa cetățeni devotați credinței, împăratului, patriei și familiei”.

De asemenea, presa a fost supusă unei cenzuri aspre, iar numărul de ziare și reviste redus. Nu se admitea propagarea ideilor Iluminismului, glorificarea evenimentelor revoluționare din trecut, publicarea necenzurată a informațiilor din viața politică internă și externă a Franței. Cenzura strictă se exercita și asupra literaturii artistice, misiunea căreia se reducea la proslăvirea bărbăției, demnității naționale, propagarea binelui și condamnarea răului.

▶ **Studiază imaginea. Explică prin ce modalități Napoleon a reușit să concentreze întreaga putere. Argumentează răspunsul.**

Jacques-Louis David.
*Încoronarea lui Napoleon
în Catedrala Notre-Dame de Paris,
2 decembrie 1804*

J.B. Mauzaisse. *Napoleon în calitate de Legiuitor*, 1833

Legislația și normele juridice ale noului sistem capitalist și-au găsit reflectare în codurile napoleoniene: *Codul civil* (1804), numit și *Codul lui Napoleon*, *Codul comercial* (1808) și *Codul penal* (1811), având o importanță colosală pentru viitor. Prin aceste coduri s-a instaurat dominația economică deplină a burgheziei și au întărit pozițiile noilor proprietari prin proclamarea proprietății private ca sfântă și inviolabilă.

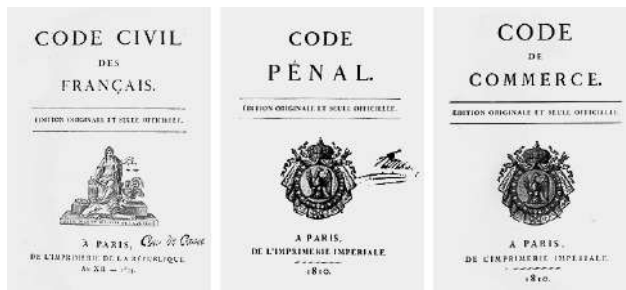
Politica economică a guvernului stimula activ dezvoltarea Franței pe calea capitalistă. Se moderniza agricultura. Guvernul acorda cea mai mare atenție dezvoltării industriei, asigurându-i prosperarea prin protecționism consecvent. În acești ani ia amploare revoluția industrială.

Politica externă (1799–1807)

După un răgaz relativ mai îndelungat, cauzat de necesitatea consolidării puterii imperiale și efectuarea reformelor amintite mai sus, în 1805 Napoleon a reluat politica expansivă. El a concentrat o numeroasă armată pe malurile strâmtoarei La Manche, pregătită pentru a invada Anglia. „Dați-mi trei zile de ceață și eu voi fi stăpânul Londrei”, spunea Napoleon. Dar planul său a rămas nerealizat, deoarece în război au intrat Austria și Rusia. Armatele franceze s-au îndreptat spre est.

Între timp, flota engleză, comandată de amiralul Nelson a distrus flota unită franco-spaniolă în bătălia navală de la capul *Trafalgar*. Această bătălie a salvat Anglia de o eventuală intervenție franceză.

Franzezii au fost învinși pe mare, dar au rămas invincibili pe uscat. La 2 decembrie 1805 Napoleon și-a sărbătorit prima aniversare de la încoronare prin strălucita victorie asupra armatelor Prusiei, Austriei și Rusiei în bătălia de la *Austerlitz*. Influența austriacă în statele italiene și germane a fost înlocuită prin cea franceză. Imperiul Romano-German a fost desființat oficial și în 1806 în vest a fost creată *Confederația Rinului*.

Coperțile Codurilor civil, penal și comercial ale lui Napoleon. Primul, cu unele modificări, este în vigoare în Franța până în prezent.

➔ **Studiază sursele. Stabilește ce categorii sociale au beneficiat de prevederile Codurilor lui Napoleon. Argumentează alegerea.**

„**Art. 544.** Proprietatea este dreptul de a se folosi și a decide în privința obiectelor de proprietate în mod absolut.

Art. 545. Nimeni nu poate fi impus la cedarea proprietății sale, numai dacă aceasta nu se face pentru folosul public și în schimbul unei drepte și echitabile despăgubiri.

Art. 546. Proprietatea asupra unui obiect (lucru) mobil sau imobil dă dreptul la proprietate asupra a tot ce produce acest obiect.”

Din *Codul civil al lui Napoleon*, 1804

În 1806 armatele franceze au invadat Prusia, au învins în bătăliile de la *Jena* și *Auerstadt*. La Berlin Napoleon a anunțat blocada continentală a Angliei. Tuturor statelor europene li s-a interzis să facă comerț cu Insulele Britanice.

Peste puțin timp, după înfrângerea Prusiei și declararea blocadei continentale, a fost învinsă și Rusia. Țarul Alexandru I, pierzând două bătălii, a acceptat propunerile de tratative ale lui Napoleon. Ele au avut loc în 1807 la *Tilsit*. Rusia a recunoscut toate cuceririle franceze în Europa și, mai mult ca atât, a devenit aliată a Franței și a aderat la blocada continentală.

Apogeul Primului Imperiu Francez

Instaurând pacea într-o parte a continentului, Napoleon, sub motivul nerespectării blocadei continentale, a invadat Spania și Portugalia. În 1808 ele au fost cucerite, declarate dependente de Franța, dar în realitate au rămas nesupuse. În Portugalia răsculată au debarcat englezii, iar spaniolii au dezlănțuit un război de partizani. Ei au pus mai presus independența națională decât noul model de societate propus de Napoleon.

Franța și-a extins considerabil hotarele și zonele de influență, o parte din statele vecine fiind guvernate de regi numiți dintre membrii familiei Bonaparte.

Campania în Rusia

Fiind stăpân deplin în Europa Centrală și de Vest (cu excepția Angliei), ferm convins în predestinarea sa de a domina întreaga lume, în 1811 Napoleon începe pregătirile pentru campania militară împotriva Rusiei. În vara anului 1812, pe râul Neman a fost concentrată „marea armată”, compusă din trupe care reprezentau peste 20 de națiuni supuse de francezi și care numărau peste 500 000 de soldați.

Cu 26 de zile înainte de invazia lui Napoleon, Rusia a semnat Pacea de la București cu Turcia (1812), anexând teritoriul dintre Prut și Nistru (Basarabia), aparținând Principatului Moldovei. Armata rusă dunăreană a fost la timp transferată împotriva forțelor franceze.

Comandantul armatei ruse *Kutuzov* a ales tactica atragerii dușmanului în interiorul țării și a evitării bătăliilor. Ajungând aproape de Moscova, lângă satul *Borodino*, rușii totuși au dat bătălia principală, dar soarta ei nu a fost decisă în favoarea niciuneia dintre părți. Rușii s-au retras, iar Napoleon a intrat în Moscova. Așteptarea zadarnică a solilor lui Alexandru I a durat mai mult de o lună. Se apropia iarna, orașul era des incendiat, nu ajungeau provizii. Napoleon a ordonat retragerea. În scurt timp retragerea, în condițiile iernii ruse, s-a transformat într-un dezastru. Napoleon a părăsit armata și a plecat spre Paris.

Adolph Northen. *Retragerea lui Napoleon din Moscova, 1815*

Căderea Primului Imperiu Francez

Catastrofa lui Napoleon în Rusia a stârnit un nou val de mișcări de eliberare națională a popoarelor europene supuse de francezi. În primăvara anului 1813 s-a format o nouă coaliție antifranceză în componența Rusiei, Angliei, Prusiei și a altor state, la care mai târziu a aderat și Austria.

Localizează pe hartă statele care au fost supuse luptelor în perioada lui Napoleon. Indică bătăliile principale din această perioadă.

Europa în timpul lui Napoleon Bonaparte

Napoleon Bonaparte (1769–1821)

Împărat al Franței (1804–1814, 1815), Napoleon Bonaparte s-a născut în Corsica într-o familie de mici nobili atașați Franței. Participă la recucerirea Toulonului (1793) și la reprimarea răscoalei regaliste (1795). A condus campania din Italia (1786–1797), apoi din Egipt (1798–1799). Printr-o lovitură de stat (1799), instituie o dictatură militară, devine consul, apoi se proclamă împărat (1804). În plan intern duce o politică de consolidare a statului și întreprinde un șir de reforme pentru consolidarea societății burgheze în Franța.

Pe plan extern, Napoleon organizează un șir de campanii militare pentru hegemonie în Europa, marcate de strălucitele victorii de la Marengo (1800), Austerlitz (1805) etc. Ocuparea mai multor state europene a dus la crearea unui mare imperiu francez. Nereușita campanie din Rusia (1812), înfrângerea de la Leipzig (1813) și ocuparea Parisului impun abdicarea și exilarea lui Napoleon pe insula Elba. Revine în Franța pentru o sută de zile (1815). A fost învins la Waterloo și exilat pe insula Sf. Elena, unde a trăit ultimii ani de viață.

► **Descoperă cauza principală de ce Napoleon a fost exilat pe insula Sf. Elena.**

La 16–19 octombrie 1813, nu departe de *Leipzig* a avut loc una dintre cele mai mari confruntări militare ale epocii, la care au participat peste 500 000 de soldați din majoritatea statelor europene, ea intrând în istorie sub denumirea „bătălia națiunilor”. Jertfele au fost enorme. Francezii, înfrânți, dar nu distruși, s-au retras după Rin.

La începutul anului 1814 aliații au pășit pe teritoriul Franței. Napoleon a abdicat în favoarea feciorului său. Aliații însă au decis restaurarea Bourbonilor în persoana fratelui regelui decapitat, *Ludovic al XVIII-lea*, și exilarea lui Bonaparte pe insula *Elba*.

Cele „100 de zile” ale lui Napoleon

Noul monarh trăise în emigrație 20 de ani și nu cunoștea marile transformări care au avut loc în perioada Revoluției și a Imperiului. Cu toate că promisese, prin *Carta din 1814*, să respecte toate reformele mai importante, el și-a încălcat cuvântul. Numeroase persoane din conducerea armatei și aparatului de stat au fost demise, unele averi reînțoarse aristocraților, libertățile restrânse etc. Ca urmare, crește nemulțumirea față de regimul Restaurației.

Cunoscând situația reală din Franța și aflând despre unele divergențe dintre foștii aliați, care împărțeau Europa după bunul lor plac, Napoleon a decis să reia puterea. Cu 1100 de soldați, el a evadat de pe Elba și a debarcat pe litoralul de sud al Franței. Fără nicio împușcătură a ajuns la Paris, fiind peste tot aclamat de populație și susținut de armată, care a trecut de partea lui.

După o scurtă pregătire, Napoleon și-a îndreptat armatele spre Belgia. Monarhii europeni, întruniți la *Congresul de la Viena* și speriați de o nouă perspectivă de refacere a stăpânirii napoleoniene, au aplanat divergențele și au creat o nouă coaliție antifranceză. Ultima mare bătălie dată de împăratul francezilor a avut loc nu departe de Bruxelles, la *Waterloo* (18 iunie 1815).

Francezii au suferit o grea înfrângere de la englezii comandați de ducele Wellington și prusienii conduși de generalul Blüher. Napoleon a fost nevoit să se predea. De data aceasta el a fost exilat pe insula *Sf. Elena*, în mijlocul Oceanului Atlantic, unde a murit la 5 mai 1821.

AUTOEVALUARE

- Identifică intențiile politice și economice ale lui Napoleon.
- Realizează împreună cu un coleg/colegă o schemă în care vor fi incluse direcțiile politicii externe ale lui Napoleon în perioada 1799–1807. Stabiliți împreună cauzele succeselor temporare ale armatei franceze.
- Explică, în baza celor studiate și a surselor suplimentare, consecințele blocadei continentale pentru Anglia și alte state europene.
- Identifică cauza principală a susținerii armatei lui Napoleon de către unele state europene.
- Determină importanța codurilor napoleoniene pentru dezvoltarea Franței moderne.
- Stabilește două-trei trăsături caracteristice primului Imperiu Francez.
- Schițează portretul lui Napoleon ca personalitate istorică, urmând planul: *Napoleon – general al Revoluției franceze; Napoleon – prim-consul al Franței; Napoleon – împărat*.
- Formulează o concluzie despre urmările războaielor napoleoniene pentru Franța și pentru alte popoare.

9

Congresul de la Viena. „Sfânta Alianță”

Congresul de la Viena a fost primul forum al tuturor țărilor creștine în Europa. Actul final al Congresului a recroit hotarele în favoarea statelor învingătoare și a determinat principiile de organizare a noii ordini europene, capabile să asigure echilibrul de forțe pe continent, după războaiele napoleoniene. Pentru a menține această ordine, a fost creată „Sfânta Alianță”. Ea a asigurat pentru un timp menținerea regimurilor „monarhiilor legitime” prin reprimarea mișcărilor revoluționare și de eliberare națională.

1814 1815 1821 1830

Spațiu: Europa

Timp: Sfârșitul războaielor napoleoniene

Repere cronologice:

1814–1815 – Congresul de la Viena

26.09.1815 – Constituirea „Sfintei Alianțe”

1820–1821 – Reprimarea revoluțiilor din Italia și Spania. „Sfânta Alianță” este ostilă răscoalei grecilor și românilor și lasă mână liberă sultanului s-o înăbușe

1830 – Revoluții în Belgia și Franța. Diminuarea rolului „Sfintei Alianțe”

Noțiuni:

- echilibru de forțe
- legitimism
- restaurare

Frazele pompoase despre „transformările sistemului social”, „reînnoirea sistemului politic al Europei”, „pacea veșnică bazată pe crearea unui echilibru de forțe”... se pronunțau doar pentru liniștirea publicului și pentru a crea impresia de măreție a acestei adunări. Scopul real al Congresului era împărțirea între învingători a moștenirii lăsate de cei învinși.

Friedrich Gentz, secretarul
lui Metternich

➤ În cadrul Congresului de la Viena se vorbea despre instaurarea unui echilibru de forțe în Europa. Ținând cont de interesele statelor participante la acest forum, crezi că puteau fi realizate obiectivele lui?

Componența și scopurile Congresului

După ce au luat sfârșit războaiele napoleoniene, a fost convocat *Congresul de la Viena* (1 octombrie 1814–9 iunie 1815). Acesta a fost primul forum al statelor creștine europene. La el au participat majoritatea monarhilor din Europa și miniștrii lor. În prim-plan se aflau conducătorii Marilor Puteri care l-au înfrânt pe Napoleon – împăratul Rusiei Alexandru I, ministrul englez, lordul Castlereagh, împăratul Austriei Franz I, regele Prusiei Frederic-Wilhelm al III-lea. Franța învinsă era reprezentată de ministrul de externe Talleyrand.

Formal, Congresul de la Viena a fost convocat pentru a stabili pacea mult dorită de popoarele europene. În realitate însă, statele învingătoare intenționau să restabilească vechile regimuri monarhice feudale, care existaseră până la Revoluția franceză și războaiele napoleoniene, și să înfăptuiască o reîmpărțire teritorială a Europei și a posesiunilor coloniale, să restabilească echilibrul de forțe pe continentul european.

Lucrările Congresului erau însoțite de baluri pompoase, vânători și alte petreceri. De aceea acest forum a fost numit și „Congresul dansatorilor”. De fapt, anume în cadrul acestor petreceri se decidea viitoarea soartă a Europei.

Congresul și-a încheiat lucrările prin semnarea, la 9 iunie 1815, a *Actului final*. Acest fapt a fost urgentat de revenirea lui Napoleon la putere în Franța pentru o perioadă de „100 de zile”. În consecință, se constituie o nouă coaliție antifranceză: Bonaparte a fost învins în bătălia de la *Waterloo* (18.06.1815) și în Franța a avut loc cea de-a doua restaurare a Bourbonilor.

Monarhii europeni și miniștrii lor, participanți la Congresul de la Viena

Leander Russ. *Parada pentru întâmpinarea kaiserului în timpul congresului de la Laibach în 1821*

Noua hartă a Europei

Divergențele acute, generate de litigiile teritoriale, au fost rezolvate la congres, stabilindu-se noile frontiere ale statelor europene și reîmpărțindu-se coloniile. Aliații au lipsit Franța de teritoriile cucerite în Europa și de unele colonii. Frontierele ei au fost readuse la situația din 1792.

Anglia și-a consolidat pozițiile dominante pe mare și în comerțul internațional, și-a menținut coloniile cucerite de la spanioli, olandezi și francezi, cele mai importante dintre ele fiind insula Malta din Marea Mediterană, colonia Capului din Africa de Sud și insula Ceylon din Asia de Sud-Est.

Belgia a fost inclusă în componența Olandei, iar Norvegia în componența Suediei. Elveția a fost proclamată neutră pentru totdeauna. Prusia și-a lărgit cu mult teritoriile pe seama pământurilor vest-germane și a celor poloneze. Austria a reanexat Lombardia și Venetia din nordul Italiei și a obținut Galiția.

Rusia a anexat cea mai mare parte a Poloniei (fostul Mare Ducat al Varșoviei). Acest teritoriu a fost transformat formal în Regatul Polonia, împăratul Rusiei fiind declarat, totodată, rege polonez. A fost recunoscută, de asemenea, anexarea la Rusia a Finlandei și Basarabiei.

Italia continua să rămână dezmembrată în zece state. Influența franceză a fost substituită cu cea austriacă. A rămas dezmembrată și Germania. S-a constituit Confederația Germană, alcătuită din 35 de state și patru orașe libere sub egida Austriei.

Hotărârile Congresului de la Viena, care mai poartă denumirea de „Sistemul de la Viena”, veneau în contradicție cu revendicările naționale ale popoarelor asuprite. În același timp, ele au creat temporar un anumit echilibru de forțe între Marile Puteri, ceea ce a condiționat instaurarea unei perioade de relativă stabilitate în Europa.

Dumneavoastră îmi vorbiți despre principiile „legitimității” și „dreptului public”. Dreptul vostru public pentru mine nu înseamnă nimic. Știți ce pot face eu cu toate pergamentele și tratatele voastre? Eu dispun de 200 000 de soldați numai în Ducatul Varșoviei, cine va încerca să mă alunge de acolo? Eu voi păstra tot ce ocup.

Răspunsul lui Alexandru I adresat lui Talleyrand la Congresul de la Viena

▶ Sintetizează printr-o idee mesajul transmis de autorul imaginii.

„Sfânta Alianță”

Rusia țaristă a inițiat formarea „Sfintei Alianțe”, care urma să conserve regimurile monarhice și să lupte împotriva mișcărilor revoluționare și de eliberare națională de pe continentul european.

Inițiativa a fost susținută de Austria și Prusia. Constituirea „Sfintei Alianțe” a avut loc la Paris, la 26 septembrie 1815. Noua organizație purta denumirea oficială „Sfânta alianță a monarhilor și popoarelor”, dar, de fapt, era o „alianță a monarhilor împotriva popoarelor”. Curând la ea au aderat majoritatea statelor din Europa.

Monarhii au legiferat dreptul alianței la intervenție militară și au reprimat în anii 1820–1821 revoluțiile din Spania și Italia. Ei au fost ostili răscoalei grecilor și românilor și au lăsat mână liberă sultanului s-o înăbușe.

De la mijlocul anilor '20, după moartea lui Alexandru I al Rusiei, monarhii recunoșteau formal existența „Sfintei Alianțe”, dar divergențele dintre ei se măreau tot mai mult, atât încât alte acțiuni comune de reprimare nu au mai avut loc. Revoluțiile din 1830 în Franța și Belgia, răscoala din Polonia și alte probleme au diminuat rolul „Sfintei Alianțe”. În cele din urmă, revoluțiile de la 1848 au dat o lovitură zdrobitoare principiilor legitimismului monarhic.

AUTOEVALUARE

- Identifică scopul principal al Congresului de la Viena din anul 1815.
- Compară planurile lui Napoleon și ale „Sfintei Alianțe” referitor la organizarea Europei.
- Appreciază importanța hotărârilor primului forum european pentru popoarele de pe continent.
- Formulează o opinie dacă la începutul epocii moderne exista posibilitatea instaurării păcii și a relațiilor de bună vecinătate între state.

SINTEZĂ ȘI AUTOEVALUARE

Repere:

I. EUROPA CONTRASTELOR LA ÎNCEPUTUL EPOCII MODERNE

- În a doua jumătate a secolului al XVII-lea și în secolul al XVIII-lea, pentru lumea satelor și a orașelor s-a conturat un anumit mod de viață, care va marca desprinderea de Evul Mediu. Însă zonele europene de la Vest la Est prezentau ritmuri diferite de creștere a populației, niveluri diferite de organizare socială, credințe religioase și aspirații intelectuale.
- În plan politic, statele europene evoluează spre absolutism monarhic intolerant (Franța, Rusia), dar există și guvernări tolerante (Anglia). În aspect social-economic, se înregistrează unele progrese datorită creșterii activismului burgheziei, deși în multe state continuă să domine relațiile medievale.
- Revoluția franceză a pus capăt monarhiei absolutiste, deschizând calea unei societăți de orientare liberală în Europa. Această societate pune la baza ei drepturile și libertățile democratice ale individului. Revoluția franceză a afirmat, de asemenea, principiul suveranității naționale, ceea ce însemna că puterea politică în stat o deținea națiunea, care, pe baza votului, participa la conducerea acestuia, iar drept principiu de guvernare este proclamată democrația.
- În America de Nord s-a creat un nou stat independent – SUA, al cărui model de guvernare a fost preluat de mai multe națiuni pe parcursul istoriei. Adoptând o constituție republicană, americanii au încurajat în alte state spiritul de libertate și ostilitate față de absolutism.

II. AUTOEVALUARE

1 Ordonează cronologic evenimentele:

- Începutul Revoluției în Franța
- Adoptarea *Declarației drepturilor* (Bill of Rights)
- Războiul de independență al coloniilor engleze din America de Nord
- Adoptarea *Constituției* SUA.
- Inventarea mașinii cu aburi de către James Watt
- Înfrângerea turcilor sub zidurile Vienei
- Războiul de 30 de ani

2 Descrie viața și activitatea personalităților istorice din imagine, ținând cont de țara și de perioada în care au trăit. Cu care alte personalități au fost contemporane?

George Washington

Oliver Cromwell

Napoleon Bonaparte

3 Recunoaște personalitatea descrisă în textul de mai jos.

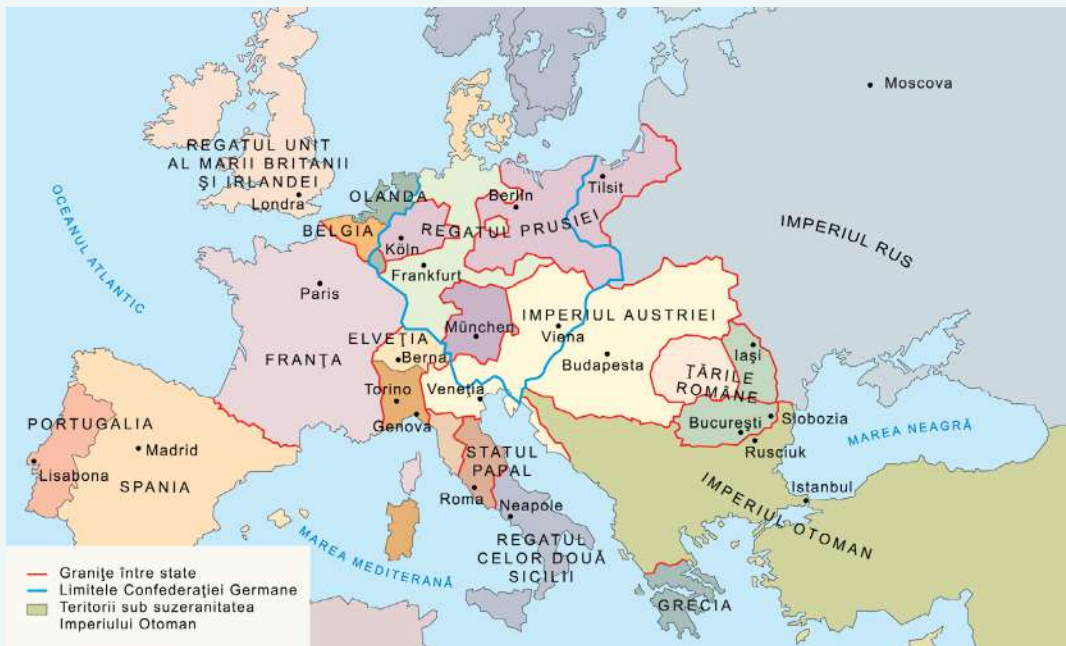
...În campanie era înștiințat despre orice schimbare. Nimic nu-i scăpa din vedere, avea o uimitoare memorie. Știa unde se afla fiecare dintre noi, când pornea și când trebuia să ajungă la destinație. Niciun om nu a combinat o asemenea memorie cu un geniu mai creativ.

4 Analizează doi-trei factori care au contribuit la evoluția societății umane la începutul epocii moderne.

5 Descrie în patru-cinci enunțuri regimul politic din Marea Britanie, Franța și SUA. Identifică asemănări și deosebiri.

6 Descrie elementele caracteristice Iluminismului. Precizează în două-trei idei specificul evoluției societății moderne în această perioadă.

7 Indică pe hartă statele din Europa în care au avut loc evenimente revoluționare în a doua jumătate a secolului al XVII-lea- secolul al XVIII-lea. Care au fost urmările acestor revoluții?

Europa la începutul secolului al XIX-lea

8 Realizează un eseu din șapte-opt enunțuri în care să descrii evoluția societății în statele europene din secolul al XVIII-lea. Ai putea folosi planul următor:

- descrierea generală;
- evoluția economică;
- dezvoltarea socială.

9 Compară spusele marilor gânditori cu referire la lupta pentru independență a popoarelor în epoca modernă:

„Minoratul înseamnă neputința de a te servi de propriul tău intelect fără a fi condus de cineva... să ai curaj în folosirea propriului intelect este deci deviza iluminării.”

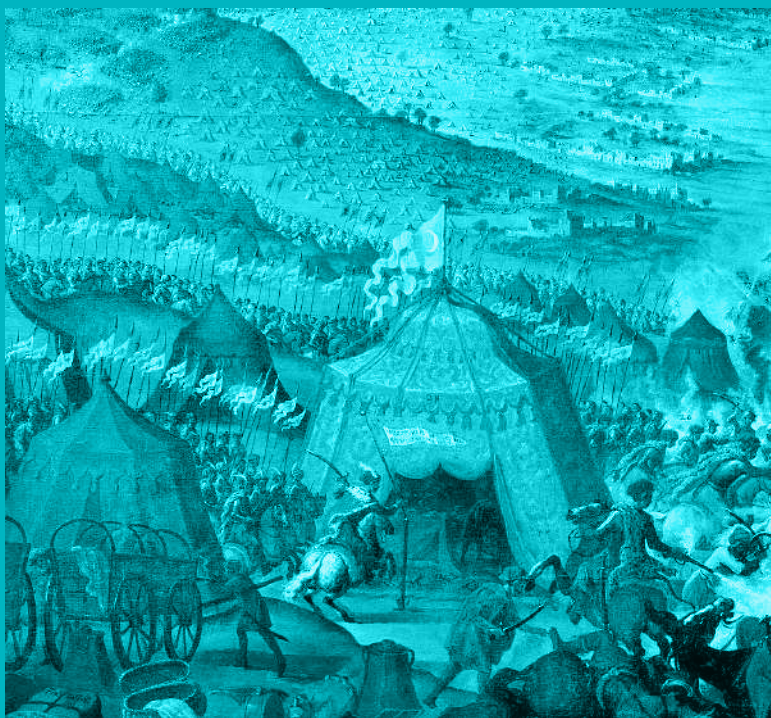
Immanuel Kant

„Să nu depinzi de altul, ci bazează-te mai degrabă pe tine însuși; ai încredere în propriile tale forțe. Supunerea față de voința altuia pricinuieste suferința; adevărata libertate constă în independență.”

Thomas Mann

„...Pe unii că-și cumpără caftanele (titlurile boierești),
pe alții slujbele, pe alții protecția domnească și așa mai departe:
funcțiile de ispravnici, colonei... Ce urmează din aceasta? Greutăți peste
greutăți, poveri peste poveri, siluri, jafuri, pustiiri...”

Naum Râmniceanu. *Despre venalitatea dregătoriilor
în perioada domniilor fanariote*

2

UNITATEA

STATELE EUROPEI DE EST ȘI CENTRALE DE LA MEDIEVAL LA MODERN

MIJLOCUL SECOLULUI AL XVII-LEA-SFÂRȘITUL
SECOLULUI AL XVIII-LEA

Principatele Române: economie și societate

La mijlocul secolului al XVII-lea, când în Europa Apuseană începe epoca modernă, în Țările Române, aflate sub suzeranitate otomană, continuă să domine relațiile medievale. Însă și aici încep să se afirme unele elemente ale modernizării, mai ales în domeniul culturii, al comerțului etc. De aceea perioada de la mijlocul secolului al XVII-lea până la mijlocul secolului al XVIII-lea, numită „între medieval și modern”, se studiază ca parte componentă a epocii moderne.

1646 1669 1672 1711/1716

Spațiu: Țările Române (Țara Moldovei, Țara Românească, Transilvania)

Timp: Mijlocul secolului al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea

Repere cronologice:

1646 – A fost editată „Cartea românească de învățătură” („Pravila lui Vasile Lupu”)

1653 – Au fost adoptate „Aprobatele constituționale” în Transilvania;

1666 – Prima mențiune a Chișinăului în calitate de târg (oraș);

1672 – Răscoala condusă de Mihalcea Hâncu.

Noțiuni:

- haraci
- moșeni
- răzeși
- rumâni
- vecini

Pilda despre lucrătorii la vie.
Miniatură reprodusă după un original grecesc

➤ **Enumeră cele mai rentabile ramuri economice din această perioadă.**

Evoluția regimului suzeranității otomane

La mijlocul secolului al XVII-lea, datorită slăbirii presiunii puterii otomane, antrenată în războiul cu Persia, a apărut posibilitatea stabilirii unor relații mai libere ale Principatelor Române cu alte țări. În același timp, se stabilizase mărimea tributului (haraciului): pentru Țara Românească era fixată cota de 32 000 de galbeni, pentru Moldova – 30 000 și pentru Transilvania – 10 000 de galbeni.

Dar începând cu anii '70 ai secolului al XVII-lea, regimul politic și economic otoman se înăsprește. Cu excepția haraciului, toate celelalte dări către Poartă au sporit considerabil, în special darurile obligatorii (peșcheșurile) și mitele (rușfeturile) oferite sistematic de domni sultanului și demnitarilor din anturajul lui. Totodată, pentru a obține confirmare în scaunul țării, domnii trimiteau la Poartă mari sume de bani și cantități enorme de bunuri materiale. A continuat raptul teritoriilor românești pe care otomanii le administrau direct: la 1660 a fost constituit Pașalâcul de Oradea, iar la 1715 – raiaua Hotinului. Astfel, în timp ce în Europa de Apus începuse epoca modernă, dezvoltarea societății românești continua să fie frânată de suzeranitatea otomană.

Populația. Modul de viață

În urma reducerii teritoriului rămas sub autoritatea domnilor Țării Moldovei și Țării Românești, precum și ca rezultat al înăsprii regimului de dări și ca urmare a multor războaie, sporul populației era foarte lent, iar în unii ani era chiar în scădere.

Majoritatea covârșitoare a populației Țărilor Române și a raialelor locuia în mediul rural. În Transilvania orașele jucau un rol mai important în viața economică decât în Moldova și Țara Românească. Cele mai aglomerate centre urbane erau capitalele principatelor – *Bucureștiul* (cca 50 000 de locuitori) și *Iașiul* (cca 20 000 de locuitori). Un centru urban important era și *Clujul* (8 500 de oameni).

Conform unor calcule aproximative, populația Țărilor Române și Dobrogei alcătuia împreună, la sfârșitul secolului al XVII-lea, circa 4 000 000 de oameni. Casele țărănești erau construite în întregime sau pe jumătate la suprafață (semibordeie). De obicei, construcțiile erau din lemn cu o singură odaie. Casele boierilor și orășenilor bogați erau construite din piatră, având mai multe încăperi, inclusiv diferite acareturi.

În alimentație erau utilizate cereale (grâu, orz, mei) și legume (varză, ceapă, usturoi, pătrunjel etc.). Produsele animaliere folosite

cu regularitate în gospodăriile țărănești erau lactatele, ouăle, mai rar carnea. În calitate de băutură erau răspândite vinul și miedul (băutură de miere). Mierea era utilizată și în calitate de îndulcitor. În bucătăria boierilor și orășenilor înstăriți erau folosite diferite mirodenii, măslina și alte produse orientale.

Oamenii simpli dormeau pe paie ori blănuri. În casele celor înstăriți se răspândesc treptat paturile cu saltelele, mesele, scaunele, lăzile de păstrat lucrurile.

Hainele oamenilor de rând erau confecționate în propriile gospodării și constau din cămăși din cânepă sau in, în timpul rece oamenii purtau sumane, căciuli, opinci din piei de animale. Țăranii mai înstăriți purtau cojoace și cizme.

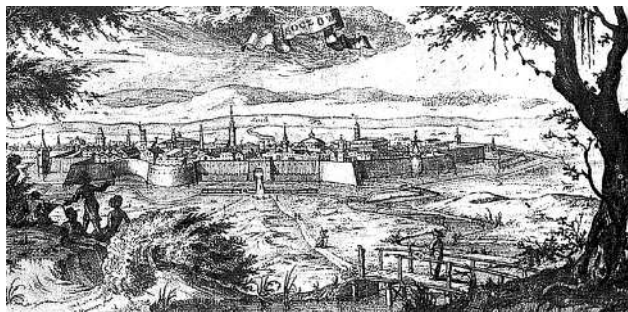
La mijlocul secolului al XVII-lea, boierii și domnii purtau haine după moda polono-maghiară, adesea din postav flamand și mătase. Orășenii bogați purtau haine lungi de mătase, turbane de catifea, mantale de piele moale. La sfârșitul secolului al XVII-lea-începutul secolului al XVIII-lea, boierii tot mai des poartă haine orientale, imitându-i pe otomani. După moda otomană ei își împodobesc casele, țin multe slugi, servesc mese abundente etc.

Viața economică

La mijlocul secolului al XVII-lea, în Țările Române se atestă o creștere a productivității agricole, sporesc suprafețele cultivate, se mărește numărul așezărilor umane, inclusiv cel al localităților de pe malul stâng al Nistrului. Spre sfârșitul secolului al XVII-lea, se răspândește o nouă cultură agricolă – porumbul. Făina de porumb ia locul celei de mei la pregătirea mămăligii. Se introduce, de asemenea, cultivarea tutunului.

Țările Române continuau să fie vestite în Europa prin creșterea vitelor cornute mari și a oilor, destinate în mare parte pieței. Erau cunoscute mai multe centre de dezvoltare a viticulturii, pomiculturii, apiculturii, pisciculturii. Despre vinul produs în Moldova, la Cotnari, Dimitrie Cantemir scria că era „cel mai nobil dintre toate vinurile europene”. Progrese însemnate cunoaște viața din târguri și orașe. Apar noi centre meșteșugărești și comerciale. Printre târgurile nou-apărute este și *Chișinăul* (1666).

Meșteșugarii din orașe tot mai des se asociază în bresle și treceau de la producția realizată la comandă la producția destinată pieței. În multe târguri și orașe se deschid piețe permanente, unde se vând zilnic mărfuri agricole și meșteșugărești. Comerțul extern al Țărilor Române era orientat, în special, spre piața Imperiului Otoman, unde vitele, grânela, mierea, lemnul etc. erau vândute la prețuri scăzute, stabilite de Poartă. Totodată, Țările Române întrețineau relații comerciale între ele, precum și cu Polonia, Imperiul Habsburgic, Veneția etc. Ele exportau producția agricolă în centrele comerciale și industriale din Europa Centrală, de unde importau mărfuri industriale și meșteșugărești.

Orașul Suceava la sfârșitul secolului al XVII-lea.

Stampă de epocă

Care a fost cauza principală a înviorării orașelor în Țările Române în a doua jumătate a secolului al XVII-lea?

La sfârșitul secolului al XVII-lea, din cauza exploatării otomane, dezvoltarea economică a Țărilor Române devine mai lentă, iar în Moldova, ruinată de războaiele turco-polone, se observă chiar un declin economic.

Relații sociale

Pentru a-și onora obligațiile față de Poartă, domnii, la rândul lor, impuneau sătenilor și orășenilor, inclusiv nobilimii mici, plata unui număr crescând de biruri. Impuși la impozite, curtenii și slujitorii se ruinează, contopindu-se treptat cu micii proprietari funciari, care stăpâneau pământul în *devălmășie*, adică împreună (răzeșii în Moldova și moșnenii în Muntenia). Doar boierii, ce dețineau dregătorii de stat și participau la perceperea impozitelor însușeau o parte considerabilă din venitul statului.

Domnul și boierii erau interesați ca contribuabilii să nu părăsească localitățile unde erau înregistrați pentru plata birului. Prin legi speciale, țăranilor li s-a interzis să-și părăsească locul de trai, fiind astfel legați de glie. Țăranii din Moldova au fost aserviți prin *Așezământul* lui *Miron Barnovschi* (1628) și prin codul de legi al lui *Vasile Lupu* (*Carte românească de învățătură*, 1646), iar în Țara Românească – prin *Legătura* sau *Întocmeala* lui *Mihai Viteazul* (1594). În Moldova țăranii aserviți se numeau *vecini*, iar în Țara Românească – *rumâni*. În Transilvania, codurile de legi *Aprobatele constituționale* (1653) și *Compi-latele constituționale* (1669) au consfințit dreptul stăpânilor funciari asupra țăranilor șerbi de pe pământurile lor.

Contradicțiile dintre boierii dregători și stăpânii de ocini care nu dețineau dregătorii, dintre boierii, mănăstiri și orașe au tensionat starea socială din țară și au servit drept motiv pentru diferite mișcări sociale, care uneori se transformau în răscoale: răscoala *seimenilor* (slujitorilor năimiți) din Muntenia de la 1655, la care au participat mulți orășeni; răscoala țăranilor din *Bihor* (Transilvania); cea a slujitorilor din ținutul Lăpușna-Orhei, condusă de *Mihalcea Hâncu*.

Harta economică a Țărilor Române în a doua jumătate a secolului al XVII-lea-începutul secolului al XVIII-lea

➤ **Localizează pe hartă centrele economice din Țările Române în perioada studiată.**

„Scriem Domnia Mea voaoă tuturor pârcălabilor și voaoă tuturor oamenilor de prin saatele și de prin toate județele, care scria în foia Domniei Mele cea pecetluită, să aveți a dare pe toți oamenii mănăstirii Govora, pe toți cu toate bucatele lor, câștilor fi scriși în foia Domniei Mele, iar cine s-ar ispiti a nu-i dare, să fie volnic sluga Domniei Mele, să-i bage în butuci și să-i aducă aici la Domnia Mea...” Constantin Brâncoveanu poruncește pârcălabilor să dea pe oamenii (rumânii) mănăstirii Govora, 1691

„Art. V. Deoarece așa cere și libertatea nobiliară, dar și vechile hotărâri, nobilul să nu fie dator să dea dijma din niciun fel de cereale sau alte bunuri din hotarele sale, chiar dacă ar trăi pe pământ țărănesc, nu este obligat nici cu banii de chitanță. Cu toate acestea nici comuna săracă care dă dijma după felul hotarelor să nu fie lăsată fără ogoare, ca prin astfel de pretexte să nu fie sustrate dijmele adevărate. În schimb țărănimea, orice pământuri ar folosi, dacă acestea s-ar afla în hotarele unui sat care a dat dijmă în vechime, e dator să dea dijmă.

Art. VI. Iobagii fugiți din orice motiv din Transilvania, dacă pot fi trimiși în Transilvania, pot fi arestați împreună cu toate bunurile lor.”

Din *Aprobatele Constituționale*, 1653

➤ **Explică de ce domnia era interesată în urmărirea țărănilor fugari. Prin ce se explică măsurile aspre luate împotriva lor?**

➤ **Cum nobilimea a reușit să impună prin lege articole favorabile ei?**

Dimitrie Cantemir despre relațiile dintre țărani și boieri

„De orice neam ar fi, țăranii sunt ținuți să împlinească în chip conștiincios munca datorată stăpânilor lor, nicio rânduială în împlinirea muncii nu este statornicită, ci stăpânul lor hotărăște câte zile vrea să-i pună la lucru.

Nimănui nu-i este îngăduit să ia cu silnicie banii sau vitele acestuia... Legea oprește ca stăpânul să ucidă pe țăran... căci nimeni n-are drept de viață și de moarte asupra vreunui moldovean, acest drept îl are numai domnul. Dimpotrivă, boierului moldovean îi e

îngăduit să vândă pe un vecin al său, dar nu în afara satului în care s-a născut. Dacă însă vinde satul întreg cu vecini, vânzarea e bună și legiuită. Dare plătește țăranul cât poruncește domnul, fără a se statornici dinainte câtimea sau sorocul. Într-un cuvânt, din toți iobagii câți sunt în lumea asta, cred că cei mai săraci sunt țăranii moldoveni, dacă belșugul pământului și al semănăturilor nu i-ar mântui de sărăcie cam fără voia lor...”

D. Cantemir. *Descrierea Moldovei*

Compară

- În baza studiului de caz și a temelor studiate anterior, compară situația țăranilor din Țările Române cu cea a țăranilor din alte state din Europa de Est și de Sud-Est.

Exprimă-ți opinia

- Care era statutul țăranului din Țara Moldovei la începutul secolului al XVIII-lea? În ce măsură crezi că dependența țăranilor față de boieri reținea dezvoltarea economică a țării?

Apreciază

- Compară vestimentația românilor din secolul al XVII-lea cu cea din zilele de azi. Ce modificări mai importante au intervenit? Cum explici faptul că unele elemente ale vestimentației au dispărut?

Un boier și o țărană din secolul al XVII-lea

Analizează

„Orașul întreg se înfățișează cu curți boierești înconjurate cu garduri de nuiele și cu colibe [cocioabe – *n.n.*] mici acoperite cu paie și lipite cu nuiele, e așezat pe dealuri fără nicio întărire, de altfel nici nu are porți. Este doar un pod mare lat și lung de zid împodobit frumos care trece peste pârâul cel strâmt.”

Impresiile călătorului polon Ioan Gninski, care a trecut prin Iași în anul 1677

- Analizând documentul de mai sus, realizează o prezentare a dezvoltării orașelor în spațiul românesc la sfârșitul secolului al XVII-lea.

AUTOEVALUARE

- Explică cu cuvinte proprii sensul termenilor: răzeși, moșneni, rumâni, vecini.
- Indică pe o linie a timpului următoarele evenimente în ordine cronologică:
 - a) instaurarea domniei fanariote în Țara Moldovei;
 - b) editarea „Pravilei” lui Vasile Lupu;
 - c) prima mențiune despre orașul Chișinău.
- Descrie două-trei cauze ale frânării procesului de dezvoltare a societății românești la răscrucea secolelor XVII–XVIII.
- Realizează o diagramă în care vei prezenta numărul populației în capitalele Principatelor Române: București, Iași și Cluj.
- Identifică câte o asemănare și o deosebire între realizarea producției la comandă și celei destinate pieței. De ce meșteșugarii tot mai mult treceau la producția destinată pieței?

Viața politică în Principatele Române la mijlocul secolului al XVII-lea–sfârșitul secolului al XVIII-lea

În anii 1650–1800 Țara Moldovei, Țara Românească și Transilvania au trecut prin perioade complicate, atât în plan intern, cât și extern. Totodată, apăreau și se dezvoltau relațiile moderne, deși cu pași mai lenți în comparație cu alte state din Europa. În Țările Române au dominat personalități marcante, care au încercat să creeze o stabilitate politică cu dezvoltare economică și culturală ascendentă.

1630 1650 1700 1750 1800

Spațiu: Țările Române, Europa de Sud-Est.

Timp: Mijlocul secolului al XVII-lea–sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Repere cronologice:

1632–1654 – Domnia lui Matei Basarab

1634–1653 – Domnia lui Vasile Lupu

1650 – Tratatul de alianță între V. Lupu și B. Hmelnițki

1699 – Tratatul de pace de la Karlowitz

1772 – Tratatul de pace de la Focșani

Noțiuni:

- alianță
- coaliție antiotomană
- divan
- ispravnic
- regim fanariot

Monumentul lui Vasile Lupu lângă biserica „Sf. Dumitru” din Orhei, ctitorită de acesta

Raporturile politice între Țările Române în a doua treime a secolului al XVII-lea

La începutul anilor '30, se întetește conflictul dintre români și greci, care încep să ocupe, cu susținerea Porții, poziții tot mai importante în Țările Române, acaparând treptat comerțul, multe moșii și slujbe în conducerea statului. În 1632, ca rezultat al unei mișcări antigrecești, boierimea munteană l-a adus la cârma țării pe *Matei Basarab*. Și în Moldova, în 1633, a izbucnit o mișcare antigrecescă a boierilor pământeni în frunte cu *Lupu Coci*. În 1634, el reușește să obțină de la Poartă domnia țării, luându-și numele de *Vasile*. Ambii domni tindeau să centralizeze conducerea de stat și să stabilească alianțe cu țările creștine, în vederea unei eventuale lupte antiotomane.

În 1635, Matei Basarab a încheiat un tratat de prietenie cu principele transilvănean *Gheorghe Rákóczi I*, ocupând împreună o poziție ostilă față de Vasile Lupu. În 1637, la curtea din București apare planul unei intervenții în Țara Moldovei. În octombrie 1638, Vasile Lupu reușește să semneze un tratat de alianță cu Gheorghe Rákóczi I, care subminează pozițiile lui Matei Basarab. La începutul lui noiembrie 1639, Vasile Lupu obține de la sultan numirea sa în scaunul muntenesc, iar a fiului său Ion – în cel al Țării Moldovei. Trecând frontiera munteană, el emite câteva acte în care se autointitulează *Domn al Moldovei și Țării Românești*. Dar la sfârșitul lui noiembrie, Vasile Lupu este înfrânt într-o bătălie hotărâtoare. Sultanul anulează deciziile precedente și trimite firmane de confirmare în scaun lui Matei Basarab și lui Vasile Lupu.

„Domnul principe Vasile Lupu, după mărturia Preasfințitului Macarie, patriarhul Antiohiei, au fost cel mai învățat dintre toți domnii și împărații, din câți numitul patriarh s-au întâmplat să cunoască în îndelungata vreme ce au călătorit prin pravoslavnică Europă. Acest principe au lăsat școala în Iași, supt nume de Vasiliană, au întemeiat patru școli de bogoslovie lângă catedralele arhieresti și două școli slavono-românești gramaticesti lângă mitropolia din Iași.”

Alexandru Hasdeu

➤ Ce trăsături de caracter ale lui Vasile Lupu se desprind din acest text? Compară trăsăturile specifice lui V. Lupu cu altă personalitate din acea perioadă.

Pentru ce merite i-a fost înălțat lui Vasile Lupu acest monument la Orhei?

Țările Române în raporturile internaționale către mijlocul secolului al XVII-lea

În toamna anului 1644, Vasile Lupu și Matei Basarab semnează un tratat de pace, iar în 1645–1647 ei întreprind acțiuni comune pe arena internațională în vederea aderării la o coaliție antiotomană. Vasile Lupu își căsătorește fiica mai mare cu hatmanul Lituaniei *Ianusz Radziwill* și aderă la liga antiotomană inițiată de regele polon *Vladislav al IV-lea*. Începând cu anul 1648, relațiile internaționale ale Țărilor Române au fost în mare măsură determinate de lupta cazacilor ucraineni conduși de *Bogdan Hmelnițki* pentru a ieși de sub suzeranitatea Coroanei Polone. Bogdan Hmelnițki intenționează să atragă de partea sa mai multe puteri, dar Vasile Lupu și Matei Basarab au refuzat să colaboreze cu cazacii, susținându-i pe polonezi.

În vara anului 1650, Moldova e invadată de circa 70 000 de cazaci sub conducerea nemijlocită a lui Bogdan Hmelnițki. Cu bani grei, Vasile Lupu reușește să-i convingă pe tătari să înceteze jaful și îi propune lui Bogdan Hmelnițki o alianță. Înțelegerea trebuia să fie pecetluită prin căsătoria fiicei Ruxanda cu fiul lui Bogdan Hmelnițki, *Timofei* (Timuș).

Domnul, știind atitudinea negativă a sultanului față de încuscrirea cu Bogdan Hmelnițki, amână căsătoria fiicei sale. Ca răspuns la aceasta, în primăvara anului 1652, cazacii se îndreaptă spre Moldova. În aceste condiții are loc căsătoria Ruxandei cu Timofei, care a condus, în ultimă instanță, la căderea lui Vasile Lupu (1653), ca rezultat al unui complot organizat de boieri în frunte cu logofătul *Gheorghe Ștefan*. Timuș, care îi venise în ajutor lui Vasile Lupu, este omorât în luptă la Suceava în septembrie 1653. Rămas fără aliați externi și fără susținerea boierilor în țară, Vasile Lupu vine la Istanbul, dar este arestat de sultan și aruncat în renumita închisoare – castelul „Șapte Turnuri” din Constantinopol. Peste un an, la 1654, moare și Matei Basarab, urmat la tron de *Constantin Șerban* (1654–1658).

Ulterior, domnii Țărilor Române continuă să solicite ajutorul țărilor vecine în lupta antiotomană. În 1673, în timpul bătăliei de la Hotin, domnii *Ștefan Petriceicu* al Moldovei și *Grigore Ghica* al Țării Românești trec de partea Poloniei, fapt ce a determinat Poarta să numească în scaunele domnești pe greci de la Constantinopol, acest fapt fiind o anticipare a regimului fanariot din veacul următor.

Politica internă și externă a Țărilor Române în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea

Domnii Țărilor Românești au fost siliți să însoțească armata otomană la asediul Vienei în 1683. După victoria asupra otomanilor, Imperiul Habsburgic și Polonia încearcă să atragă domnii Moldovei și Munteniei în lupta antiotomană. Pentru a nu cădea într-o dependență

deplină față de Habsburgi, domnul muntean Șerban Cantacuzino (1678–1688) stabilește legături diplomatice cu Polonia și Rusia. El proiecta o răscoală generală antiotomană în Peninsula Balcanică, dar acest proiect a eșuat. Cucerirea Belgradului în 1688, de către oștirile imperiale, determină domnul muntean să accepte suzeranitatea austriacă. Șerban Cantacuzino cerea de la împărat recunoașterea domniei sale ereditare în țară și garanția independenței Țării Românești. Moartea subită a domnului (1688) schimbă însă din nou situația politică.

În raporturile cu Polonia, o nouă etapă se înregistrează în timpul regelui *Jan III Sobieski* (1674–1696). În 1686, regele polonez a intrat în Moldova, unde domnea Constantin Cantemir, pentru a o cucerii, dar nu reușește. O nouă campanie a regelui polon în Moldova are loc în 1691, dar și ea a avut un sfârșit lamentabil pentru Polonia. În 1699, Habsburgii impun Poarta să semneze *Tratatul de pace de la Karlowitz* prin care se recunoaște trecerea Transilvaniei în stăpânirea Habsburgilor. Are loc decăderea puterii Poloniei, locul căreia, de mare putere în răsăritul Europei, va fi preluat de Rusia.

Situația politică internă din Principate în secolul al XVIII-lea

Poarta, urmărind scopul de a stoarce cât mai multe bunuri din Principatele Române, a continuat să schimbe frecvent domnii. Fiecare domn fanariot, conștientizând că durata domniei îi va fi scurtă, căuta în primul rând să-și recupereze cheltuielile pentru obținerea domniei și să-și răsplătească susținătorii. Ultimii erau boieri și negustori greci. În consecință, mulți boieri băștinași se aflau în opoziție față de fanarioți, ceea ce conduce la apariția unor mișcări conspirative împotriva lor.

Fiind nevoiți să ia în considerare interesele boierimii pământene, domnii au întreprins un șir de demersuri legislative menite să reglementeze sistemul de impozitare a populației, să stabilească salarii concrete pentru boierii dregători și funcționarii de stat. Schimbându-se succesiv pe tronul Moldovei și al Munteniei, domnii fanarioți efectuau aceleași reforme în ambele Principate, uniformizând structura lor socială și administrativă.

Dar toate măsurile întreprinse de către domni pentru a limita volumul impozitelor nu s-au soldat cu rezultatele scontate, deoarece Poarta, înfrântă în războaiele cu Rusia și Austria, mărea sistematic volumul de dări. Ea încălca obligațiile luate prin acte solemne semnate de sultan (hatiserifuri) de a îmbunătăți soarta populației Principatelor. Domnitorii conduceau țara împreună cu *Divanul*, organ consultativ, alcătuit din 12–20 de boieri mari. Divanul îndeplinea și funcția de organ judiciar suprem. Administrația și justiția locală din fiecare județ era condusă de doi boieri, care se numeau *ispravnici*. Principalul scop al organelor de conducere centrale și locale era organizarea perceperii impozitelor și aplanarea conflictelor sociale.

Țările Române în secolul al XVIII-lea

➤ În baza textului și a hărții explică situația complicată în care se aflau Țările Române în secolul al XVIII-lea.

Ațiuni antifanariote în ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea

Ațiunile antifanariote capătă o deosebită amploare în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea-începutul secolului al XIX-lea. În această mișcare se include boierimea autohtonă și clerul. La tratativele de pace de la Focșani (1772), delegațiile de boieri din Moldova și Muntenia au cerut respectarea vechilor tratate încheiate de Principate cu Poarta, prin care aceasta garanta autonomia Țărilor Române. Se cerea, de asemenea, instaurarea protecției Marilor Puteri (Rusiei, Austriei, Prusiei) asupra Principatelor cu garanția libertății lor politice. Prin această cerere, boierii urmăreau scopul de a înlătura posibilitatea unei intervenții abuzive a Rusiei țariste. Ațiunile boierilor au contribuit la recunoașterea internațională a autonomiei Principatelor, ceea ce a prezentat un pas important spre emanciparea lor politică.

Împotriva regimului fanariot se exprima hotărât și clerul. Astfel, în 1794 mitropolitul Moldovei, Iacov Stamatii, unind în jurul său ierarhia superioară, a publicat un protest îndreptat împotriva dărilor grele de stat, impuse locuitorilor de rând și preoților. Mitropolitul a declarat că refuză să plătească impozitele impuse de domn. Domnul i-a arestat pe protestatari, ținându-i câteva zile la mănăstirea Trei Ierarhi. Ei au fost eliberați doar după intervenția consulului rus, care a căutat și pe această cale să atragă clerul de partea sa. Mișcarea de emancipare din Principate și-a găsit expresie și în cele circa 200 de adresări ale boierilor către Marile Puteri, prin care se cerea reorganizarea politică a Țărilor Române.

În memorii se cerea respectarea autonomiei (iar în unele și obținerea independenței), protecția Austriei sau a Rusiei asupra Principatelor, care trebuiau să devină state neutre. Sub influența Revoluției franceze, boierimea mică și cea mijlocie înainta ideii de libertate și egalitate în lupta cu marea boierime fanariotă. În condițiile când în Principate burghezia era slab dezvoltată, boierimea a promovat ideile noi ale epocii moderne, dar adaptându-le intereselor sale.

Mișcarea națională din Transilvania. *Supplex Libellus Valachorum*

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în Transilvania se intensifică lupta populației românești pentru libertate socială și națională. Răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan a fost o încercare de a rezolva problemele sociale și naționale ale românilor prin rezistență armată. Dar în perioada ce a urmat în prim-plan s-a situat lupta religioasă și politică a intelectualității românești.

Presiunile nobilimii maghiare asupra românilor după răscoala lui Horea au condus la consolidarea solidarității naționale a românilor. În fruntea mișcării naționale se aflau ilumiștii români transilvăneni – Samuil Micu-Klein, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ion Budai-Deleanu etc. Datorită inițiativei ilumiștilor, au fost întocmite mai multe memorii care revendicau drepturile românilor. Cel mai important memoriu a

fost *Supplex Libellus Valachorum* („Rugătoare petiție a românilor”) din 1791, înaintat împăratului Leopold al II-lea.

Dar, datorită înțelegerii între împărat și nobilimea maghiară în fața mișcării revoluționare din Europa, soarta *Supplexului* a fost pecetluită. Transmis Dietei transilvănene, el este respins de aceasta. În anul 1792 episcopii români – greco-catolic și ortodox – Ioan Bob și Gherasim Adamovici au înaintat Curții de Viena un nou *Supplex*. Dar și acesta a avut soarta celui precedent.

Deși obiectivele mișcării *Supplexului* n-au fost atinse, această mișcare a consolidat intelectualitatea română, contribuind la extinderea mișcării naționale în „secolul naționalităților”.

► Citește atent studiul de caz și formulează o concluzie despre specificul mișcării naționale din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Creează

► Realizează un dialog scurt între domnitorii Vasile Lupu și Matei Basarab despre cum văd ei guvernarea Țărilor Românești și relațiile dintre ele, având în vedere:

a) colaborarea în domeniul politic; b) acțiuni comune pentru consolidarea statului; c) promovarea unor valori comune.

Ce s-ar schimba, dacă la acest dialog ai participa tu cu unul dintre acești domnitori?

Exprimă-ți opinia

► Formulează o concluzie prin care vei demonstra prin exemple concrete aportul domnitorilor Țărilor Române din imagini la consolidarea Principatelor.

Matei Basarab

Vasile Lupu

Gheorghe Rákóczi I

AUTOEVALUARE

- Identifică căile prin care domnitorii încercau să scape de suzeranitatea otomană.
- Explică de ce Poarta manifesta rezistență eliberării Țărilor Române de sub suzeranitatea sa.
- Stabilește două-trei cauze ale confruntărilor dintre Țările Române la mijlocul secolului al XVII-lea–sfârșitul secolului al XVIII-lea.
- Exprimă-ți opinia despre intențiile unor domnitori ai Țărilor Române din perioada studiată de a negocia cu Polonia, Rusia și alte state.
- Realizează un poster care să includă informații despre activitatea unei personalități studiate în temă. Propune colegilor o idee despre organizarea unei expoziții a produselor realizate.
- Formulează o concluzie despre specificul vieții politice în Țările Române în perioada 1650–1800, în comparație cu unul dintre statele din Europa Occidentală.

Absolutismul luminat. Imperiul Rus. Imperiul Habsburgic

În secolul al XVIII-lea, în sistemul relațiilor internaționale din Europa domină puterea celor cinci - „pentarhie”. Angliei și Franței li s-au alăturat încă trei state: Imperiul Habsburgic (Austria), Prusia și Imperiul Rus. Acestea erau monarhii absolutiste, care, prin reforme de centralizare și printr-o politică externă expansivă, și-au asigurat o poziție importantă în politica europeană. Absolutismul luminat sau despotismul luminat a reprezentat un curent de idei și practici politice din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, specifice mai ales monarhiilor din centrul și estul Europei.

1683

1740

1795

Spațiu: Europa Centrală și de Est

Timp: Sfârșitul secolului al XVII-lea-secolul al XVIII-lea

Repere cronologice:

1683 – Înfrângerea turcilor la Viena

1699 – Pacea de la Karlowitz

1700–1721–Războiul Nordului

1718 – Pacea de la Passarowitz

1756–1763 – Războiul de 7 ani

1772, 1793, 1795 – Prima, a doua și a treia împărțire a Poloniei

Noțiuni:

- absolutism luminat
- dvorenime
- iobăgie
- toleranță religioasă
- zemstvă

Martin van Meytens. *Maria Tereza și familia sa*

Care au fost consecințele victoriei forțelor antiotomane de sub Viena în anul 1683 pentru evoluția evenimentelor care au avut loc ulterior în Europa?

Imperiul Habsburgilor. Maria Tereza și Iosif al II-lea

Pacea de la Westfalia (1648) a constituit un moment de cotitură în procesul devenirii Austriei, mare putere europeană. În timpul Războiului de 30 de ani, Habsburgii au cucerit Cehia, Moravia și Silezia.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, turcii reiau ofensiva în Europa, principalul lor rival devenind Austria. În 1683, o armată otomană de 200 000 de oameni a asaltat Viena, apărată doar de 12 000 de soldați, un rol însemnat revenindu-i regelui polonez Jan Sobieski. Îngrijorate, puterile europene, la apelul Papei de la Roma, au creat *Liga Sfântă* și au acordat ajutor celor asediați.

Înfrângerea turcilor a oprit înaintarea lor în Europa. Habsburgii, văzându-se învingători, au pornit ofensiva în Ungaria, Transilvania și ținuturile de la sud de Dunăre. Conform Tratatului de pace de la *Karlowitz* (1699), Austria a anexat Ungaria, Transilvania, Bucovina, Croația și Slovenia.

În anul 1740 pe tronul Austriei a urcat **Maria Tereza** (1740–1780). Ea a inițiat un șir de reforme în spiritul absolutismului luminat. În primul rând, a fost întărit aparatul de stat militaro-administrativ. Armata de mercenari a fost înlocuită cu cea de recruți pe viață. Reformele necesitau resurse financiare și de aceea a fost modernizat sistemul de impozitare, ceea ce a dus la o relativă ameliorare a situației țăranilor. Maria Tereza a interzis torturile medievale în sistemul judiciar și a redus aplicarea pedepsei cu moartea.

Urmări pozitive au avut și în reforma educației. La sate s-au deschis școli pentru copiii de țărani, în orașe școli normale, au fost favorizate universitățile, unde predominau discipline laice.

Ajuns împărat, **Iosif al II-lea** (1780–1790) a hotărât să aprofundeze reformele inițiate de mama sa, deoarece le considera prea limitate și prudente. El a desființat ordinele călugărești, a emis *Edictul de toleranță religioasă* pentru necatolici, a desființat cenzura cuvântului scris. Spre deosebire de mama sa, Iosif al II-lea cunoștea mai bine situația de la periferiile imperiului și a extins unele reforme și asupra lor.

Răscoala din Transilvania sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, l-a determinat pe Iosif al II-lea să întreprindă cea mai radicală reformă a sa. El a emis *Patenta de desființare a iobăgiei*. Cu toate acestea, absolutismul luminat a lui Iosif al II-lea nu a atins bazele sistemului medieval-absolutist din imperiul său. La sfârșitul vieții, aflându-se pe patul de moarte și sub puternica impresie a declanșării Revoluției franceze, el a anulat majoritatea reformelor

sale, cu excepția *Edictului de toleranță* și a *Patentei de desființare a iobăgiei*.

Urcarea la tron a lui Leopold al II-lea a marcat începutul unei perioade de reacție. Au loc numeroase mișcări sociale și naționale, printre care și mișcarea *Supplexului*. *Supplex Libellus Valachorum* a fost un memoriu alcătuit de fruntașii români din Transilvania, înaintat în 1791 curții de la Viena. În el se revendicau drepturi egale pentru români cu celelalte națiuni din Transilvania și reprezentare proporțională (românii alcătuiau circa 2/3 din populație) în funcțiile publice. Împăratul, primind memoriul, l-a transmis dietei maghiare de la Cluj, hotărându-i negativ soarta.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, Habsburgii și-au lărgit hotarele pe seama divizării Poloniei, au luat parte la coalițiile militare ale marilor puteri monarhiste împotriva Franței revoluționare și napoleoniene.

Statele germane. Ascensiunea Prusiei

În anul 1650, Ducatul Prusia, care fusese dependent de Polonia, a fost anexat la Brandenburg de către *Frederic Wilhelm* din dinastia Hohenzollern. La sfârșitul secolului al XVII-lea, s-a constituit statul *Brandenburg-Prusian* cu capitala la Berlin. În plan intern, a fost limitată puterea marilor feudali și autoconducerea locală. Astfel a fost instaurat regimul politic al monarhiei absolutiste.

În anul 1701, urmașul „marei elector” s-a încoronat rege cu numele *Frederic Wilhelm I* (1700–1740). Prusia devine regat și în secolul al XVIII-lea, mărindu-și cu mult teritoriul pe seama pământurilor slavilor și a unor stăpânețe din partea de vest a Imperiului Romano-German, se transformă într-un stat puternic.

Devenind rege, *Frederic al II-lea cel Mare* (1740–1786), deja puternic influențat de Iluminism, a perfecționat

Wilhelm Camphausen. *Frederic al II-lea cel Mare inspectând linia frontului*

B. Bellotto. *Palatul regal din Schönbrunn*

➤ **Imaginează-ți că ai avut posibilitate să călătorești cu mașina timpului în secolul al XVIII-lea. Descrie viața suveranului austriac într-un palat timp de o zi.**

legislația, a finanțat numeroase construcții, a încurajat dezvoltarea învățământului, deschizând numeroase școli tehnice. Politica lui de reforme, numită politica „absolutismului luminat”, nu a avut atât scopul de a încuraja dezvoltarea capitalismului, cât de a asigura financiar ambițiile sale politico-militare și de a păstra și întări regimul medieval absolutist.

Politica internă era orientată spre apărarea intereselor nobilimii și armatei, care era una dintre cele mai numeroase și bine instruite din Europa. Pentru a îmbunătăți situația economică și financiară, Frederic al II-lea a anulat iobăgia în domeniile regale și a interzis alungarea țăranilor de pe moșiile feudale. Erau încurajate acele ramuri economice, care deserveau armata, mai ales producția de armament și cea textilă. Deoarece Prusia dispunea de un teritoriu imens, dar cu o populație rară, regele a stimulat intrarea în țară a emigranților din diferite țări ale Europei, folosind experiența lor bogată în domeniul economiei și al culturii.

Scopul politicii externe a lui Frederic al II-lea era acapararea de noi teritorii, reducerea influenței Austriei în Imperiul Romano-German și ridicarea prestigiului Prusiei în Europa. În anii 1740–1748 Prusia a participat la războiul pentru moștenirea tronului austriac, în urma căruia obține Silezia, pe care o păstrează și după Războiul de șapte ani.

Frederic al II-lea a fost inițiatorul primei divizări a Poloniei (1772), Prusia lărgindu-și teritoriul pe socoteala pământurilor poloneze.

➤ **Care au fost scopurile reformelor lui Frederic al II-lea? În ce măsură pot fi comparate reformele regelui prusac cu ale altor suverani din acele timpuri. Argumentează-ți opinia prin exemple concrete.**

Rusia pe timpul țarului Petru I și al țarinei Ecaterina a II-a

După o scurtă perioadă de slăbire a puterii centrale, la tronul Rusiei s-a impus *Petru I*, supranumit cel Mare (1682–1725), care a transformat Rusia dintr-o Moscovie depărtată (fără acces la mările navigabile și puțin cunoscută în Europa) într-un mare imperiu, care în continuare va pretinde la un rol de frunte în afacerile europene.

La începutul domniei sale, Petru I întreprinde o campanie împotriva turcilor și cucerește cetatea Azov. În anii 1697–1698, țarul pleacă într-o călătorie în Europa sub numele unui simplu militar Petru Mihailov. La întoarcere el a decis declanșarea unui radical proces reformator, care urmărea scopul „europenizării Rusiei”.

În locul Dumei boierești a fost înființat *Senatul*, membrii căruia erau numiți de țar, iar în locul vechilor prikazuri, au fost instituite 12 colegii. Rusia a fost divizată în 8 gubernii și 50 de provincii în frunte cu dregători numiți de țar.

Petru I a fondat numeroase manufacturi, a ocrotit piața internă, a stimulat dezvoltarea comerțului și a exportului. Țarul rus a pus bazele unei noi zone industriale în Ural, regiune foarte bogată în resurse naturale. În anul 1703, Petru I a fondat un nou oraș, *Sankt-Petersburg*. Construit după un plan european, acesta devine din 1712 noua capitală a Rusiei.

Țarul a modificat sistemul de învățământ, deschizând instituții noi, inclusiv *Academia de Științe*, a înființat primul muzeu, prima gazetă rusă, prima bibliotecă etc. Vechea oaste de streliți a fost înlocuită cu armata de recruți, cu serviciu pe viață. Pentru prima dată în istoria Rusiei a fost creată flota maritimă militară.

Reforma militară s-a realizat în timpul Războiului Nordului (1700–1721) cu Suedia, scopul căruia era ieșirea la Marea Baltică. Văzându-se învingător, Petru I face planuri de a asigura Rusiei ieșire și la Marea Neagră. În marele cartier general de la Luțk, el încheie o alianță cu domnul Moldovei *Dimitrie Cantemir*, care prevedea acțiuni antiotomane comune,

scuturarea jugului turcesc, trecerea Moldovei sub ocrotirea Rusiei cu păstrarea integrității statului condus de dinastia Cantemireștilor.

În vederea realizării acestor deziderate, a fost întreprinsă campania de la Prut, care s-a încheiat însă cu o înfrângere. Apoi Petru I a reluat ofensiva în direcția baltică. După câteva bătălii navale, războiul cu Suedia s-a încheiat victorios pentru Rusia, care a anexat litoralul Mării Baltice din Carelia până la Riga.

În anul 1762, în urma unei lovituri de stat, la tronul Rusiei a urcat *Ecaterina a II-a cea Mare* (1762–1796). În prima perioadă a domniei, Ecaterina a convocat *Adunarea de Zemstvă* cu scopul de a „consulta poporul” și a înfăptui reforme importante. Ea a prezentat deputaților un document din 256 de articole, numit *Nakaz*. Dar, spre deosebire de alți monarhi, Ecaterina doar a declarat că intenționează să înfăptuiască reforme iluministe. În practică nu a fost transpus niciun articol din cele proiectate. Dimpotrivă, domnia Ecaterinei a fost apreciată ca „veacul de aur al dvorenimii ruse”. Prin eforturile țarinei, iobăgia atinse apogeul său istoric. Stăpânii au primit drepturi excesiv de largi asupra iobagilor, care puteau fi deportați la munci silnice și pierdeau ultimul lor drept de a se plânge pe dvoreni.

Întețirea asupraii feudale a fost urmată de numeroase tulburări sociale. În 1773, ele au evoluat într-un război țărănesc sub conducerea lui *Emilian Pugaciov*. Rebelii au fost înfrânți abia după doi ani de lupte de un numeros corp de armată sub conducerea generalului Suvorov, iar conducătorul lor – executat. Represaliile au continuat curmând viața a peste 20 000 de țărani.

În urma Războiului ruso-turc din 1768–1774 și a Tratatului de pace de la Kuciuk-Kainargi, Rusia și-a extins hotarele până la Bugul de Sud, a obținut dreptul de liberă navigare pe Marea Neagră și a declarat „independența” Crimeii, pe care mai târziu a anexat-o.

Între 1787 și 1792 s-a declanșat Războiul ruso-austro-turc. Rusia a ieșit iarăși învingătoare și, conform *Tratatului de pace de la Iași* (1792), și-a extins hotarele până la Nistru.

➤ Ce l-a determinat pe Petru I să schimbe capitala Rusiei de la Moscova la Sankt-Petersburg?

Orașul Sankt-Petersburg.
Gravură engleză anonimă din secolul al XVIII-lea

Comentează

Art. 34. Egalitatea cetățenilor constă în aceea că ei toți trebuie să se supună aceluiași legi.

Din *Nakazul Ecaterinei a II-a*, 1767

Art. 12. Persoana de rang de nobil nu poate fi judecată decât de egalii săi.

Din *Carta Nobilimii*, 1785

➤ **Explică conținutul acestor articole. Compară cu documentele referitoare la drepturi, aprobate în alte state în secolul al XVIII-lea.**

Cele trei dezmembrări ale Poloniei

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, puternicul stat polonez aflat în Uniune cu Lituania și extins pe vaste teritorii de la Marea Baltică până la cea Neagră, a intrat într-o adâncă criză. De aceasta au profitat cele trei noi centre politice ale Europei – Prusia, Rusia și Austria. În anul 1772, având pretext luptele interne dintre diferite grupări susținute de vecini, Frederic al II-lea al Prusiei propune prima divizare a Poloniei.

Sub influența Revoluției franceze, nobilimea poloneză a adoptat o Constituție (1791) și a încercat unele reforme, dar intervenția rusă a zădărnicit aceste planuri. Rezistența eroică a polonezilor conduși de Tadeusz Kościuszko a fost înfrântă. Pentru a preîntâmpina ocuparea întregii Poloniei de către Rusia, Prusia a propus cea de a doua divizare a Poloniei, care a avut loc în anul 1793.

În primăvara lui 1794, Kościuszko ridică o nouă răscoală la Cracovia. Forțele aliate monarhice au reacționat cu o nouă intervenție. Armata poloneză a fost învinsă. Înfrângerea a avut urmări tragice pentru poporul polonez. În 1795 a avut loc cea de a treia divizare a Poloniei, care a desființat-o ca stat.

Împărțirea Poloniei în 1772.
Litografie de F. Nilson

- Poate fi justificată rezolvarea interesului unui stat, încălcând drepturile altui stat? Argumentează-ți opinia, făcând referire și la unele situații din zilele de azi.

Compară

Frederic al II-lea cel Mare (1740–1786)

El a fost unul dintre puținii monarhi europeni, care avea o educație deosebită, era pasionat de artă și știință. Fiind influențat de Iluminism, a înfăptuit o serie de reforme în domeniul economic și judiciar.

Maria Tereza (1740–1780)

A inițiat un șir de reforme în sprijinul absolutismului luminat, a consolidat aparatul de stat militaro-administrativ, perfecționând armata, sistemul judiciar și cel educațional.

Petru I cel Mare (1682–1725)

A reformat cu autoritate despotică administrația, economia, armata, îndepărtându-i pe toți dușmanii modernizării. A purtat războaie cu Imperiul Otoman, Suedia, lărgind considerabil hotarele țării.

- Numește câteva asemănări și deosebiri dintre cei trei „despoți luminați”.

AUTOEVALUARE

- Realizează o axă cronologică pe care vei indica cinci date și evenimente mai importante studiate în temă. Argumentează alegerea datelor și evenimentelor.
- Utilizând harta de la pag. 50, localizează direcțiile de extindere a influenței Prusiei, Austriei și a Rusiei în secolul al XVIII-lea.
- Argumentează necesitatea realizării unor reforme de către monarhii absolutiști. Explică succint esența lor.
- Discutați în grup și elaborați o listă de probleme comune și specifice pentru Imperiul Habsburgic și Imperiul Rusiei în secolul al XVIII-lea.
- Formulează câte o concluzie din două-trei enunțuri privind evoluția Imperiului Habsburgic și a Imperiului Rus în secolul al XVIII-lea.

Transilvania sub dominația habsburgică

Încorporând Transilvania, Imperiul Habsburgic a considerat acest principat drept un bastion militar și politic la hotarele sale de sud-est. Prin anexarea Olteniei, Habsburgii își deschideau calea spre Dunărea de Jos. Dar această realizare a fost de scurtă durată.

1688

1718

1739

1765

Spațiu: Europa Centrală, Țările Române

Timp: Sfârșitul secolului al VII-lea–secolul al VIII-lea

Repere cronologice:

1688 – Renunțarea Transilvaniei la suzeranitatea otomană

1691 – Diploma Leopoldină

1699 – Pacea de la Karlowitz

1703–1711 – Mișcarea curuților

1711 – Pacea de la Satu Mare

1739 – Pacea de la Passarowitz

1739 – Pacea de la Belgrad

1765 – Transilvania este ridicată la rangul de Mare Principat

Noțiuni:

- **Biserică Greco-Latină**
- **confesiune tolerată**
- **dietă**
- **diplomă**
- **protestant**

Țărani iobagi din Transilvania la începutul zilei de muncă

Instaurarea administrației habsburgice

Înfrângerea otomanilor la Viena, în anul **1683**, a deschis perspectiva ieșirii Țărilor Române de sub suzeranitatea Porții. La 13 mai 1688, Dieta de la Făgăraș hotărăște ruperea relațiilor de vasalitate cu Imperiul Otoman și trecerea Transilvaniei sub suzeranitate habsburgică.

Prin *Diploma leopoldină* (după numele împăratului Leopold) din 1691, Curtea de la Viena recunoștea situația distinctă a Transilvaniei și organizarea ei politică, bazată pe unitatea celor trei națiuni privilegiate (maghiari, sași și secui) și patru confesiuni acceptate (calvină, catolică, luterană și unitariană). Confesiunea ortodoxă rămâne și în continuare tolerată, ceea ce însemna lipsa de drepturi politice pentru românii ortodocși.

După *Pacea de la Karlowitz* din **1699**, stăpânirea Habsburgilor se consolidează. Transilvaniei i se păstrează denumirea de Principat. Dar titlul de principe îl deține împăratul, care numește un guvernator dintre militarii austrieci. Adunarea stărilor (Dieta) Transilvaniei își restrânge substanțial funcțiile. Ea pierde dreptul de a-l alege pe principe, iar apoi și pe guvernator. Organele administrative locale sunt supuse *Cancelariei aulice a Transilvaniei* cu sediul la Viena. Cancelarii, numiți de împărat, sunt executorii puterii centrale. Camera aulică repartiza veniturile de stat, îndreptându-le spre susținerea aparatului administrativ și a armatei. În Transilvania este permanent staționată armata imperială, cea locală fiind treptat lichidată.

Unirea cu Biserica Romano-Catolică

Îndată după anexarea Transilvaniei, Habsburgii au inițiat Unirea românilor ortodocși cu Biserica de la Roma. Diploma imperială din 1692 a împăratului Leopold I (a doua *Diplomă leopoldină*) recunoștea clerului ortodox, care accepta Unirea, aceleași drepturi, pe care le avea clerul catolic. Dar Dieta Transilvaniei, constituită din maghiari, sași și secui n-a admis aplicarea în viață a stipulațiilor Diplomei. Cu toate acestea, Unirea cu Biserica Catolică (Biserica unită se numea *Greco-Catolică*) a permis clerului românesc să ia contact cu realizările culturii europene, ceea ce a contribuit la afirmarea conștiinței naționale a românilor.

Deoarece Unirea n-a îmbunătățit situația țăranilor români iobagi, ei luptau pentru revenirea la confesiunea ortodoxă. Răscoale contra Unirii au izbucnit în 1759 în comitatul Hunedoara sub conducerea călugărului Sofronie și în 1764, condusă de călugărul Visarion Sarai.

Cum se explică faptul că în Transilvania majoritatea românilor o alcătuia țăranii iobagi?

Reformele habsburgice în Transilvania

Pe parcursul secolului al XVIII-lea în Transilvania, ca și în alte provincii ale imperiului, au fost efectuate reforme, care se refereau la toate aspectele vieții interne. Ele sunt legate mai ales de persoana împărătesei *Maria Tereza* (1740–1780) și apoi a lui *Iosif al II-lea* (1780–1790).

În politica lor economică, Habsburgii au optat pentru folosirea rațională a resurselor naturale ale Transilvaniei. Exploatarea resurselor subsolului era un monopol al statului. În politica socială, Habsburgii au căutat să reglementeze obligațiile în muncă ale țăranilor iobagi și jeleri față de nobili (*robotă*). În 1714, *robotă* a fost stabilită în volum de patru zile pe săptămână pentru iobagi și trei zile pentru jeleri.

La 1747, s-a stabilit că iobagii care utilizează vite de muncă vor lucra trei zile pe săptămână, iar cei „cu palmele” – patru zile, jelerii – o zi. În 1769, împărăteasa *Maria Tereza* a decis includerea în *robotă* a drumului făcut de țăran până la locul de lucru.

În domeniul cultural și spiritual, o deosebită importanță a avut restaurarea Mitropoliei Ortodoxe (1759). La 1781, învățământul primar devine obligatoriu. În același an, confesiunea ortodoxă a fost recunoscută legală.

Banatul și Oltenia sub Habsburgi

În 1718, Habsburgii supun curții de la Viena *Banatul* cucerit de ei de la otomani. În Banat a fost instaurată o administrație militară austriacă. Pentru paza hotarului, administrația habsburgică a creat un regiment format din localnici (sârbi, români).

Funcția de guvernator o suplinea comandantul militar al Banatului. Din 1751 este introdusă administrația civilă, iar din 1778 Banatul este încorporat Ungariei, menținându-și totuși un statut aparte între teritoriile imperiului.

De asemenea, în 1718, prin *Pacea de la Passarowitz* la Imperiul Habsburgic a fost anexată și *Oltenia* cedată de otomani. Provincia era condusă de un consiliu în frunte cu un mare boier – *Banul de Craiova* – și de patru membri. În fruntea județelor se aflau ispravnici. Pe plan militar, Oltenia se supunea comandantului (numit *Director*) cu sediul la Sibiu. Pe plan religios, provincia se afla sub autoritatea Mitropoliei de la Karlowitz. Printr-o serie de reforme, dările populației către stat au fost unificate, iar claca în folosul stăpânilor de pământ a fost stabilită de o zi pe săptămână. În urma Tratatului de pace de la Belgrad (1739), Oltenia a fost reintegrată Țării Românești.

Analizează

- Care au fost reformele inițiate de Habsburgi? Ce s-a schimbat în Banat și Oltenia, datorită acestor reforme?

Inochentie Micu, episcop de Făgăraș, și-a consacrat activitatea sa revendicării drepturilor românilor. În 1738, Inochentie Micu adresează un memoriu Curții de la Viena, prin care cerea respectarea drepturilor clerului român, acordate prin diplomele împăratului Leopold I. În 1744, un Sinod al clerului unit, convocat de Inochentie Micu, a acceptat Unirea cu condiția satisfacerii revendicărilor naționale ale românilor: drepturi egale cu cele ale maghiarilor, sașilor și seculor.

Plecat la Viena, Inochentie redactează un nou memoriu în care insistă asupra unei mai largi reprezentări a clerului în Dietă. Lovindu-se de ostilitatea organelor centrale imperiale, el pleacă la sfârșitul anului 1744 în exil la Roma, unde își continuă lupta pentru revendicările naționale ale românilor.

„Această țară, Transilvania, este bună și frumoasă, dar are nevoie de ajutor grabnic și de o reformă radicală. Toți caută să-și apere privilegiile și să facă ce vor cu supușii lor... Nobilimea maghiară nu se teme de nimic în lume, decât de ceea ce i-ar scădea veniturile sau îngrădi privilegiile. Iobagii sunt un fel de robi ai stăpânilor, ei nu au niciun mijloc de apărare, ei trebuie să slujească, după bunul-plac al stăpânului.”

Din *Raportul împăratului Iosif al II-lea*, 1773

- Studiază activitatea lui Inochentie Micu și realizează în 4-6 enunțuri portretul istoric al personalității.

AUTOEVALUARE

- Identifică evenimentele de bază ce țin de:
 - a) ruperea relațiilor de vasalitate cu Imperiul Otoman și trecerea Transilvaniei sub suzeranitatea habsburgică;
 - b) anexarea Olteniei la Imperiul Habsburgic.
- Numește schimbările intervenite în administrarea Transilvaniei și a Olteniei în componența Imperiului Austriac.
- Explică de ce nu toate categoriile de populație din Transilvania susțineau unirea românilor ortodocși cu Biserica de la Roma.
- Formulează o definiție simplă pentru noțiunile: catolic, ortodox, protestant.

Epoca fanariotă în Țările Române. Afirmarea ideilor iluministe în spațiul românesc

Instaurarea domniilor fanariote a fost o soluție politică a Porții în condițiile intensificării mișcării de eliberare a românilor și ale schimbării echilibrului de forțe pe arena internațională. Regimul fanariot trebuia să asigure Poarta cu surse materiale și să prevină o eventuală răscoală antiotomană.

1711

1716

1821

Spațiu: Țările Românești în perioada regimului fanariot

Timp: 1711–1821

Repere cronologice:

1711 – Instaurarea regimului fanariot în Țara Moldovei

1716 – Instaurarea regimului fanariot în Țara Românească

1774 – Începutul celei de-a doua perioade a domniilor fanariote

1821 – Înlăturarea domniilor fanariote

Noțiuni:

- caimacan
- mucarer
- partidă națională
- peșcheș

Domnul în călătorie prin țară. Gravură de epocă

Periodizarea regimului fanariot

Intensificarea mișcării de eliberare a românilor, acțiunile antio-tomane ale lui Dimitrie Cantemir și Constantin Brâncoveanu s-au soldat cu schimbarea atitudinii Porții față de sistemul de guvernare a Moldovei și Țării Românești. Începând cu 1711, în Moldova, și cu 1716, în Țara Românească, sultanii numesc în scaunele acestor țări (cu unele excepții) persoane străine din rândurile *fanarioților* – bogați negustori și cămătari greci din Fanar (cartier al Istanbulului). Acest sistem de guvernare este cunoscut sub denumirea de *regim fanariot*. El a ființat timp de peste o sută de ani până la mișcarea revoluționară din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Primul domn, care a pus începutul „epocii fanariote” în Moldova (1711) și apoi în Muntenia (1716), a fost *Nicolae Mavrocordat*.

Prin instaurarea domniilor fanariote, sultanul urmărea și scopul de a preveni extinderea Imperiului Habsburgic și a Rusiei în sud-estul Europei. În evoluția regimului fanariot se disting două perioade, separate de Războiul ruso-turc din anii 1768–1774. În prima perioadă (1711–1768) domnii erau în principiu credincioși Porții, îndeplineau toate poruncile ei. Tronul era ocupat consecutiv de domni care proveneau din rândurile familiilor Mavrocordat, Ghica, Racoviță și Callimachi (ultimii erau români grecizați).

În a doua perioadă (1774–1821), odată cu slăbirea Imperiului Otoman, mulți domni (deși erau greci fanarioți) stabilesc legături secrete și aduc servicii adversarilor Porții – Rusiei, Austriei, Prusiei. Contradicțiile dintre fanarioți și boierimea locală se acutizează, creându-se premise pentru înlăturarea acestui regim la 1821.

Consecințele instaurării domniilor fanariote

Fiind numiți la tron pentru un termen de trei ani și reconfirmați anual, domnii erau în realitate maziliți după bunul-plac al Porții. Între anii 1711 și 1812, în Moldova s-au succedat la tron 36 de domni, iar în Țara Românească, între 1716 și 1821, 40 de domni. Majoritatea dintre ei au ocupat tronul de câteva ori.

Domnii fanarioți erau însă numiți de Poartă cu respectarea ceremonialului tradițional (prezentat de Dimitrie Cantemir în opera sa *Descrierea Moldovei*). Deoarece numărul grecilor fanarioți din principate, care erau sprijinul domnului, era neînsemnat, ei căutau

Analizează imaginea. Comentează numărul mare de însoțitori ai domnitorului și veșmintele lor.

să atragă de partea lor boierii băștinași și biserica, acordându-le un șir de privilegii. Ei însă nu au reușit să cucerească loialitatea unui grup de boieri pământeni, numiți *partida națională*, care luptau pentru eliminarea sau cel puțin pentru limitarea dominației străine.

În perioada regimului fanariot a avut de suferit și armata Principatelor, care a fost redusă la o gardă personală a domnilor și la detașamente de slujitori cu funcții polițienești. În multe cazuri, Poarta dispunea de teritoriul Principatelor după bunul ei plac. În 1715, bunăoară, în împrejurimile cetății Hotin a fost creată o raia administrată direct de un pașă. Cu toate acestea, în documentele oficiale ale Imperiului Otoman referitoare la Principate se vorbește despre ele ca despre „țări” cu hotarele lor, cu sistemul lor vamal și cu domni în frunte, care aveau dreptul să întrețină relații cu țările prietene sultanului, să rezolve independent litigiile de frontieră etc.

Astfel, Moldova și Țara Românească și-au păstrat chiar în perioada fanariotă o autonomie internă (deși limitată), cu statutul lor politic de țări vasale în componența Imperiului Otoman.

Intensificarea obligațiilor economice

În secolul al XVIII-lea, au crescut considerabil obligațiile financiare ale Moldovei și Țării Românești față de Poartă. Extrem de împovăraătoare devine schimbarea frecventă a domnilor. Poarta îi mazilea chiar până la expirarea celor trei ani de guvernare prevăzuți, încasând astfel o plată suplimentară destul de ridicată pentru noua înscăunare (mucarerul mare). Întrucât plata anuală pentru confirmare în domnie (mucarerul mic) nu garanta domnilor menținerea în tron, ei căutau să ofere în permanență daruri (peșcheșuri) și mite (rușfeturi), cumpărând bunăvoința persoanelor de diferite ranguri.

În condițiile unor numeroase războaie purtate de otomani pe parcursul secolului al XVIII-lea, au sporit considerabil prestațiile în natură și muncă față de Poartă. Imperiul lua măsuri în vederea aprovizionării armatelor cu produse alimentare și furaje, a reparației și întăririi cetăților de frontieră (Hotin, Bender, Akkerman, Oceașkov, Ismail), toate cheltuielile la acest capitol revenind Principatelor. Populația era supusă și unor insuportabile cheltuieli de întreținere a trupelor militare ruse și austriece ce pătrundeau pe teritoriul Moldovei și Țării Românești în timpul războaielor cu turcii. Toate acestea frâneau dezvoltarea economică a Principatelor.

Care erau consecințele schimbării frecvente ale domnitorilor în Țările Române în secolul al XVIII-lea?

Viața social-economică și politică din stânga Nistrului și din raialele turcești

În secolele XVII–XVIII, populația românească mai locuia compact și în fostele teritorii ale Moldovei și Țării Românești, desprins abuziv de turci de la ele și administrate direct de funcționari otomani. Aceste teritorii erau divizate în regiuni, numite raiale, și se supuneau pașalelor din cetățile aflate în stăpânirea turcilor (Tighina, Hotin etc.). Toate acestea luate împreună alcătuiau Pașalâcul de Siliștra. În acest teritoriu au fost încorporate Dobrogea și împrejurimile cetăților de la Marea Neagră, Nistru și Dunăre: Cetatea Albă (Akkerman), Tighina (Bender), Ismail, Chilia, Brăila, Giurgiu etc.

Teritoriul cu sate moldovenești așezate pe malul stâng al Nistrului (Transnistria) din cele mai vechi timpuri până la sfârșitul secolului al XVII-lea nu se afla sub stăpânirea efectivă a unuia dintre statele vecine. Documentele timpului mărturisesc că în această regiune stăpâneau pământuri și domnii Moldovei. La sfârșitul anilor '70, teritoriul dintre Nistru și Nipru este transmis de Poartă sub administrația domnului Moldovei Gheorghe Duca, care începe să se intituleze: *Domn al Țării Moldovei și Țării Ucrainești*. Dar după înfrângerea turcilor la Viena (1683), Polonia își instalează suzeranitatea asupra acestui teritoriu, inclusiv asupra localităților Camenca și Rașcov. După *Pacea de la Karlowitz* (1699), frontiera dintre Polonia și Hanatul Crimeii se stabilește pe râul Iagorlâc. Teritoriul de la nord de acest afluent al Nistrului revine Poloniei și satele moldovenești de acolo cad în dependență iobăgistă de moșierii polonezi. În anii '20 ai secolului al XVIII-lea, călătorii menționau 12 sate cu populație românească și 2 cu populație ucraineană pe râul Iagorlâc.

Pe teritoriul situat la sud de Iagorlâc se stabilește stăpânirea tătarilor din Crimeea. Aici satele erau conduse de un administrator, numit *caimacan*, cu reședința la Dubăsari. El strângea impozitele de la locuitori, transmitând o parte din ele hanului Crimeii. În anii '70 în această zonă de la sud de Iagorlâc locuiau circa 15 000 de oameni, în majoritate români. Ei alcătuiau majoritatea absolută în zona adiacentă Nistrului.

Domnitorul Nicolae Mavrogheni plimbându-se prin București

Fiu al domnului fanariot Nicolae Mavrocordat, **Constantin Mavrocordat** a domnit efectiv 21 de ani, împărțiți în zece domnii succesive în Moldova și Țara Românească. El a inițiat un șir de reforme, care prevedeau schimbări în sistemul de impozitare a populației, organizarea administrației, armatei etc. De o deosebită importanță a fost reforma socială, care a anulat șerbia. Aceasta a avut loc în Țara Românească la 1746, iar în Moldova – la 1749. Au fost anulate categoriile de șerbi – rumâni (în Muntenia) și vecini (în Moldova).

► **Explică cum a fost posibilă politica reformatoare a domnitorilor în timpul înăspririi influenței otomane în Principate.**

„...Pe unii că-și cumpără caftanele [titlurile boierești – *n.n.*], pe alții slujbele, pe alții protecția domnească și așa mai departe: isprăvnicatele [funcțiile de ispravnici – *n.n.*], polcovnicaturile [funcțiile de polcovnici (colonei) – *n.n.*] ...Ce urmează din aceasta? Greutăți peste greutate, poveri peste poveri, siluiri, jafuri, pustiiri...”

Cronicarul Naum Râmniceanu despre venalitatea dregătorilor în perioada domniilor fanariote

„Prin constituirea unor instituții comune [în Principatele Române – *n.n.*] ...s-a ajuns mai mult decât prin desele strămutări ale domnilor [dintr-un principat în altul – *n.n.*], care duceau cu ei o parte cu clientela lor, la crearea unei vieți românești unitare.”

Nicolae Iorga despre consecințele reformismului fanariot

► **Compară opiniile istoricului N. Iorga cu cele ale lui N. Râmniceanu și evidențiază principalele consecințe ale instaurării regimului fanariot. Exprimă-ți părerea asupra corelației dintre ele.**

„Curtea Fanarioților e într-o toată imitată după a «Împăratului» turcesc din Constantinopol, cum, de altfel, toată moda era «de Țarigrad», boierimea noastră gătindu-se – moda era să se poarte capul ras –, îmbrăcându-se, primind, petrecând ca la Constantinopol. Pe când în jurul lui Brâncoveanu, oricât de mult ar fi pătruns luxul și fastul împărătesc, se învârtea tot viața veche românească...”

Nicolae Iorga

► **Explică de ce domnitorii fanarioți imitau ritualurile de la palatele sultanilor din Istanbul.**

Afirmarea ideilor iluministe în spațiul românesc

În pofida condițiilor istorice nefavorabile, determinate de povara regimului fanariot, procesul de modernizare al culturii românești s-a accelerat, la care au contribuit, în mare măsură, relațiile cu Europa de Vest, precum și ideile Revoluției franceze. Ilumiștii români optau pentru ameliorarea condițiilor de viață și luminarea spirituală a poporului. Ei au înființat școli, au elaborat cărți didactice. Oamenii de cultură laici conlucrau cu reprezentanții clerului, fără a se manifesta ostilități între ei, cum a fost cazul Europei de Vest. De asemenea, spre deosebire de Iluminismul apusean de orientare spre valorile universale, Iluminismul românesc, împărțind principiile rațiunii, ideile egalității oamenilor prin naștere, ale cultivării științei și învățământului, se caracterizează și printr-o *orientare patriotică*, propagând ideea conștiinței naționale și a unității de neam. Această particularitate era determinată de condițiile specifice ale necesității luptei de eliberare națională în Transilvania și de emancipare politică a Moldovei și Țării Românești.

În Transilvania doar o parte a românilor aveau posibilitatea de a-și dezvolta învățământul național. Pentru ei au fost create școli primare, iar în 1754 a luat ființă *Gimnaziul și Seminarul Teologic de la Blaj*. La organizarea învățământului național, un mare aport l-a adus episcopul unit *Inochentie Micu*.

Mișcarea promotorilor culturii naționale, provenită din mediul clerului unit, este cunoscută sub denumirea de *Școala Ardeleană*. În activitatea sa putem distinge câteva etape. La etapa inițială, bazându-se pe opera lui Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a româno-moldovlahilor*, Inochentie Micu formulează tezele fundamentale ale programului de acțiune pentru afirmarea culturii românești și respectarea drepturilor românilor.

În a doua etapă, pe lângă importante realizări în domeniul istoriei și lingvisticii românești, mișcarea intră într-o fază reformistă, care culminează cu alcătuirea în 1791 a memoriului *Supplex Libellus Valachorum*, în care au fost formulate cele mai importante revendicări naționale. *Samuil Micu* a elaborat un tractat despre originile latine ale limbii române. Ca rezultat al acestui demers, știința europeană începe să recunoască limba română printre limbile neolatine din Europa. *Gheorghe Șincai* se afirmă mai mult pe tărâmul scrierilor istorice, elaborând *Hronica românilor și a mai multor neamuri*. Latinitatea și continuitatea românilor este afirmată în continuare în opera istorică a lui *Petru Maior*. Principala sa lucrare – *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, este o sinteză a realizărilor Școlii Ardelene.

A treia etapă a Iluminismului ardelean, după eșecul politic al *Supplex Libellus Valachorum*, a avut un caracter mai popular, culminând cu *Țiganiada* lui *Ion Budai-Deleanu*, poem eroi-comic, scris în spiritul Iluminismului și al clasicismului francez, chemând la eliberarea de sub orice tiranie asupra noastră (social și național).

Răspândirea ideilor iluministe în învățământ, literatură și artă

Necesitățile crescânde privind cunoașterea de carte impun domnia să se implice în domeniul învățământului. Nicolae Mavrocordat reorganizează Academiiile Domnești de la Iași și București. El aduce dascăli de greacă, slavonă și română. Domnia sprijină de asemenea școlile pe lângă mănăstiri și așa-zisele școli „de obște”. Cu toate că domnia promova în primul rând studiile în limba elenă, spre mijlocul secolului al XVIII-lea progrese tot mai vizibile se atestă și în învățământul în limba română.

Progrese în această direcție le înregistrează și Academia de la „Sf. Sava” din București, unde sunt introduse cursurile de logică, fizică, retorică ș.a. Progresele învățământului în limba română, în spiritul Iluminismului european sunt legate de activitatea lui Gheorghe Asachi. Printr-un hrisov domnesc din 1813, este numit profesor la Academia din Iași, unde, predând mai multe lucruri, asigură și o specializare inginerescă. În Țara Românească, noua etapă a învățământului iluminist este asigurată de ardeleanul Gh. Lazăr.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, pătrunderea ideilor iluministe în literatură românească este

asigurată de creșterea numărului de opere literare traduse în română. Literatura artistică românească este într-o fază incipientă și se manifestă cu precădere în domeniul poeziei. Cel mai elevat poet de la sfârșitul secolului al XVIII-lea este boierul muntean Ioan Cantacuzino. În culegerea *Poezii noo* (noi), editată la Dubăsari, el prelucrează ideile din *Eseul despre om*, al iluministului englez Al. Pope. În domeniul dramaturgiei, primele experiențe sunt legate de numele lui Costache Conachi.

În această perioadă, tot mai insistent își croiesc drum în arhitectura și arta principatelor stilurile artistice vest-europene. Stilul brâncovenesc, în sinteză cu influențele barocului, produce barocul rural. O manifestare a acestui curent sunt picturile murale de la Căușeni, realizate după mijlocul secolului al XVIII-lea. Lipsa în Principate a unui teatru public continuă să fie compensată prin reprezentațiile artiștilor populari: lăutari, pehlivani (acrobați), interpreți de farse, pantomime („călușarii”, „turca”, „capra” etc.). De o deosebită popularitate în Moldova, la începutul secolului al XIX-lea, se bucura taraful lui Barbu Lăutaru.

Analizează

- **Explică contextul complicat despre care menționează domnitorul Nicolae Mavrocordat în sfaturile transmise copiilor săi.**

„...Nu uitați, copiii mei, că pe acest pământ suntem jocal întâmplărilor și al nestatorniciei omenești. Trebuie să fim neconțenit atenți, spre a înlătura loviturile îndreptate contra persoanei și averilor noastre. Aduce-ți-vă aminte că înaintea unui turc important trebuie să vă arătați supuși, elocinți, generoși...”

Sfaturile domnului Nicolae Mavrocordat către fiul său Constantin

Exprimă-ți opinia

- **De ce iluministul Gheorghe Asachi a atras o mare importanță voinței conștiente a oamenilor în făurirea istoriei?**

„Filele istoriei viitorului nostru sunt albe, de la noi atârnă a se putea înscrie în ele faptele unei vieți civile pașnice, însemnate cu plinirea legilor, religiei și a statului, cu exemple de virtute, de dorul luminării și a dezvoltării mijloacelor materiale, de care natura au îndăinuit țara cu puterea armelor străbunilor și răscumpărată prin pătimirea strănepoților.”

*Gheorghe Asachi,
Prefața la Fragment istoric al moldoromânilor*

AUTOEVALUARE

- Identifică din text motivele înlocuirii domniilor pământene cu cele fanariote în Țara Moldovei și Țara Românească la începutul secolului al XVIII-lea.
- Descrie cele două perioade în evoluția regimului fanariot. Determină deosebirile dintre ele.
- Explică prin exemple concrete cum a influențat regimul fanariot societatea Țărilor Române.
- Explică cauza principală de ce știința și învățământul în Țările Române în secolul al XVIII-lea se caracterizau printr-o orientare patriotică.

Apreciază

- **Apreciază consecințele ideilor iluministe asupra culturii în spațiul românesc.**

Războaiele ruso-austro-turce, Consecințele lor pentru Țările Române

Înfrângerea otomanilor la Viena (1683) a dezzechilibrat raportul de forțe din Europa Centrală în favoarea Imperiului Habsburgic. În consecință, Imperiul Habsburgic, Polonia și Veneția creează Liga Creștină antiotomană (1684). Aliații – Habsburgii și Polonia – intenționau să partajeze Țările Române. Domnii Moldovei și Țării Românești promovează o politică externă prudentă față de tendințele anexioniste ale puterilor creștine europene.

1683 1711 1739 1768 1791

Spațiu: Europa Centrală și de Sud-Est, Țara Moldovei și Țara Românească

Timp: Sfârșitul secolului al XVII-lea – secolul al XVIII-lea

Repere cronologice:

- 1683 – Asediul Vienei de către turci
- 1710–1711 – Războiul ruso-moldo-otoman
- 1716–1718 – Războiul austro-otoman
- 1736–1739 – Războiul ruso-austro-otoman
- 1768–1774 – Războiul ruso-turc
- 1789–1791 – Războiul ruso-turc

Noțiuni:

- domnie ereditară
- problemă orientală
- protectorat

Asediul Vienei de către turci în 1683

Țările Române și începutul creșterii puterii Rusiei

În epoca lui *Petru cel Mare* (1696–1725), Rusia se impune ca o mare putere. În vara anului 1697, *Constantin Brâncoveanu*, domnul Țării Românești a trimis la Moscova o solie cu cererea de a fi luat sub ocrotirea țarului. După victoria reputată de ruși la *Poltava* (1709) asupra regelui Suediei Carol al XII-lea, s-a ajuns la încheierea unui tratat de alianță între țarul Petru I și Constantin Brâncoveanu. Domnul muntean se obliga să treacă față de partea Rusiei în momentul sosirii armatei ruse. În noiembrie 1690 și domnul Moldovei, *Constantin Cantemir*, trimite o solie la țar, făgăduind că va media relațiile dintre Rusia și Imperiul Otoman.

La 13 aprilie 1711, solul domnului *Dimitrie Cantemir* a negociat la *Luțk* o alianță între Rusia și Moldova, concretizată printr-o diplomă specială a țarului. Alianța prevedea acceptarea protecției ruse. Țarul se angaja în numele lui și al urmașilor lui să nu se amestece în schimbarea de domni în Moldova, lăsând astfel scaunul de la Iași pe seama familiei Cantemir. Domnii vor cârmui țara după vechile obiceiuri moldovenești. Tratatul cuprindea un articol special cu privire la retrocedarea ținuturilor ocupate de otomani și transformate în raiale.

Campania militară rusă din vara anului 1711 în Moldova s-a soldat însă cu eșec. Armata rusă (cca 40 000 de oameni), împreună cu 6-7 mii de ostași moldoveni, a fost încercuită de oastea otomană la Stănilești, lângă Prut. Ca rezultat al unor concesii teritoriale, armata rusă și un grup de boieri moldoveni în frunte cu Dimitrie Cantemir au fost lăsați să se retragă în Rusia, unde domnul Moldovei desfășoară o imensă activitate culturală și politică în sprijinul luptei antiotomane din Principatele Române. Domnul Țării Românești, Constantin Brâncoveanu, deși la început și-a păstrat tronul, deoarece n-a trecut față de partea rușilor, a fost învinuit în 1714 de către turci de relații amicale cu inamicii Porții și executat împreună cu ginerele și cei patru fii ai săi.

Războaiele austro-turce și ruso-turce din prima jumătate a secolului al XVIII-lea

Decăderea treptată a forței militare a Imperiului Otoman pe parcursul secolului al XVIII-lea a generat „Problema moștenirii otomane”, cunoscută sub numele de *problemă orientală*. Apărută

Ce speranțe aveau românii după înfrângerea otomanilor sub zidurile Vienei?

Martiriul lui Constantin Brâncoveanu și al celor patru fii ai săi

▶ **Appreciază sacrificiul lui Constantin Brâncoveanu și a fiilor săi.**

după Pacea de la Karlowitz, ea a constituit sorgintea conflictelor armate austro-turce, ruso-austro-turce și, în același timp, a intervenției Franței și Angliei, care nu doreau dispariția Imperiului Otoman, așa cum aceasta favoriza expansiunea rusă în Europa de Sud-Est.

Războaiele au izbucnit la începutul veacului al XVIII-lea, primul fiind cel austro-turc din 1716–1718, care se încheie cu victoria austrieilor. Prin Tratatul de pace de la *Passarowitz* (1718), Poarta a cedat Austriei Oltenia și Banatul Timișoarei.

În 1736, Rusia a început, în alianță cu Austria, un război greu împotriva Imperiului Otoman. În septembrie 1737, începe la Nemirovo, în Podolia, Conferința de pace la care participă reprezentanții Imperiului Austriac, ai Prusiei, Olandei, Angliei, Franței și ai Imperiului Otoman. Delegații austrieci au cerut anexarea Țării Românești până la râul Dâmbovița și a unei părți din Moldova. Delegații ruși solicitau scoaterea Principatelor Române de sub suzeranitatea otomană și trecerea lor sub protecția Imperiului Rus, încercând să realizeze astfel interesele curții din Sankt-Petersburg. Românii, direct interesați în viitorul lor politic, nu au fost nici consultați, nici invitați la conferință.

Cererile formulate de Rusia și de Austria n-au fost acceptate de Imperiul Otoman, care a preferat să continue luptele. Victoriile raportate de otomani au impus Austria și Rusia să încheie *Pacea de la Belgrad*. Ca rezultat, Imperiul Austriac înapoiază Imperiului Otoman Oltenia, care, la insistența domnului muntean Constantin Mavrocordat, a fost reînvoiasă Țării Românești.

Politica marilor puteri în condițiile agravării Problemei orientale

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, slăbirea de mai departe a forței militare a Imperiului Otoman a contribuit la agravarea *problemei orientale*, pe care Austria și Rusia au căutat s-o rezolve exclusiv în favoarea lor. Dar Franța și Anglia, din interese strategice și comerciale, se opun scindării teritoriale a Imperiului Otoman. Aceste țări nu doreau ca Imperiul Rus și cel Habsburgic să se extindă în Europa de Sud-Est. Pentru a le opri expansiunea, puterile occidentale au invocat principiul „integrității Imperiului Otoman”. În asemenea circumstanțe Rusia căuta să-și camufleze intențiile agresive, declarându-se apărătoare a creștinilor aserviți de musulmani. Antrenată în confruntări cu otomanii, Rusia nu întârzie să-și expună pretențiile sale teritoriale în zona de Sud-Est a Europei. Dar în această zonă, ca și în perioada precedentă, ea se confruntă cu interesele Imperiului Habsburgic, care tinde să pună stăpânire pe aceste teritorii.

Principatele Române în Războiul ruso-turc din 1768–1774

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, confruntarea ruso-otomană a început în urma implicării Rusiei în lupta pentru succesiunea la tronul polonez, rămas vacant după moartea regelui August al III-lea (1764). În 1768, Poarta declară război Rusiei, operațiile militare desfășurându-se în anul următor. În septembrie 1769, trupele ruse pun stăpânire pe cetatea Hotin. În anii următori, armatele ruse au raportat victorii la Larga, Cahul (1770) și Tighina, numită de turci Bender (1771), silind trupele otomane să părăsească Principatele. Sperând că în urma înfrângerii otomanilor Principatele își vor recăpăta independența, detașamentele de voluntari români (numiți *volintiri*) luptau în rândurile armatei ruse.

Comandamentul militar rus a instalat în Moldova și în Țara Românească o administrație civilă constituită din boieri mari (care alcătuiau *Divanul* țării) în frunte cu un general rus. Scopul principal al acestei administrații era asigurarea armatei cu provizii și furaje, colectate de la populație în contul dărilor de stat sau cu o mică plată.

Suferind înfrângeri pe câmpul de luptă, Poarta acceptă tratativele de pace, care încep în 1772 la Focșani, apoi continuă la București. Intransigența otomanilor face ca luptele să reînceapă. Dar după noi succese ale armatelor ruse, în 1774, se încheie *Pacea de la Kuciuk-Kainargi*. Articolul 16 din tratat prevedea limitarea tributului Moldovei și Țării Românești plătit Porții, amnistiarea locuitorilor care au participat la război și scutirea lor de tribut pe o perioadă de doi ani. Poarta se obliga să garanteze vechile privilegii ale Țărilor Române: turcii nu se puteau așeza în Principate, n-aveau dreptul să cumpere moșii, iar produsele colectate pentru ei trebuiau plătite la pre-

Harta Țărilor Române în secolul al XVIII-lea

țel pieței. Poarta își mai lua obligația să restituie Țărilor Române pământurile transformate în raiale.

Deși o mare parte din obligațiile asumate de către Poartă n-au fost îndeplinite, totuși Pacea de la Kuciuk-Kainargi a însemnat o ușurare a situației Țărilor Române. Ea a pus începutul unor importante schimbări în situația lor internațională, iar Rusia reușește să obțină calitatea de protector al Moldovei și Țării Românești.

Anexarea Bucovinei de către Austria

Imperiul Habsburgic, ce susținuse pe cale diplomatică Poarta la tratativele de pace, ocupă în 1775 partea de nord a Moldovei, numită ulterior *Bucovina*. Poarta acceptă, printr-o convenție încheiată la 7 mai al aceluiași an, anexarea pământului strămoșesc al Moldovei la Imperiul Habsburgic. Țara Moldovei pierde un teritoriu de circa 16 000 km², cu o populație de aproape 100 000 de oameni (întreaga populație a Țării Moldovei era atunci de circa 560 000 de oameni), inclusiv vechea capitală a țării – Suceava. Până la 1786, Bucovina s-a aflat sub ocupația militară austriacă, apoi a fost alipită arbitrar la provincia Galiția.

➔ **Indică pe hartă regiunile din spațiul românesc care au fost afectate în războaiele ruso-austro-turce.**

Moldova și Țara Românească în Războiul ruso-turc din 1789–1791

Ocuparea de către trupele ruse a Crimeei și anexarea ei (1783) au determinat Poarta să declare în 1787 război Rusiei. Austria participă la război de partea Rusiei. Trupele ruse pătrund în Principate și câștigă bătăliile de la Focșani și Râmnic (1787). Concomitent, trupele austriece ocupă Moldova dintre Carpați și Siret și Țara Românească.

Evenimentele din Europa Occidentală și mai ales Revoluția franceză determină Austria să încheie *Pacea de la Șiștova* (1791) și să renunțe la pretenții teritoriale. Rămasă fără aliata sa, Rusia este nevoită să încheie la *Iași Pace* cu Poarta (29 decembrie 1791). Pacea de la Șiștova și cea de la Iași au confirmat toate prevederile Păcii de la Kuciuk-Kainargi privind Moldova și Țara Românească. Rusia a încorporat teritoriul dintre Nistru și Bug, situat la sud de râul Iagorlăc.

Creează

- ▶ **Elaborează un tabel în care vei include anii când au avut loc războaiele ruso-austro-turce din secolul al XVIII-lea și ce teritorii au cuprins.**

Studiază

- ▶ **Selectează, din surse suplimentare, două-trei informații despre caracterul și scopurile urmărite de Marile Puteri în războaiele din Europa de Sud-Est în secolul al XVIII-lea.**

Chibzuit și bun diplomat, **Constantin Basarab Brâncoveanu** a ținut timp de 26 de ani țara departe de războaiele care se purtau la granița ei. Cu banii strânși din biruri și alte impozite, a putut asigura tributul către puterea suzerană. Timpul i-a permis să se aplece cu bunăvoință și înțelegere spre cea mai frumoasă parte a politicii sale interne – cultura. Mijloacele materiale de care dispunea i-au permis să înalțe biserici în țară și să fie protector al mănăstirilor de la Locurile Sfinte. În ultimii ani de domnie, sub influența familiei, Constantin Brâncoveanu s-a îndreptat spre Rusia. Deși tratativele s-au purtat în mare secret, vestea a ajuns la urechile sultanului. Brâncoveanu a fost înlăturat din domnie și ulterior omorât.

- ▶ **Compară activitatea domnitorilor D. Cantemir și C. Brâncoveanu și identifică două-trei asemănări și două-trei deosebiri.**

Exprimă-ți opinia

- ▶ **În baza textului și a documentului formulează o opinie despre rolul lui Constantin Brâncoveanu de păstrare a autonomiei țării în condițiile complicate în care se afla Țara Moldovei în prima jumătate a secolului al XVIII-lea.**

„Constantin Brâncoveanu... a desfășurat... o politică de echilibru într-o vreme de metamorfoze politice internaționale. El a încercat să păstreze autonomia țării năzuind la eliberarea ei.”

Pompiliu Theodor, cercetător al epocii moderne

STUDIU DE CAZ

Intensificarea colonizării de către Rusia a teritoriului din stânga Nistrului

Majoritatea populației dintre Nistru și Bug era de origine română („volohi”), iar în zona din preajma Nistrului – exclusiv populație românească. O altă parte din satele moldovenești de pe malul stâng al Nistrului, situate la nord de Iagorlâc, a fost anexată la Rusia în anul 1793 după cea de a doua divizare a Poloniei. În anii '70 ai secolului al XVIII-lea, populația dintre Nistru și Bug constituia circa 15 000 de oameni.

După anexarea la Rusia, aici se intensifică colonizarea teritoriului de către ucraineni și ruși. La 1795, doar regiunea Oceakov (la sud de Iagorlâc) numără 37 000 de oameni, dintre care 17 000 (49%) erau moldoveni. Pe locul satului moldovenesc Sucleia, în 1792, este ridicată cetatea Sredinnaia, lângă care a apărut orașul *Tiraspol*, devenit ulterior centru administrativ (1795).

- ▶ **Studiază din surse suplimentare a consecințele colonizării pământurilor din stânga Nistrului de către Rusia.**

Analizează

- ▶ **Cât de adecvată contextului sud-european din perioada studiată a fost politica de echilibru promovată de unii domnitori români?**

AUTOEVALUARE

- Indică pe o axă cronologică anii când au avut loc evenimentele:
 - asediul Vienei;
 - Tratatul de la Luțk;
 - Tratatul de pace de la Passarowitz;
 - Pacea de la Kuciuk-Kainargi;
 - Pacea de la Iași.
- În baza tratatului dintre D. Cantemir și Petru I, identifică:
 - hotarele Țării Moldovei;
 - condițiile de numire în domnie;
 - titlul domnului.
- În baza lecțiilor învățate la istorie și a informației suplimentare studiate, analizează esența problemei orientale. Care au fost cauzele reale ale declanșării războaielor generate de soluționarea acestei probleme?
- Formulează o concluzie despre consecințele războaielor ruso-austro-otomane pentru Țările Române.

SINTEZĂ ȘI AUTOEVALUARE

Repere:

I. STATELE EUROPEI DE EST ȘI CENTRALE DE LA MEDIEVAL LA MODERN (mijlocul sec. al XVII-lea–sfârșitul sec. al XVIII-lea)

- După Revoluția franceză și epoca napoleoniană, statele din Europa de Est și Centrală au trecut printr-un șir de transformări social-politice, economice și culturale. În urma înfrângerii în războaiele purtate cu Rusia și Austria, otomanii au semnat o serie de tratative, care prevedeau limitarea tributului, reglementarea altor dări și obligații ale statelor din Europa de Est și Centrală față de Poartă. Toate acestea au creat condiții pentru dezvoltarea social-economică, extinderea relațiilor comerciale cu piața europeană și formarea elementelor de relații noi, capitaliste, caracteristice epocii moderne.
- În Țările Române, aflate sub suzeranitatea otomană, continuau să domine relațiile medievale. Doar atunci când suzeranitatea străină slăbea, apăreau și aici condiții favorabile pentru afirmarea unor elemente ale modernizării. Ele s-au manifestat sporadic îndeosebi de la mijlocul secolului al XVII-lea până la mijlocul secolului al XVIII-lea.
- Datorită faptului că societatea românească continua să păstreze o structură medievală, adepți ai noilor idei sunt marii boieri, și nu burghezia care era purtătoarea concepțiilor de modernizare în Europa de Vest, dar lipsea ca și categorie socială în Principatele Române.
- În Țările Române oamenii de cultură și unii domni utilizează ideile modernizării în interese naționale: apărarea ortodoxiei, care cimenta unitatea neamului românesc, apelarea la Antichitate în scopul argumentării originii latine a românilor, cultivarea limbii literare române, studierea istoriei neamului etc. Astfel, noile curente culturale moderne au avut drept efect restabilirea unității istorice a neamului românesc.

II. AUTOEVALUARE

1 Examinează coloanele de mai jos și găsește corelația corectă dintre litere și cifre:

a) Anexare	1. care exercită autoritate asupra unui stat mai slab
b) Armistițiu	2. încorporare prin violență a unui teritoriu
c) Autonomie	3. deplină libertate în acțiunile sale politice
d) Suzeranitate	4. suspendare temporală a acțiunilor militare ca rezultat al unui acord încheiat între părțile beligerante

2 Precizează ce evenimente istorice au avut loc în anii:

1683 1711 1775 1791 1795

3 Descrie în cinci-șapte enunțuri portretul istoric al personalităților din imagini:

Constantin Brâncoveanu

Maria Tereza

Dimitrie Cantemir

- 4 **Analizează doi-trei factori care au contribuit la evoluția societății din Principatele Române la începutul epocii moderne.**
- 5 **Identifică elementele modernizării în Țările Române. Precizează în două-trei idei specificul evoluției societății românești în secolul al XVIII-lea.**
- 6 **Analizează harta, stabilește activitățile economice specifice Principatelor Române. Localizează cele mai importante centre economice din spațiul românesc în a doua jumătate a secolului al XVII-lea–secolul al XVIII-lea.**

Harta economică a Țărilor Române în a doua jumătate a secolului al XVII-lea–începutul secolului al XVIII-lea

- 7 **Identifică dacă afirmațiile de mai jos sunt adevărate sau false. Argumentează-ți răspunsul.**
 - Țara Moldovei și Țara Românească erau suzerane față de Poarta Otomană.
 - Articolul 16 din Tratatul de pace de la Kuciuk-Kainargi prevedea mărirea tributului Moldovei și al Țării Românești plătit Porții.
 - Constantin Ipsilanti s-a declarat domn al ambelor Principate Românești.
 - Bucovina a fost anexată în anul 1775 de către Rusia.
- 8 **Întrebări pentru autodezvoltare:**
 1. Care obiective în politica externă promova domnitorul Vasile Lupu?
 2. Numește două-trei consecințe ale instaurării regimului fanariot în Moldova și Țara Românească.
 3. Ce impact a avut instaurarea dominației Habsburgilor în Transilvania?
 4. Cine au fost promotorii ideilor modernizării în Țările Române?
 5. Care au fost particularitățile dezvoltării societății în Țara Moldovei și Țara Românească în epoca modernă?
 6. În ce împrejurări și când a fost anexată Bucovina la Imperiul Habsburgic?
 7. Ce rol a avut Școala Ardelenă în emanciparea națională a românilor și în promovarea ideilor iluministe în Transilvania?

„Nu poate fi recunoscută prosperă societatea, majoritatea membrilor căreia se află în sărăcie și mizerie. Afară de aceasta, însăși dreptatea cere ca acei care hrănesc, îmbracă și întrețin întreaga societate să primească o astfel de parte din roadele muncii lor, care ar fi de ajuns pentru hrană, îmbrăcăminte și trai.”

Adam Smith. Avuția națiunilor, cercetare asupra naturii și a cauzelor ei

3

UNITATEA

EUROPA ÎN TRE ABSOLUTISM ȘI LIBERALISM

PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Revoluția industrială în Anglia. Invenții și descoperiri

După Revoluția glorioasă din 1688, Anglia a devenit monarhie parlamentară și din 1707, prin uniune personală, a luat denumirea de *Marea Britanie*. Premise politice, precum și cele social-economice au dus schimbări radicale, care au înlocuit treptat munca manuală cu cea mecanizată. Această schimbare a fost numită *revoluție industrială*. Ea a continuat și în prima jumătate a secolului al XIX-lea și a transformat Britania în cel mai dezvoltat stat din lume. Marea Britanie devine treptat „atelierul lumii”, „regina mărilor”, deține pozițiile de monopol pe piața mondială și dispune de cel mai mare imperiu colonial.

1660 1707 1784 1800

Spațiu: Regatul Unit al Marii Britanii

Timp: 1760–1850

Repere cronologice:

1707 – Proclamarea Regatului Unit al Marii Britanii

1733 – inventarea suveicii zburătoare

1756–1763 – Războiul de 7 ani

1784 – inventarea de către James Watt a mașinii cu aburi

1785 – inventarea războiului mecanic de țesut

Noțiuni:

- monarhie parlamentară
- revoluție industrială
- revoluție agrară
- grevă

Examinând imaginea și textul lecției, descrie rolul Parlamentului englez în viața politică a Angliei în secolul al XVIII-lea. Studiază din surse suplimentare rolul parlamentului în Marea Britanie la etapa actuală.

Camera Comunelor, alături de Camera Lorzilor, era o parte componentă a Parlamentului englez. În Camera Comunelor puterea politică aparține partidului câștigătorilor la alegeri.

Viața politică a Angliei în prima jumătate a secolului al XVIII-lea

Procesul de consolidare a noului regim politic, numit *monarhie parlamentară*, a continuat și în secolul al XVIII-lea. După moartea lui Wilhelm de Orania și o scurtă domnie a fiicei sale, Ana, tronul englez a trecut la dinastia Hanovra, care a domnit sub acest nume până la începutul secolului al XX-lea.

În aceste condiții, toate prerogativele conducerii statului erau asumate de parlament și de guvern. Parlamentul devine organul legislativ suprem. Cabinetul de miniștri (alcătuit din membrii partidului care câștiga alegerile în Camera Comunelor) era responsabil în fața forului legislativ. De regulă, guvernul care pierdea susținerea majorității parlamentare trebuia să demisioneze.

Deoarece alegerile în Camera Comunelor prevedeau un mare cens de avere, iar Camera Lorzilor, ca și mai înainte, nu se alegea, puterea politică aparținea aristocrației funciare și vârfurilor burghezii. Din peste 5,5 000 000 de locuitori, numai 250 000 aveau drept de vot. Multe orașe cu o populație numeroasă alegeau în Parlament doar câțiva deputați sau erau lipsite de acest drept.

În anul 1707 a fost proclamată unirea Angliei și a Scoției. Statul format ia numele de *Regatul Unit al Marii Britanii*.

În politica externă, Anglia avea două obiective: prevenirea apariției unei forțe mai impunătoare pe continentul european și cucerirea de noi colonii. Ea obține Gibraltarul și dreptul comerțului cu sclavii

E. Carrion. Ședința Camerei Comunelor a Parlamentului englez

În coloniile spaniole din America Latină. În Războiul de șapte ani (1756–1763), Anglia cucerește colonia franceză Canada și ocupă unele teritorii în India.

În același timp, posesiunile coloniale engleze suferă primele restrângeri. Cele 13 colonii din America de Nord, fondate pe parcursul secolelor XVII–XVIII, s-au răsculat și în urma unui război au devenit independente, formând un nou stat – **Statele Unite ale Americii (SUA)**.

Premisele revoluției industriale

Către mijlocul secolului al XVIII-lea, industria engleză, bazată pe manufactură, nu mai era în stare să asigure cerințele societății engleze și ale coloniilor sale. Trebuia găsită o formă nouă de producere, mai progresistă, care ar fi îndeplinit cerințele crescânde de mărfuri și ar fi stimulat o dezvoltare mai rapidă a economiei naționale. Această formă nouă a înlocuit munca manuală cu munca mașinilor. Procesul de trecere de la **manufactură** (forța manuală) la fabrică (forța mașinilor) a intrat în istorie sub denumirea de *revoluție industrială*.

Anglia a fost pionierul revoluției industriale. Premisa politică favorabilă a acestei revoluții a fost lichidarea regimului feudal absolutist. O altă condiție, dintre cele mai importante, a fost *revoluția agrară*, ca rezultat al căreia țărănimea engleză, lipsită de pământ, a asigurat industria cu brațe de muncă ieftine.

Revoluția industrială a fost stimulată esențial și de creșterea populației, realizările științei, prezența materiei prime și de experiența muncitorilor din manufacturi. Un rol important l-a jucat flota comercială, care transporta mărfurile în toate colțurile lumii.

Consecințele revoluției industriale

Revoluția industrială a influențat puternic întreaga viață a societății engleze. Dezvoltarea economică ascendentă și ameliorarea relativă a condițiilor de trai au condus la creșterea populației țării, timp un secol, de peste 3 ori.

Cea mai importantă consecință a revoluției industriale a fost schimbarea structurii sociale a Angliei. Burghezia industrială și muncitorii salariați devin categoriile de bază ale societății engleze. Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, burghezia, dispunând de resurse economice și financiare imense, se impune treptat ca principala forță de conducere a statului. Categoria socială inferioară, dar și cea mai numeroasă, erau muncitorii salariați.

Polarizarea accentuată a societății a condus la acutizarea periodică a contradicțiilor sociale. Parlamentul englez a adoptat legi speciale care interziceau crearea uniunilor muncitorești și declanșarea grevelor. La rândul lor, protestele muncitorești au luat forme radicale.

 Localizează pe hartă principalele centre industriale din Anglia.

Una dintre aceste manifestări a fost mișcarea „distrugătorilor de mașini”. Naivi, ei credeau că mașinile și mecanismele noi sunt vinovate de creșterea nivelului exploatarea lor, a mizeriei și a șomajului.

Ca rezultat al revoluției industriale, capitalismul englez s-a maturizat, iar Anglia a devenit statul cel mai dezvoltat și mai puternic din lume. Revoluția industrială a marcat apariția unei noi civilizații în Europa: *civilizația industrială*.

Revoluția industrială a debutat în industria ușoară, mai ales în cea textilă, funcționarea căreia putea fi asigurată de investiții mici. În industria textilă au fost aplicate în producție primele invenții tehnice și au fost utilizate primele mașini.

În 1733, perfecționarea de către John Kay a războiului de țesut prin inventarea suveicii zburătoare a mărit productivitatea muncii de două ori și a pus bazele procesului de revoluționare a industriei textile. Perfecționarea războiului de țesut a generat un deficit de materie primă, care putea fi acoperit prin crearea unei mașini de filat. Mai multe încercări s-au încununat cu succes în 1765, când James Hargreaves a inventat un mecanism, căruia i-a dat numele fiicei sale – „Jenny”. Acesta întindea și răsuca firul, măbind productivitatea muncii unui filator de 20 de ori. Timp de două decenii s-a resimțit rămânerea în urmă a tehnologiei țesutului, până când Edmund Cartwright a inventat *mule-mașina* – **războiul mecanic**. Acesta a ridicat productivitatea muncii țesătorului de 40 de ori.

Centrele industriale din Anglia

Adam Smith, ilustru economist și filosof englez, a activat în prima perioadă a revoluției industriale.

Adam Smith.
Fondatorul economiei politice engleze

În lucrarea sa fundamentală *Avuția națiunilor, cercetare asupra naturii și a cauzelor ei* (1776), el afirma că principalul factor care-l face pe om să se ocupe cu orice activitate economică este propriul interes, tendința naturală a omului de a trăi mai bine. El era adeptul libertății antreprizei, comerțului și a concurenței. După părerea sa, acești factori conduc la o dezvoltare economică ascendentă și la apariția relațiilor de armonie între muncă și capital.

Nu poate fi recunoscută prosperă societatea, majoritatea membrilor căreia se află în sărăcie și mizerie. Afară de aceasta, însăși dreptatea cere ca acei care hrănesc, îmbracă și întrețin întreaga societate, să primească o astfel de parte din roadele muncii lor, care ar fi de ajuns pentru hrană, îmbrăcăminte și trai.
Adam Smith

▶ Pe care dintre ideile lui Adam Smith le consideri actuale? Ce este comun între ideile lui Adam Smith și spusele lui Somadeva: „Prosperitatea aleargă după cel energic”.

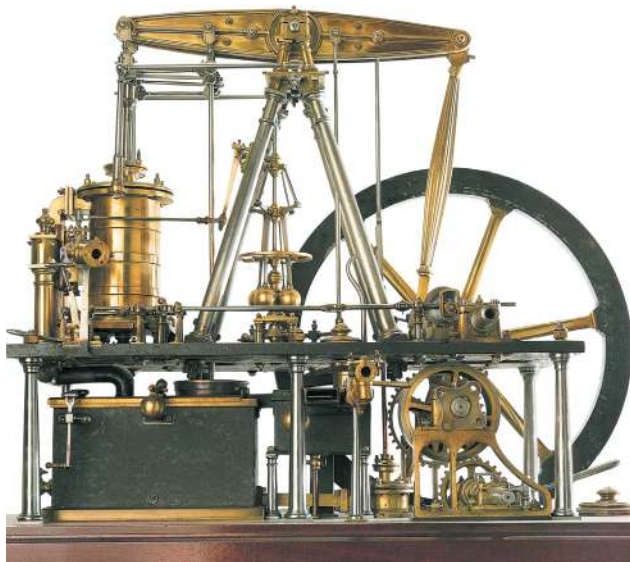

Fabrica lui Richard Arkwright

În 1769, Richard Arkwright a întemeiat o întreprindere cu circa 300 de salariați, care lucrau la mașini ce funcționau cu ajutorul roților de apă.

▶ Explică importanța resurselor naturale (cărbune, minereuri) de care dispunea Anglia în perioada revoluției industriale pentru dezvoltarea economiei.

O adevărată revoluție tehnică a provocat inventarea de către James Watt, în 1784, a unei mașini cu abur. Această mașină a cunoscut o largă utilizare având un rol important în producția industrială.

Mașina cu aburi a lui James Watt

▶ Termenul „vârsta aburului”, folosit pentru a desemna prima jumătate a secolului al XIX-lea și se pare justificat? Argumentează.

Curând revoluția industrială are loc și în alte ramuri ale economiei engleze. În 1785, Henry Cort a inventat o nouă metodă de producere a fierului maleabil prin pudlare – eliminarea bioxidului de carbon. Cărbunele englez, folosit până acum mai mult pentru încălzirea încăperilor, a început a fi utilizat în scopuri industriale. În transportul maritim apare vaporul, care a înlocuit treptat corăbiile cu pânză.

O întreprindere engleză. Tablou anonim, 1790

Mișcarea cartistă

Revoluția industrială a avut importante urmări sociale. Masa muncitorilor salariați concentrați la noile întreprinderi creștea vertiginos, precum și rolul ei în societate. Lipsiți de drepturi, dar conștienți de puterea sa, muncitorii pun la ordinea zilei accesul la puterea politică și democratizarea societății.

Din 26 000 000 de englezi doar 900 000 aveau drept de vot. Între anii 1835 și 1848, populația a desfășurat o largă campanie pentru o nouă reformă electorală. Adepții acestei campanii s-au numit cartiști, termenul provenind de la *Carta*, documentul lor de program.

Această mișcare capătă un caracter de masă. Printre conducătorii ei, de o mare popularitate se bucura Feargus O'Connor. Asociația muncitorilor din Londra în frunte cu Lowett a publicat *Carta populară* – un program politic care includea 6 cerințe: 1. Drept de vot universal pentru bărbații de la vârsta de 21 de ani; 2. Egalitatea circumscripțiilor electorale; 3. Drept de vot secret; 4. Alegeri anuale în Parlament; 5. Anularea censului de avere pentru deputații din Camera Comunelor; 6. Indemnizații pentru deputați.

„Eu sunt împotriva dreptului de vot universal... Consider că la baza civilizației stă proprietatea. De aceea noi niciodată nu putem încredința conducerea supremă a statului unei clase, care neapărat va întreprinde tentative sistematice nemaivăzute asupra proprietății private. Cartiștii revendică puterea supremă. Astfel, în fiecare circumscripție capitalul și proprietatea trebuie să fie aruncate la picioarele muncitorilor. Cred că este limpede care va fi rezultatul.”

Din *Dezbaterile Cartei în Parlament*, 1842

➤ **Ce este mai important pentru o persoană: drepturile juridice sau cele economice? Argumentează-ți opinia prezentând exemple concrete.**

Creează

➤ **Studiază sursele și determină impactul negativ al revoluției industriale asupra societății.**

„Dacă revoluția franceză își realiza marile sale experiențe pe un vulcan, Anglia și le făcea pe ale sale în domeniul industriei. Două mașini, pe viitor veșnice, mașina cu vapori și mașina de țesut, zdruncinau din temelie sistemul comercial și conduceau, în același timp, nu numai la apariția produselor materiale, ci și la crearea unor probleme sociale, necunoscute părinților noștri.”

Adolphe Blanqui

„Ei se înădușesc cu gaze otrăvitoare în mine sau devin jertfe ale numeroaselor accidente în timpul topirii metalelor, confecționării uleiurilor sau a altor soluții... La fabrici ei reprezintă o drastică galerie de semiinvalizi, orbi, calici, astmatici... îmbătrâniți cu mult înainte de timp, în care abia dăinuie viața.”

Din *Jurnalul pentru gentlemen*

Meditează

➤ **De ce în epoca modernă i se acorda ritualului de încoronare a regelui/reginei o mare atenție?**

AUTOEVALUARE

- Explică factorii care au grăbit revoluția industrială în Anglia.
- Discută în grup și identificați împreună patru-cinci transformări ce caracterizează revoluția industrială din Anglia.
- Formulează o concluzie despre consecințele sociale ale revoluției industriale din Anglia. Dă-le o apreciere proprie, făcând referire la experiența ta din alte domenii.
- Determină schimbările pe care le-a generat revoluția industrială în Anglia. Consultă schimbările identificate de colegul tău și elaborează o listă comună.
- Analizând textul și imaginile din temă, formulează o concluzie proprie despre importanța revoluției industriale asupra evoluției societății engleze în epoca modernă.

Civilizația industrială în prima jumătate a secolului al XIX-lea

În procesul ireversibil de trecere de la producția de manufactură la cea de fabrică, desfășurată neuniform în diferite state în secolul al XVIII-lea, au fost puse bazele unei noi civilizații europene – *civilizația industrială*, care, datorită factorului demografic, realizărilor științei și tehnicii, învățământului și culturii, a maturizat capitalismul, transformând țările din vestul Europei în state moderne.

1800 1814 1837 1850

Spațiu: Europa de Vest și SUA

Timp: Prima jumătate a secolului al XIX-lea

Repere cronologice:

1807 – R. Fulton construiește primul vapor

1814 – G. Stephenson construiește locomotiva experimentală

1816 – K. Drais inventează prima bicicletă (velociped)

1822 – N. Niepse realizează prima fotografie

1826 – G.S. Ohm definește intensitatea curentului electric

1831 – M. Faraday descoperă inducția electromagnetice

1834 – B.S. Iakobi inventează motorul electric de mare putere

1837 – S. Morse creează alfabetul pentru transmisiuni telegrafice

Noțiuni:

- modernizare
- revoluție industrială
- urbanizare

Strada Croix-des-Petits-Champs din Paris, 1815.
Gravură de Courvoisier

Începuturile civilizației industriale

Revoluția industrială a constituit cea mai importantă trăsătură distinctivă a unei noi perioade din istoria modernă. Începută în secolul al XVIII-lea în Anglia, ea s-a extins și în alte state europene și SUA. Procesul de trecere de la producția de manufactură la cea de fabrică se desfășura neuniform în diferite state, dar el devenise ireversibil. Astfel au fost puse bazele unei noi civilizații avansate, numite *civilizația industrială*.

În secolul al XVIII-lea, majoritatea populației țărilor europene locuia la sate. Treptat se intensifică procesul de migrare și de concentrare a populației și a vieții economice în orașe, proces care poartă denumirea de *urbanizare*. La începutul secolului al XIX-lea, au loc schimbări radicale de ordin demografic în cea mai mare parte a statelor din Europa Centrală și de Vest, dar și în SUA.

Odată cu îmbunătățirea relativă a condițiilor de viață, se mărește longevitatea vieții și sporește natalitatea, crește considerabil numărul populației rurale. În același timp, noile mecanisme agricole, mai productive, și invențiile permiteau unei singure persoane să îndeplinească un volum mai mare de lucru, astfel eliberându-se mai multe brațe de muncă. Ziarele din țările europene afirmau: „Satele sunt atât de suprapopulate, încât oamenii nu au deloc de lucru. Crește numărul șomerilor agricoli, fenomen nemaîntâlnit până acum”.

La orașe are loc un proces diametral opus. Odată cu descoperirea noilor zăcăminte, apariția numeroaselor fabrici, introducerea pe scară largă a tehnologiilor și mecanismelor mai avansate, se resimte o necesitate de brațe de muncă. Aceste condiții au determinat o masivă migrare a populației rurale la orașe. În cazul când și orașele, în anumite perioade, devin suprapopulate, ia proporții migrarea în alte state, în special în SUA.

Continuă procesul de modernizare a orașelor. Edificiile devin mai înalte, străzile – mai drepte și mai late, transportul – mai intens și mai variat. Casele de patru-șapte etaje sunt tot mai frecvente, fapt condiționat de creșterea permanentă a prețului la pământ. Spre deosebire de perioada precedentă, lucrările de construcție nu sunt efectuate doar conform dorinței proprietarilor, ci sunt supuse unui plan general aprobat de magistratura orașului.

Treptat s-au reconstruit centrele istorice ale orașelor. S-au trasat bulevarde, s-au edificat piețe mari, s-au sădit parcuri. A crescut

Cum procesul de modernizare a orașelor în epoca modernă a schimbat modul de viață al oamenilor?

R. Steiler. *Uzinele din Mannheim*

considerabil numărul instituțiilor publice și al spațiilor de producție: fabrici, uzine, gări, biblioteci, universități, magazine etc.

Viața urbană capătă un caracter din ce în ce mai accelerat. Doar rețelele de transport corespunzătoare puteau să-i asigure orașului o prosperare continuă. De aceea majoritatea străzilor au fost pavate și se reparau periodic.

Progresul medicinei a făcut posibilă determinarea cauzelor izbucnirii epidemiilor. Au fost întreprinse măsuri sanitare. Mașina cu aburi a revoluționat sfera

Vaporul cu aburi *Clermont* al lui Robert Fulton, 1807

aprovizionării locuințelor cu apă potabilă. Important era faptul că apa devenea mai ieftină și accesibilă pentru majoritatea populației. Deprinderile de igienă personală pătrund tot mai mult în fiecare familie. Iată de ce epidemiile de ciumă, holeră, care, în secolele precedente, secerau uneori până la jumătate din populația orașelor, devin mai rare și de proporții mai reduse.

Extinderea revoluției industriale

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, a început o nouă etapă în dezvoltarea tehnicii. Trăsătura sa distinctivă a fost construcția unor mașini cu ajutorul altor utilaje. Apare o nouă ramură industrială – cea constructoare de mașini. Anume ea a dictat înfăptuirea revoluției industriale în statele Europei Occidentale și SUA.

Marile invenții engleze în industria textilă din secolul precedent s-au răspândit în mai multe state și au fost completate cu diverse inovații ale industriei chimice. Noul mecanism de imprimare a ornamentelor pe pânză a înlocuit munca a 50 de muncitori cu cea prestată de numai doi.

Succese considerabile a înregistrat tehnica tiparului. Fabricarea hârtiei mai ieftine, obținute din celuloză, și inventarea mașinii mecanice de tipar au făcut cuvântul scris accesibil pentru mai multe categorii sociale. De exemplu, tirajul celui mai popular ziar englez *Times*, în 1815–1850, a crescut de 10 ori, ajungând la 10 000 de exemplare, prețul unui exemplar reducându-se considerabil.

Invențiile tehnice și-au găsit aplicație și în agricultură. În 1830, a fost inventată moara mecanică, iar din anii '40 se folosesc mașinile agricole puse în mișcare cu ajutorul mașinii cu aburi. În Anglia, ele erau numite *locomobile* și se foloseau la secerat, treierat și chiar la arat.

Dezvoltarea economică, migrarea populației, urbanizarea și valorificarea noilor teritorii tot mai insistent impuneau revoluționarea transportului. Șoselele și canalele, deși îmbunătățite considerabil, nu mai asigurau transportarea rapidă și eficientă a mărfurilor și pasagerilor. Invențiile majore în ramura transporturilor aparțin lui *R. Fulton* și *G. Stephenson*.

Robert Fulton a construit primul vapor, „*Clermont*”, care era pus în mișcare de mașina cu aburi, independent de vânt. Peste 12 ani, o nouă corabie a lui, folosind alternativ forța vântului și mașina cu aburi, a traversat Oceanul Atlantic în doar 26 de zile, de două ori mai rapid decât vasele cu pânze.

La începutul secolului al XIX-lea, apar primele *automobile* puse în mișcare de forța mașinii cu aburi. Inițial ele au apărut în SUA, în Philadelphia, iar apoi în Anglia, pe străzile Londrei. În 1803, George Stephenson a construit prima *locomotivă*, iar în anul 1825 a realizat proiectul primei *căi ferate* Stockton–Darlington.

Păstrarea și transmiterea informației vizuale, privilegiu exclusiv al pictorilor, a fost asigurată de inventarea *fotografiei*. În anul 1822, inventatorul englez Nicéphore Niépse a realizat prima fotografie (heliogravură).

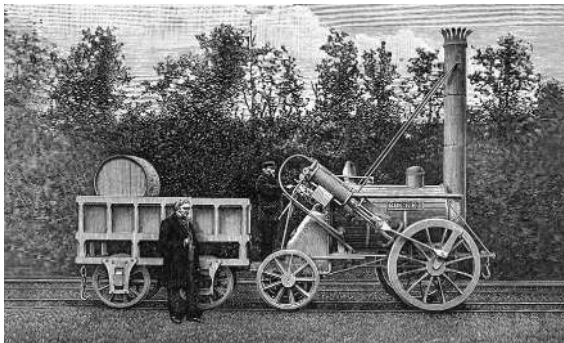
Folosind experiența lui, în 1839, pictorul și fizicianul francez J. Daguerre a perfecționat invenția și a obținut imaginea mai calitativă pe o placă de cupru poleită cu argint. El a inventat și fixarea imaginii obținute, primele fotografii fiind numite dagherotipuri.

➤ **Fă o comparație între fotografie și pictură. Enumeră câteva avantaje și dezavantaje ale fotografiei față de pictură.**

Vechiul mecanism cu două roți din lemn (trotinetă) a fost perfecționat de germanul K. Drais. Prima bicicletă îi purta numele și se numea *dresină*. Ea a fost perfecționată continuu în mai multe state, aspectul de astăzi fiindu-i dat în 1845 de un alt inventator german, Milius, iar denumirea – de francezi: *velociped* (din latină *velox* „rapid” și *pex* „picior”). Primele biciclete erau din lemn. Doar din a doua jumătate a secolului, ele se vor produce din fier și cu roți de cauciuc.

➤ **Expresia „Nu trebuie inventată bicicleta” a apărut recent și nu se referă la secolul al XIX-lea, atunci când ea într-adevăr a fost inventată. Comentează această afirmație, făcând referire la un exemplu întâlnit în viața cotidiană.**

Locomotiva *Rocket* (Racheta) a lui G. Stephenson

Noile invenții tehnice erau deseori întâmpinate ostil de majoritatea populației și chiar de autorități. După primele demonstrații ale locomotivei lui Stephenson, ziarele engleze scriau că „pășările vor suferi din cauza fumului, vacile nu vor mai da lapte, caii vor muri, iar lanurile vor fi arse”. Persoanele oficiale din Anglia au dispus reducerea vitezei vapoarelor, argumentând „că fac valuri mari”. Proprietarilor primelor automobile li s-a indicat ca la 100 de metri înaintea mașinilor să meargă un om cu un steag roșu pentru a-i preveni pe pietoni de apropierea mașinilor, cu toate că viteza era de 4 km/h. Toate aceste interdicții au fost temporare și nu au rezistat în fața progresului tehnic, care devenise una dintre trăsăturile principale ale noii civilizații industriale.

➤ **Formulează o opinie în această problemă, ținând cont de realitățile vieții contemporane.**

În 1831, Michael Faraday a descoperit inducția electromagnetică, observând că într-un fir de cupru supus acțiunii undelor magnetice apare *electricitatea*. Această descoperire a permis inventarea motorului electric. Faraday a mai descoperit lichefierea clorului, legea echivalenței electrolitice etc. Capacitatea sa de muncă era enormă. El documenta minuțios multiplele sale experiențe. Ultima pe care a făcut-o avea numărul 16041.

➤ **Appreciază importanța descoperirii curentului electric pentru dezvoltarea ulterioară a societății.**

George Stephenson a construit mai multe tipuri de locomotive, cea din 1829, cu numele *Racheta*, fiind identică în esență cu tipul locomotivelor cu aburi de până la mijlocul secolului al XX-lea.

➤ **Explică raporturile stabilite dintre om și mașinile create de el. Cum îți închipui viața oamenilor fără folosirea invențiilor tehnice?**

Descoperiri științifice și invenții tehnice

Dezvoltarea economică și revoluția industrială au contribuit în mod esențial la creșterea rolului științelor exacte, în special al fizicii și matematicii. Ramura științifică care în cea mai mare măsură a determinat progresul a fost cea electrotehnică. În anul 1800, marele fizician italian Alessandro Volta a construit pila electrică, prima sursă de curent electric continuu.

Descoperirile în domeniul electricității și magnetismului de la sfârșitul secolului al XVIII-lea au fost dezvoltate și unificate în electromagnetism de Michael Faraday. Invențiile lui Faraday au fost perfecționate și completate de G.S. Ohm, care în 1826 a definit și a măsurat intensitatea curentului electric. Mai târziu B.S. Jacobi a inventat motorul electric de mare putere.

În același timp, savanții cercetează și probleme teoretice fundamentale. Astfel, în 1804 fizicianul englez J. Dalton a fundamentat teoria atomică. Fizicianul englez J. Joule și naturalistul german J.R. Mayer au descoperit legea conservării și transformării energiei (1842), argumentând că ea nu dispare și nu apare din nou, ci trece dintr-o formă în alta.

Concepțiile despre formarea Soarelui și planetelor au fost aprofundate de matematicianul francez P. Laplace. Folosind ipoteza filosofului german Immanuel Kant despre proveniența sistemelor planetare din nebuloase de praf cosmic, Laplace a completat-o cu ipoteza despre formarea lor din sfere de gaze incandescente care se rotesc.

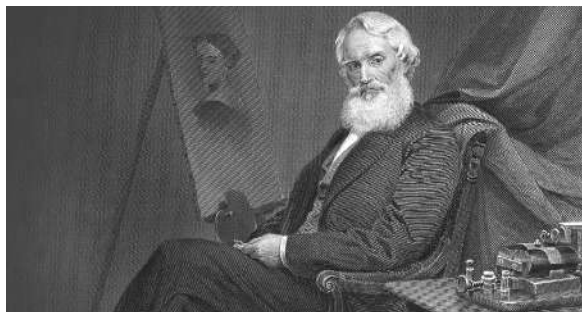
A. Volta în timpul unei experiențe.
Frescă de N. Cianfanelli

- ▶ **Studiază rubrica „studiu de caz”, stabilește importanța descoperirilor și invențiilor realizate în epoca modernă pentru evoluția societății.**

Exprimă-ți opinia

Transmiterea informației scrise prin poștă, simplificată și ordonată prin introducerea timbrei, a fost completată cu un nou mod de comunicare de la distanță – telegraful. Folosirea lui pe scară largă a început atunci când inventatorul american Samuel Morse a alcătuit alfabetul pentru transmisiuni telegrafice (1837) și l-a experimentat cu succes pe linia dintre orașele Baltimore și Washington în 1844.

- ▶ **Ce ai propune pentru a accelera schimbul de mesaje și a-l face mai accesibil azi?**

Samuel Morse

AUTOEVALUARE

- Formulează trei-patru caracteristici mai importante ale civilizației industriale în istoria modernă.
- Identifică două-trei schimbări care au avut loc în statele europene mai dezvoltate și SUA în prima jumătate a secolului al XIX-lea.
- Plasează pe o linie a timpului anii și principalele descoperiri științifice din secolul al XIX-lea.
- Studiază din surse suplimentare una dintre invențiile tehnice din secolul al XIX-lea. Compară cu ceea ce ai studiat la alte discipline școlare.
- Exprimă-ți opinia cu referire la afirmația: „Progresul tehnic din secolul al XIX-lea a influențat societatea umană și mediul înconjurător”. Formulează argumente Pro sau Contra în vederea susținerii/respingerii acestei afirmații.

Viața cotidiană în Europa Occidentală și în Țările Române

Dezvoltarea intensă a economiei și evoluția politică a statelor din Europa în secolele XVII-XIX au influențat și modul de viață al oamenilor de diferite categorii, inclusiv relațiile sociale dintre aceștia. Situația materială a oamenilor a determinat modul de viață, gândirea și activitatea lor de zi cu zi. În Țările Române de asemenea modul de viață al oamenilor se schimba, datorită transformărilor din societate. Călătorii occidentali veniți în partea aceasta de lume în secolele XVII-XVIII descopereau domni sau boieri înveșmântați după o ciudată modă orientală, țărani respectau vechile tradiții. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, într-o nouă conjunctură politică, se produc mutații importante, iar în viața cotidiană pătrund tot mai multe elemente occidentale.

1746/1749

1784

1785

Spațiu: Europa, Țările Române

Timp: Mijlocul secolului al XII-lea-mijlocul secolului al XIX-lea.

Repere cronologice:

1746 – Desființarea iobăgiei în Țara Românească

1749 – Desființarea iobăgiei în Moldova

1784 – Răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan

1785 – Desființarea legării de glie a iobagilor din Transilvania

Noțiuni:

- modă
- modernizare
- societate tradițională
- stil european
- stil oriental

O vedere dintr-un oraș din perioada modernă

Caracteristici generale ale evoluției societății moderne

Pe parcursul întregii perioade moderne, deși majoritatea populației locuia la sate, orașele se dezvoltau și creșteau destul de repede. În această perioadă orașul este spațiul definitoriu al modernității, unde au avut loc transformările cele mai evidente în modul de viață al oamenilor, în gândire și în organizarea politico-instituțională. Populația în statele europene creștea vertiginos, mai ales în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Important este și faptul că avea loc întinerirea populației, constituind o rezervă de forță de muncă pentru economie.

Schimbările în modul de viață au fost mult influențate de progresele înregistrate în agricultură și, mai ales, în industrie și comerț. Descoperirile științifice și tehnice, în special în medicină, prin vaccinuri și igienă, dar și îmbunătățirea alimentației au contribuit atât la prelungirea duratei medii de viață, cât și la creșterea nivelului de viață și intelectual al oamenilor.

Schimbările în modul de viață în epoca modernă nu s-au produs uniform în toată Europa. Progresul începea să se extindă din țări ca Anglia, Franța, Țările de Jos, Italia și Germania spre centrul și estul Europei. În Țările Române aceste procese decurgeau mai lent din mai multe cauze: tradițiile puternice, dar și influența crescândă a imperiilor care controlau aceste teritorii. Societatea tradițională era strâns legată de mediul natural, de resursele oferite de natură. Ritmurile de dezvoltare erau scăzute, societatea era conservatoare, iar inovațiile nu erau bine văzute, deoarece puteau să pericliteze ordinea și stabilitatea întregului sistem social. Producția fiind scăzută, consumul rămânea limitat și legat de necesitățile imediate ale comunității.

„Schimbarea care se petrece la Iași, apoi la București și în provincie a fost pe cât de grabnică, pe atât de completă. Într-un singur an toate jupânesele adoptară portul european. De pretutindeni sosiră în cele două capitale negustori de mode, croitorese și magazinele din Viena și Paris se goliră de toate vechiturile lor, care pădură foarte noi la Iași și care fură foarte scump plătite...”

Louis-Alexandre de Langeron

➔ **Identifică două-trei caracteristici ale unei localități (oraș sau sat) din epoca modernă.**

Astfel, epoca modernă constituie o schimbare radicală în ansamblu în organizarea comunităților umane, în comparație cu cea medievală. Schimburile comerciale ale statelor din Europa cu alte regiuni în secolele XVII–XVIII au dus cu sine răspândirea valorilor materiale și spirituale ale „lumii vechi” pe alte continente. Acestea au contribuit la transformarea, în mare măsură, a modului de viață și de gândire al societăților pe scară planetară. Cele mai multe procese de modernizare și transformare profundă a societăților tradiționale, ca rezultat al schimburilor de bunuri și valori, încep anume în această perioadă.

Vestimentația în epoca modernă

Analizând vestimentația epocii moderne, trebuie de remarcat stilul și filosofia ei. Tot mai mult se căuta o nouă imagine a omului modern, în special a femeii libere și independente, uneori revoluționară. Erau cultivate în multe familii așa valori ca eleganța și rafinamentul, toate acestea combinate cu un confort specific, mult apreciat de public. Vestimentația era diferită, în funcție de categoria socială.

Țările Române se aflau în perioada modernă la periferia a trei mari puteri: Imperiul Otoman, Austria și Rusia. Orașele Paris, Berlin, Viena sau Sankt-Petersburg erau locuri de „pelerinaj” pentru elita politică, și nu doar. Schimbările din modul de viață al oamenilor în epoca modernă (vestimentație, ocupații, mod de gândire) contribuiau la progresul societății, deși acest proces avea loc foarte lent.

Orașele din Franța și Italia încep să influențeze cu aspectele modei și ale vestimentației alte urbe la nivel european și astfel se introduce ceea ce noi cunoaștem astăzi ca fiind cravata, un fel de guler-eșarfă în jurul gâtului. De exemplu, moda franceză include ciorapi de mătase și rochii cu pluri și mâneci înguste. Hainele erau cusute de mână o bună perioadă de timp, mai precis până în 1850, conform datelor istorice, chiar de către cei care le purtau. Calitatea produsului depindea de talentul cusătoresei. Odată cu revoluția industrială și apariția unui număr mare de invenții, producerea de mașini de cusut la nivel de masă schimbă complet domeniul vestimentar, iar fenomenul ia o mare amploare, fapt ce a dus la moda pe care o cunoaștem cu toții în prezent.

Istoria vestimentației românești din această perioadă confirmă faptul că nicio interdicție, oricât de categorică ar fi, nu este în stare să stopeze evoluția modei. În același timp, vestimentația, în afară de criteriile estetice, comportă un important conținut social și chiar politic. Vestimentația în societatea medievală era un însemn important al apartenenței sociale. Marea boierime, cu cheltuieli enorme, își asigura vestimentația potrivită statutului ei social. În același timp, chiar dacă le permitea buzunarul, reprezentanții păturilor neprivilegiate nu aveau dreptul să poarte haine și podoabe asemenea boierimii.

Nunta în Țara Românească. Cromolitografie de Lanzedelly, începutul secolului al XIX-lea

▶ Studiază imaginea și comentează spusele lui J. Aszalay, făcând referire la vestimentația diverselor categorii sociale din epoca modernă.

De menționat că otomanii interziceau cu strictețe portul european în Principatele Române. Astfel, purtarea straielor de tip oriental însemna și o manifestare de loialitate politică față de Poartă. Însă, după cum s-a consemnat, mersul modei nu poate fi stăvilit. Și primele care au „spart gheața” tradiției au fost femeile. Pantofi de modă nouă, rochii de factură occidentală, evantaie, peruci pudrate etc. tot mai des apar pe listele de comandă adresate negustorilor.

Saltul calitativ în direcția occidentalizării se produce aproximativ în ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea–începutul secolului al XIX-lea. În 1806, Sofia Văcărescu apărea îmbrăcată în stil european într-o rochie elegantă după moda franceză, iar jupânesele Eufrosinia Suțu, Smaranda Manu, Maria Ghica aveau toalete „à la Marie-Louise”. În ceea ce privește vestimentația

„Moda este greu de definit, fiindcă este ca un monstru, care se naște din sine însuși și, precum Saturn, își manâncă propriii copii, încă înainte ca noi să-i putem vedea. Monstrul e originar din Franța, Dumnezeul lui e Frivolitatea, Marele lui Preot se numește Capriciu, templul lui e Parisul, iar Piața de Vechituri este Cimitirul lui.”

József Aszalay

bărbătească, schimbarea este mai lentă. La 23 iulie 1823, domnul Țării Românești Grigore Ghica emite, din porunca Porții, un decret care interzicea bărbaților să poarte haine după moda franțuzească. Însă de data aceasta ordinul n-a mai fost respectat. Un an mai târziu, un călător englez constată că pe străzile din București se văd la fel de mulți „europeni”, cât și „orientali”. Tot tineretul, boieri și burghezi, îmbracă fracul și pantalonii, cu atât mai mult cu cât un număr tot mai mare de tineri merg în Occident la studii. În această perioadă apare și conflictul între generații în problema vestimentației. Cei vârstnici rămân fideli vestimentației orientale, în timp ce tineretul adoptă stilul european.

Locuința și hrana

La începutul epocii moderne, orașele nu erau prea mari, aveau străzi înguste și case cu un singur nivel; erau construite din lemn, fiind mereu un pericol pentru incendii.

Totodată, viața urbană atrage tot mai mult elita oamenilor bogați, care, părăsind conacele sale de la țară, își ridică palate somptuoase în capitale. În orașe tot mai mult se construiesc case din piatră. Majoritatea caselor orașenești aveau o pivniță, de cele mai multe ori cu un etaj. Parterul se compunea dintr-o piesă unică, în același timp bucătărie, sufragerie și cameră de zi, proprietarul locuind la etaj, unde erau primiți și vizitatorii. În casele meșteșugarilor și cele ale negustorilor încăperea de la parter servea drept atelier sau prăvălie.

Totuși, cele mai mărețe dintre locuințele acestea, curând, nu vor mai aparține marilor boieri, ci – semn al timpurilor noi – unor bancheri sau oameni de afaceri.

Și în Țările Române, în interior, casele bogaților își schimbă treptat înfățișarea. Covoarele de factură ori-

entală sunt înlocuite de mobilierul în stil european. La sate însă mobila din casele boierești rămâne rustică. Țăranii locuiau în case particulare destul de modeste, asemănătoare cu cele din secolele precedente, lipsite de confort. În general, casele țăranilor erau construite din lut și nuiiele, acoperișul fiind în majoritatea cazurilor din stuf.

Hrana era mai diversă, datorită aducerii din SUA a cartofului, porumbului și a roșiilor. Și aici se simțea o diferențiere între diverse categorii de populație. Hrana țăranului simplu era de obicei produsă în gospodăria proprie: carnea, legumele și fructele, cerealele, brânza, mămăliga, vinul și altele.

Divertismentul

Civilizația modernă a schimbat radical și atitudinea față de odihna oamenilor, în special a celor bogați. În Țările Române boierii tot mai mult citeau gazete franțuzești sau nemțești, aduse cu mare cheltuială de la Viena. Cei mai tineri își petreceau timpul călărind sau vââând. La oraș însă vizitarea cluburilor, plimbările în parcuri, dar mai ales cursele în trăsură, cumpărate la mare preț în străinătate și schimbate anual, alcătuiau marea parte a timpului de divertisment.

Contele de Laurençon scria: „Viena vinde în Țara Românească o mulțime de calești dintre cele mai elegante. Cred că, dacă ținem cont de populație, în Europa sunt puține orașe unde să se găsească un număr atât de mare de echipaje ca la București”. Jocul de cărți devine un viciu al societății moderne.

 Ce elemente specifice unei locuințe moderne s-au păstrat până astăzi?

Michel Martin Drolling. *Interiorul unei bucătării* (începutul sec. al XIX-lea)

Orașele românești la începutul secolului al XIX-lea

„Ceea ce deosebește Bucureștii și Iașii, ceea ce face ca aceste orașe să nu semene cu orașele noastre europene pe care caută să le imite, ceea ce-l izbește pe străin de la prima vedere este neobișnuita deosebire dintre clădiri. Închipuiți-vă câteva din cătunele noastre cele mai sărace și, printre aceste cătune, palate elegante și niciun fel de construcție care să facă trecere dintre palat și casele acoperite

cu stuf; arată când ca un sat, când ca o capitală; iată cum se înfățișează Iașii și Bucureștii. Dughenele cele mai dărăpănate se proptesc de casele cele mai frumoase; ieși dintr-o casă ce amintește palatele din Paris și Viena, ca să dai peste o cocioabă din lemn, să mergi pe străzi podite ca vai de capul lor cu bârne, iar noroiul sau praful îți ajunge până deasupra gleznei.”

Din *Memoriile lui Saint-Marc Girardin*, 1830

Iași. Biserica „Treierarhi”, 1845

Colindatul cu măști – tradiție populară din Bucovina. Muzeul Țăranului Român

Gândește critic

- Care sunt cauzele contrastelor izbitoare dintre clădirile din orașele românești și cele din statele mai dezvoltate din Europa?

Studiază

- Analizează textul lecției și argumentează importanța păstrării tradițiilor în viața cotidiană.

Exprimă-ți opinia

- Imaginează-ți că te-ai întâlnit cu o persoană care locuiește în epoca modernă. Formulează câteva întrebări cu referire la modul de viață în Țările Române (locuință, alimentație, vestimentație). Prezintă întrebările colegilor și sugerează-le să găsească răspunsurile la întrebări.

AUTOEVALUARE

- Evidențiază două-trei schimbări survenite în viața cotidiană din Europa în epoca modernă.
- Determină specificul evoluției modului de viață al populației din Țările Române în secolul al XVIII-lea–prima jumătate a secolului al XIX-lea.
- Compară modul de viață de la oraș cu cel de la sat. Stabilește cauzele acestor deosebiri.
- Realizează o mică investigație despre divertismentul specific epocii moderne. Stabilește care din distracții au rămas actuale.
- Compară viața cotidiană de la începutul epocii moderne cu cea din societatea medievală.
- Identifică elementele modului de viață din epoca modernă care s-au păstrat până în zilele de azi, în baza unor materiale suplimentare (imagini, fotografii etc).

Principatele Române în contextul politicii Marilor Puteri

Situația politică a Moldovei și a Țării Românești la începutul secolului al XIX-lea se caracterizează prin înțepirea luptei Marilor Puteri pentru extinderea influenței lor în Principatele Dunărene. În lupta Marilor Puteri pentru supremație în Moldova și Țara Românească se include și Franța lui Napoleon. Ca rezultat al numeroaselor confruntări politice, izbucnește Războiul ruso-turc din 1806–1812, care se încheie cu anexarea la Rusia a teritoriului dintre Prut și Nistru, numit ulterior Basarabia. Scindarea Țării Moldovei a fost un act nelegitim și a creat mari probleme pe parcursul anilor pentru identitatea populației românești.

1802 1806 1807 1808 1812 1813

Spațiu: Europa de Sud-Est și Centrală

Timp: Prima jumătate a secolului al XIX-lea

Repere cronologice:

1806 – Începutul Războiului ruso-turc

1807 – Pacea de la Tilzit

1807 – Armistițiul de la Slobozia

1808 – Convenția secretă de la Erfurt

1811 – Începutul tratatelor de pace de la Giurgiu

1812 – Pacea de la București

1813 – Teritoriul dintre Prut și Nistru este denumit de către ruși Basarabia

Noțiuni:

- anexare
- armistițiu
- autonomie
- hatîșerif
- statut

Ce scopuri urmăreau Rusia și Imperiul Otoman prin războaiele purtate între ei.

Moldova și Țara Românească în contextul relațiilor ruso-otomane la începutul secolului al XIX-lea

După mai multe războaie cu puterile vecine, criza Imperiului Otoman s-a acutizat. În același timp, rezolvarea problemei orientale devenea tot mai stringentă. Mai multe puteri europene urmăreau scopuri expansioniste acționând sub lozinca „eliberării creștinilor”.

Imperiul Rus urmărea scopul de a rezolva problema orientală în favoare sa, prin stabilirea unei dominații depline asupra Balcanilor și strâmtorilor Bosfor și Dardanele. De asemenea, Imperiul Habsburgic, urmărind aceleași scopuri anexioniste, s-a folosit de conflictele ruso-otomane pentru a-și extinde influența.

Stabilindu-și la sfârșitul secolului al XVIII-lea frontiera pe Nistru, Rusia a căutat s-o întărească în vederea unor eventuale ciocniri cu Imperiul Otoman. Noul hotar îi permitea Rusiei să intervină mai ușor în relațiile interne din Moldova și Țara Românească. În 1802, la insistența Rusiei, care dorea să-și întărească rolul său de protectoare a Principatelor, sultanul a fost nevoit să cedeze. Printr-un act solemn (hatîșerif), el a introdus durata domniilor de șapte ani.

La sfârșitul anului 1802, relațiile ruso-turce încep să se înrăutățească din cauza unei noi alianțe franco-turce. Napoleon încearcă să submineze influența Rusiei în Europa de Sud-Est și să-i îndeparteze pe ruși și austrieci de la gurile Dunării. În scopul de a limita influ-

Lupte între armatele ruso-otomane (reconstituire)

ența rusă în Principate, sultanul îi înlătură, fără a cere consimțământul Rusiei, pe domnii Moldovei și Țării Românești – *Alexandru Moruzi* și *Constantin Ipsilanti*, ceea ce însemna încălcarea hatîșerifului din 1802. Profitând de această acțiune a turcilor, Rusia introduce în Principate (noiembrie 1806) armatele sale.

Începutul Războiului ruso-turc din 1806–1812

La etapa inițială a războiului, țarul rus Alexandru I declară că nu are intenția de a cuceri Moldova și Țara Românească. Scopul lui se limita la faptul de a obliga Turcia să respecte tratatele încheiate anterior cu Rusia. Țarul intenționa să formeze din Principate un stat unitar, care, fiind sub protecția sa, ar fi servit drept intermediar în relațiile sale politice cu Austria și Turcia. Dar pe parcursul războiului planurile Rusiei s-au schimbat substanțial. La 23 noiembrie 1806, trupele ruse au invadat Moldova, înaintând mai departe spre București, și fără a întâmpina vreo rezistență, ocupă capitala Țării Românești. Imperiul Otoman declară război Rusiei doar la începutul anului 1807, când i se solicită ultimativ de a permite trecerea vaselor de război ruse prin Bosfor. Rusia este susținută de Anglia, care cere Porții cedarea flotei și a Principatelor Române Rusiei. Ca răspuns la refuzul otomanilor, flota engleză atacă Istanbulul. Franța vine în ajutorul Porții, organizând apărarea capitalei, fapt ce a condus la retragerea englezilor. Dar o răscoală a ienicerilor la 23 mai 1807, care a adus la înlocuirea sultanului, a agravat situația Imperiului Otoman.

Politica administrației ruse în Principate și armistițiul de la Slobozia

La începutul războiului, domnul Țării Românești, *Constantin Ipsilanti*, s-a declarat *Domn al ambelor Principate*. Rușii însă, nedorind să împartă puterea cu o conducere locală, l-au înlăturat de la tron (februarie 1808). Comandantul rus a creat o administrație civilă proprie, alcătuită din Divanuri în frunte cu generali ruși. Precum și în războaiele ruso-turce precedente, armata rusă a fost avantajată prin faptul că avea o bază materială asigurată de Principate (transport, hrană, furaje etc.). Trupele ruse au jefuit nemilos aceste țări, adesea și peste necesitățile de război.

Înțelegerea de la Tilsit, încheiată în luna iulie 1807 între Rusia și Franța, a influențat asupra desfășurării războiului ruso-turc. Prin mijlocirea Franței, Rusia și Imperiul Otoman au încheiat *Armistițiul de la Slobozia* (localitate la Dunăre) la 12/24 august. Operațiunile militare au fost oprite. Principalele prevederi ale armistițiului se refereau la evacuarea trupelor ruse și otomane din Principatele Române.

Aceste prevederi contraveneau însă politicii expansioniste ale țarismului în sud-estul Europei, care refuză

evacuarea trupelor sale. În toamna aceluiași an, țarul solicită acordul lui Napoleon pentru anexarea Principatelor Române. Franța, având nevoie de alianța Rusiei în lupta sa împotriva Angliei și întâmpinând dificultăți în Spania, cedează în timpul convenției secrete de la Erfurt (12 octombrie 1808), recunoscând anexarea Finlandei și a Principatelor Române la Imperiul Rus. În consecință, comandamentul rus transferă din Prusia în Principatele Române efective militare suplimentare.

Reluarea operațiilor militare și înfrângerea Porții

În primăvara anului 1809, tratativele de pace dintre Rusia și Imperiul Otoman intră în impas. Poarta încheiasese alianță cu Anglia, care o convinsese să nu înceteze războiul. Escadra engleză intră în strâmtoni, Franța este blocată într-un nou război cu Austria. Operațiunile militare sunt reluate. Armatele ruse cuceresc în anii 1809-1810 un șir de cetăți la Dunăre: Brăila, Turtucaia, Razgrad, Rusciuc, Nicopole. Sub conducerea fraților Kamenski, rușii au provocat otomanilor o înfrângere categorică la Pazardjik. Asediul cetății Șumla însă a fost pentru ruși un eșec, ei suferind aici grave pierderi. Între timp, situația politică din Europa a suferit schimbări esențiale. Napoleon se pregătea de campania din Răsărit și intenționa să folosească Turcia în calitate de aliată. În fața Rusiei stătea sarcina de a încheia războiul cât mai curând. Concentrându-și forțele, armatele ruse au reușit, prin luptele decisive de la Rusciuc și Slobozia, ca rezultat al unei manevre înșelătoare, întreprinsă de noul comandant al armatei – generalul M. Kutuzov, să obțină victorie decisivă asupra turcilor. Ca urmare, Poarta a fost nevoită să accepte negocierea păcii.

Extinderea Imperiului Rus la Tratatul de la București (1812)

➔ **Indică pe hartă teritoriul dintre Prut, Dunăre și Nistru (Basarabia), anexat de imperiul Rus în 1812.**

Pacea de la București

Tratatul de pace a început în octombrie 1811 la Giurgiu și a continuat la București. Inițial, armata rusă, condusă de M.I. Kutuzov, intenționa să anexeze ambele Principate și să fixeze hotarul pe Dunăre. Apoi a urmat propunerea de a stabili hotarul pe râul Siret. Turcii se opuneau oricărui cedări teritoriale. Până la urmă, s-a ajuns la un compromis, care se datora interesului ambelor părți de a pune capăt războiului.

Poarta era la curent cu intenția Franței de a ataca Rusia în timpul apropiat. Delegația otomană a târâgănat semnarea păcii, considerând că în condițiile unei astfel de amenințări, Imperiul Rus își va mai reduce din pretențiunile sale teritoriale. În același timp, guvernarea otomană nu avea încredere nici în Franța, care putea obține o victorie ușoară asupra Rusiei, în timp ce o bună parte din oștile sale erau blocate la Dunăre. Pentru a nu cădea pradă unei Franțe victorioase, otomanii decid să cedeze puținul, ca Rusia să poată participa în deplină forță în războiul împotriva Franței. Astfel, în opinia lor, ambele puteri se vor consuma în acest război, încât nici învingătorul în această confruntare nu va mai avea puteri să atace Poarta. Din perspectiva aceleiași conflagrații cu Franța, Rusia de asemenea este interesată în semnarea grabnică a Tratatului de pace, reducând substanțial cerințele sale.

Pacea a fost semnată în *București la 16/28 mai 1812*, cu 26 de zile înainte de începutul campaniei militare a lui Napoleon în Rusia. Conform acestui tratat, teritoriul istoric al Țării Moldovei dintre Prut, Dunăre și Nistru a fost anexat la Rusia. Din 1813, acest teritoriu a fost numit *Basarabia*. Numele respectiv era impropriu, deoarece din punct de vedere geografic numele de „Basarabia” desemna doar partea de sud a teritoriului cuprins între Nistru, Dunăre și Marea Neagră.

Prin actul din 1812, Rusia țaristă a încălcat propriile angajamente anterioare de protector al întregii Țări Moldova, iar Poarta a încălcat, la rândul său, propriile

Rezultatele Războiului ruso-turc din 1806–1812

„Bineînțeles că planurile noastre inițiale [ale Rusiei – n.n.] au fost mult mai ample: în anul 1806 intenționam să cucerim fără luptă ambele Principate și să formăm din ele patru gubernii rusești, dar în cele din urmă am fost nevoiți să ne limităm la o achiziție mult mai modestă, din care s-a putut croi numai regiunea Basarabiei... Cu atât mai mult, această extindere ne apropia de Peninsula Balcanică, ne dădea posibilitatea de a avea un picior ferm pe Dunăre și de a ne pregăti pentru expansiunile următoare pe seama Imperiului Otoman, potrivit politicii Ecaterinei a II-a, dar, în afară de aceasta, cel mai esențial lucru în acest câștig a fost faptul că Rusia a anexat pentru prima dată supuși creștini ai Porții din Europa. S-a deosebit de trupul Moldovei partea cea mai bună [...] poate mai mult decât jumătate de țară, într-un cuvânt, tot câmpul și inima țării.”

Leon Casso (1865–1914), istoric rus

➤ **În ce măsură crezi că a fost luată în considerație opinia populației băștinașe din Țara Moldovei în deciziile politicii Imperiului Rus?**

acte solemne (hatiserifuri), prin care se recunoștea autonomia Principatelor, ea având doar dreptul de suzeran. Ca rezultat al răpirii teritoriului Țării Moldovei dintre Prut, Nistru și Marea Neagră, odată cu divizarea țării, au fost divizate familiile și proprietățile, destrămată piața internă a Principatului și integritatea acestui teritoriu cu restul spațiului locuit de români.

➤ **Examinează atent tabloul și formulează o concluzie personală despre atmosfera ce domnea în timpul tratatelor de pace ruso-otomane de la București.**

Semnarea Păcii de la București, 1812

Cu ajutorul unor agenți dubli, ei [rușii – nota. red.] reușesc să deçoace planul francezilor de a-i surprinde cu trupele dislocate în Balcani, nu înainte de a-și asigura însă un cap de pod în zonă. Negocierile s-au purtat la București, în celebrul Han al lui Manuc. De altfel proprietarul acestuia, Manuc-Bei, despre care turcii credeau că ar fi omul lor de încredere, a fost unul dintre agenții dubli care i-au ajutat pe ruși, fiind forțat, după semnarea păcii, să fugă în Basarabia.

Mai puțin norocoși decât Manuc au fost traducătorii negocierilor, boierii Moruzzi, care au ascuns părții turce o scrisoare a francezilor ce ar fi schimbat soarta acordului în favoarea Imperiului Otoman. Pentru trădarea lor, frații Moruzzi au fost executați. Nu în ultimul rând, ar trebui amintită și poziția boierimii moldave în epocă, o parte din aceasta fiind de părere că alipirea la Imperiul Rus, creștin, ar fi preferabilă jugului otoman. Basarabia devine în 1812 prima provincie românească ajunsă sub stăpânire rusească.

Hanul lui Manuc

Demonstrează

- **Explică importanța pe care a avut-o stabilirea hotarului cu Rusia pe Nistru (1791) și apoi pe Prut (1812) pentru destinul popoarelor din regiune.**

Demonstrează

- **În ce constă diferența dintre declarațiile oficiale și faptele reale ale Marilor Puteri care doreau cu orice preț să-și consolideze influența în spațiul românesc?**

Argumentează

„Art. V. Împărăția Rusiei să înapoieze și să predea Înaltei Împărății Otomane pământul Moldovei de pe partea dreaptă a râului Prut, de care s-a amintit mai înainte, precum și Țara Românească și Oltenia așa cum se află în prezent... De asemenea, Înalta Împărăție să respecte documentele și semnăturile cu privire la privilegiile Țării Românești și Țării Moldovei, care au fost încheiate până la începutul războiului...”

Din Tratatul de pace ruso-turc de la București, 1812

- **Studiază documentul, consultă surse suplimentare și argumentează caracterul nefiresc al hotarelor stabilite de străini pe Prut. Cum această decizie a influențat parcursul istoric al regiunii?**

AUTOEVALUARE

- Descrie în trei-patru enunțuri esența problemei orientale.
- Explică cum puterile rivale, precum Austria, Rusia și Imperiul Otoman doreau să soluționeze problema orientală în favoarea lor.
- Indică pe o axă cronologică anii și evenimentele mai importante studiate în temă.
- Caracterizează împrejurările politice și militare în care a fost semnată Pacea de la București.
- Comentează în două-trei propoziții spusele lui M. Kogălniceanu: „Ușurarea însă și răsplătirea la încheierea păcii de București fu luarea a jumătate de Moldova de către acea putere ocrotitoare, pentru care românii s-au... jertfit în atâtea rânduri”.
- Imaginează-ți că ești un reporter și urmează să scrii un articol pentru un ziar de specialitate în care vei elucida situația Țărilor Române în contextul rivalității Marilor Puteri, utilizând termenii istorici: confruntare, problemă orientală, suzeranitate, anexare, armistițiu.
- Redactează un minieseu cu titlul „Consecințele războiului ruso-turc din 1806–1812 pentru Țările Române”.

Administrarea Basarabiei și a teritoriilor din stânga Nistrului

După anexarea Basarabiei, țarismul, având intenția de a integra provincia cât mai repede în structurile imperiului, a urmărit și scopuri geostrategice: a oferi popoarelor balcanice prin exemplul Basarabiei o imagine atractivă de bună guvernare și prosperare. Concomitent, țarismul și-a creat o bază socială prin colonizarea sudului provinciei cu populație alogenă. Teritoriile din stânga Nistrului erau administrate ca și alte gubernii din interiorul imperiului.

1792 1812 1818 1828 1856

Spațiu: Basarabia. Teritoriile din stânga Nistrului

Timp: 1792–1856

Repere cronologice:

1792–1793 – Anexarea teritoriilor din stânga Nistrului la Rusia

1812 – Anexarea Basarabiei la Rusia

1818 – Adoptarea „Regulamentului organizării administrative a Basarabiei”

1828 – Anularea autonomiei Basarabiei

Noțiuni:

- anexiune
- autonomie administrativă
- colonizare
- guvernator
- suzeran

Stema regiunii, 1826

„Autonomia” Basarabiei

Ca rezultat al anexării Basarabiei, Rusia și-a extins stăpânirea asupra unui teritoriu locuit de o populație creștină ortodoxă preponderent românească (90%). Țarismul dorea integrarea cât mai rapidă a acestei provincii în structurile social-politice ale imperiului. Dar, urmărind scopuri geostrategice, el intenționa totodată să confere politicii sale anexioniste în Europa de Sud-Est un aspect mai atractiv. La 23 iulie 1812, amiralul P. Ciciagov (comandant al Armatei Dunărene) a semnat *Pravilele provizorii* de administrare a Basarabiei, prin care regiunii i-a fost acordată o autonomie administrativă. Teritoriul dintre Prut și Nistru a căpătat denumirea de *regiunea Basarabiei* și era administrat de un guvern în frunte cu un guvernator. Primul guvernator civil al Basarabiei a fost numit boierul moldovean Scarlat Sturdza.

La 29 aprilie 1818, a fost promulgat *Regulamentul organizării administrative a Basarabiei* (numit „Așezământul obrazovaniei Basarabiei”), prin care, pe lângă guvernator, se institua un *Consiliu (Sfat) Suprem* unde boierii băștinași constituiau majoritatea. Acest consiliu era investit cu funcții legislative.

Funcționarii ruși, consolidându-și pozițiile în organele de conducere a Basarabiei, au creat un curent puternic de opinie împotriva oricărei autonomii administrative. Pentru a pune administrația locală sub controlul celei centrale, în 1823 rezident imperial al Basarabiei a fost numit contele Voronțov, care era și guvernator general al Novorosiei. Acesta a introdus la 1828 în provincie sistemul rusesc de guvernare, instituind o administrație regională, identică cu cele din alte regiuni ale Rusiei. Limba română a fost înlăturată din lu-

Scut divizat în două părți: în jumătatea de sus, pe fond roșu, e plasată stema Imperiului Rus – o acvilă bicefală, împodobită cu coroana aurită, pe piept având un scut roșu pe care e înfățișat Sf. Gheorghe, Purtătorul de Biruință, călare pe un cal alb și răpunând cu lancea un balaur, acvila ține în ghearele piciorului drept făclia și fulgerul, iar în ale celui stâng – o cunună de lauri; în jumătatea de jos, pe fond auriu, e zugrăvit un cap de bour, care reprezintă stema Moldovei.

Explică prezența pe stemă a acvilei bicefale și a capului de bour.

crările de secretariat începând cu anii '30 ai secolului al XIX-lea. Basarabia și teritoriile din stânga Nistrului au fost încorporate în ținutul Novorosiei (Rusia nouă). La 1873, Basarabia este transformată în gubernie, fiind lipsită de orice autoadministrare.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, teritoriile din stânga Nistrului, locuite de moldoveni, aveau o organizare administrativă identică cu guberniile Rusiei. Aceste teritorii erau divizate în două gubernii: Podolia și Cherson.

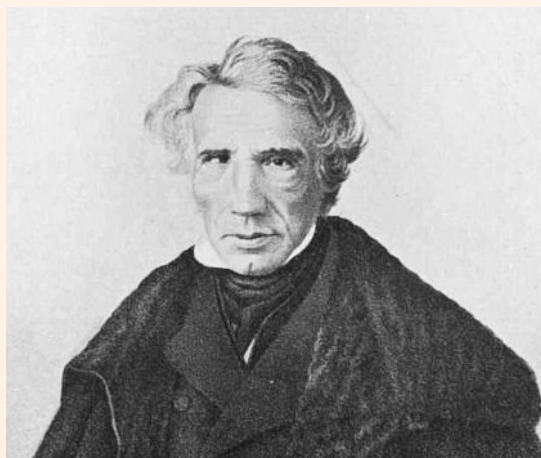
Colonizarea Basarabiei și a teritoriilor din stânga Nistrului

În momentul anexării la Imperiul Rus, în Basarabia locuiau aproximativ 340 000 de oameni. O mare parte din locuitori, încercând să scape de abuzurile noilor guvernatori, a emigrat în Principatul Moldovei. Autoritățile țariste contribuiau indirect la această fugă prin intensificarea fărâdelegilor, susținând astfel procesul de deznaționalizare a regiunii. Fiind conștient de importanța geostrategică a Basarabiei, guvernul țarist a căutat să-și asigure o bază socială trainică, inițiind o amplă acțiune de colonizare. În primul rând, a fost colonizată zona de sud a Basarabiei (Bugeacul).

Deși țărani din nordul și centrul Basarabiei aveau puțin pământ, autoritățile țariste au preferat să colonizeze ținuturile sudice cu populație adusă de peste hotare și din alte gubernii ale Rusiei – ruși, ucraineni, bulgari, găgăuzi, greci, germani, polonezi etc. Lor li s-a acordat un statut juridic special (1819). Au fost fondate 83 de sate-colonii bulgare și găgăuze, 24 de sate-colonii germane. Fiecare familie primea câte 60 de desetine (72 ha) de pământ și scutire de impozite pe șapte ani.

În sudul regiunii au fost așezați, de asemenea, *țărani ai statului*, veniți preponderent din guberniile ruse și cele ucrainene. Fiecărei familii li s-au pus la dispoziție câte 30 de desetine de pământ (36 ha), scutind-o de impozite pe un termen de trei ani. Politica de colonizare a guvernului țarist a continuat până la mijlocul secolului al XIX-lea. Între 1837 și 1856 în Basarabia se stabileau anual peste 21 000 de imigranți. Aceași politică de colonizare era promovată de guvernul țarist și în teritoriile din stânga Nistrului. Pentru a transforma aceste pământuri în teritorii „rusești”, autocrația țaristă stimula pe toate căile strămutarea masivă a populației ucrainene și ruse.

Astfel, numai în decursul perioadei 1836–1857 în județul Tiraspol s-au stabilit 19 000 de oameni, în majoritate ucraineni. Au fost înființate, de asemenea, colonii germane, o colonie bulgărească – Parcani etc. Colonizările masive au contribuit la creșterea numărului populației. În județul Tiraspol, populația a sporit de la 17 000 (în 1829) până la 62 500 (în 1859). Respectiv, ponderea românilor de aici a scăzut în acest răstimp de la 90 la 51%. Dar, în pofida politicii țariste de asimilare a populației românești, ultima și-a păstrat și în aceste teritorii caracterul de populație majoritară.

Scarlat Sturdza a fost primul și unicul guvernator al Basarabiei ocupate. La 23 iulie 1812, el este numit în postul de guvernator civil al Basarabiei, înmânându-i-se Regulamentul privind instituirea administrației provizorii pe teritoriul românesc dintre Nistru și Prut. Peste un an este demis din funcție, fiind înlocuit de un guvernator rus.

Este necesar a da posibilitate locuitorilor din Basarabia să resimtă avantajele unei administrații părintești și generoase și să atragă, în chip ingenios, atenția popoarelor vecine asupra acestei provincii.
Din Instrucțiunile date lui Scarlat Sturdza

► **Comentează fragmentul din instrucțiunile pe care le-a primit Scarlat Sturdza. Care era de fapt scopul real al politicii Rusiei?**

Reședința Arhiepiscopiei Chișinăului și Hotinului

► **De ce orașul Chișinău în anul 1812 a fost ales drept centru administrativ al regiunii?**

Harta împărțirii administrative a Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea (1818)

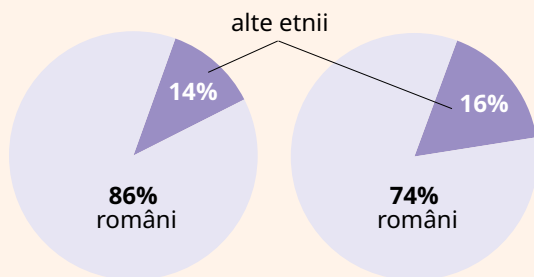
▶ **Examinează harta și formulează succint consecințele Păcii de la București, prin care Basarabia a fost anexată la Rusia.**

POPULAȚIA BASARABIEI

(suprafața: 45629,9 km²)

la 1817
cca 419 240
de locuitori

la 1856
cca 1 000 000
de locuitori

▶ **Studiază diagramele și determină cauzele creșterii demografice în Basarabia într-o perioadă de timp relativ scurtă.**

Situația regiunii

Basarabia, care cuprinde o parte din Moldova, anexată la Imperiul Rus în baza Tratatului de pace de la București, se întinde până la Nistru, Dunăre, Prut și Marea Neagră. Această regiune este împărțită în 11 ținuturi, a căror denumire și număr al populației sunt indicate în următorul tabel:

Ținuturi	Orașe	Sate	Populația
Iași	-	-	-
Greceni	-	14	990
Codru	1	13	1 064
Hotărniceni	-	17	2 812
Orhei	3	248	14 157
Soroca	4	138	7 636
Hotin	3	169	13 076
Bender și Akkerman	4	70	2 789
Reni (Tomarovo)	1	19	516
Ismail	1	5	120
11 ținuturi	17	693	43160 (famillii)

1. „Coloniștilor de peste Dunăre sub al căror nume se subînțeleg bulgarii și alți străini de aceeași credință cu noi, veniți de peste Dunăre, care sunt de acum așezați sau urmează să fie așezați în Basarabia, să li se dăruiască drepturile și avantajele conferite străinilor.
2. Pentru că acești coloniști să știe în ce constau anume drepturile și privilegiile ce li se acordă, să li se elibereze din partea Ministerului Afacerilor Interne un act în scris.”

Din *Decretul Senatului Rusiei despre privilegiile acordate coloniștilor, 1819*

▶ **Utilizând documentul și textul lecției, enumerează principalele privilegii ale coloniștilor. De ce guvernul țarist a populat teritoriile fostelor raiale turcești cu coloniști, și nu cu țărani moldoveni?**

Ținuturile Basarabiei și ale teritoriilor din stânga Nistrului

În 1812, administrația țaristă a împărțit Basarabia în 11 ținuturi (județe) – Hotin, Soroca, Iași (partea de la est de Prut), Orhei, Codru, Hotărniceni, Greceni (existente la 1812) și Tighina (Bender), Cetatea Albă (Akkerman), Tomarovo (Reni), Ismail (nou-create). Prin Regulamentul din 1818, numărul ținuturilor a fost redus la șase: Hotin, Iași, Orhei, Bender, Akkerman și Ismail.

În 1830, or. Ismail, cu o fâșie de pământ pe Dunăre până la Prut, datorită așezării sale strategice, a căpătat o organizare administrativă separată („grondonacealstvo”). Restul teritoriului este constituit în ținutul Leova (din 1835 – Cahul).

În 1856, Cahulul, Bolgradul și Ismailul sunt retrocedate Moldovei, în componența căreia vor constitui județele Ismail, Bolgrad și Cahul. La 1878, după reanexarea acestui teritoriu la Rusia, Basarabia a fost divizată în opt ținuturi: Chișinău, Akkerman, Bender, Bălți (fost Iași), Ismail, Orhei, Soroca și Hotin.

Teritoriile din stânga Nistrului, după mai multe reorganizări, începând cu 1795 au fost incluse în două gubernii: Cherson, cu județul Tiraspol din care s-au separat județele Odesa (1827) și Ananiev (1834), și gubernia Podolia (la nord de râul Iagorlâc) cu județele Balta și Olgopol.

Exprimă-ți opinia

„Vă dau Prutul, nimic mai mult, Prutul ori războiul; am jertfit grozav de mult până acuma; Ismailul singur vă plătește războiul și mai aveți încă cetăți, adică Chilia, Akkerman, Bender și Hotin, și o strălucită provincie, Bugeacul împreună cu ținuturile Greceni, Codru, Lăpușna, Orheiu, Soroca și părțile transprutene din ținuturile Iași și Cârligătura.”

*Marele-vizir,
șeful delegației turce, 1812*

„Prin Tratatul de la 16/28 mai 1812, turcii cedau, fără să cunoască măcar limitele exacte, un teritoriu care nu le aparținea și care făcea parte dintr-o țară a cărei integritate teritorială se angajaseră s-o respecte.”

Nicolae Iorga

► **Studiază documentele. Ce părere ai despre faptul că statele străine hotărârau soarta unor teritorii care nu le aparțin?**

Explică

Basarabia – denumire ce desemna o zonă restrânsă, situată în partea sudică a spațiului dintre Prut, Nistru și Dunăre, care se afla sub dominația otomană. Această noțiune a fost extinsă de către autoritățile țariste la 1812 asupra întregului teritoriu cuprins între Nistru, Prut și Dunăre.

► **Care erau scopurile urmărite de Rusia, promovând această extindere?**

Analizează

► **Alcătuiește o cronologie a schimbărilor în divizarea administrativă a Basarabiei și a teritoriului din stânga Nistrului. Din ce cauză guvernul țarist întârzie să găsească o variantă potrivită a împărțirii administrative? De ce Ismailul a căpătat o organizare administrativă separată?**

Ismail, 1909

AUTOEVALUARE

- Formulează un argument prin care vei demonstra că Basarabia avea o importanță strategică pentru Imperiul Rus. Prezintă argumentul colegilor și află părerea lor pentru a realiza activitatea în colaborare.
- Compară politica țaristă de colonizare a Basarabiei cu politica similară promovată de Imperiul Habsburgic în Transilvania, Banat și Bucovina. Formulează o concluzie și compar-o cu cea a cel puțin doi colegi.
- Cercetează harta administrativă a Basarabiei și a teritoriilor din stânga Nistrului din prima jumătate a secolului al XIX-lea de la pagina 88 și compar-o cu cea a Republicii Moldova. Ce schimbări au survenit?
- Alege o situație istorică din tema lecției și comenteaz-o.

Viața economică și socială a Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea

Ca rezultat al anexării Basarabiei la Rusia, teritoriul dintre Nistru și Prut a fost izolat de piața economică care se constituia în Țările Române pe măsura afirmării epocii moderne. Instalarea cordoanelor vamale pe Prut a întrerupt până la sfârșitul anilor '20 relațiile economice ale Basarabiei cu teritoriul românesc din dreapta acestui râu, precum și cu piața europeană.

1812

1818

1830

1850

Spațiu: Basarabia și teritoriile din stânga Nistrului

Timp: Prima jumătate a secolului al XIX-lea

Repere cronologice:

1812 – Instituirea cordoanelor vamale pe Prut și Nistru

1818 – Autorizarea exportului de cereale spre Odesa

1830 – Lichidarea cordonului vamal pe Nistru

Noțiuni:

- agricultură extensivă
- atelier
- iarmaroc
- manufactură
- meșteșuguri casnice
- sistem agrar

Țărani la munca câmpului. Secolul al XIX-lea

Agricultura

În componența Imperiului Rus, atât Basarabia anexată, cât și teritoriile din stânga Nistrului devin coloniile lui interne, furnizoare de materie primă agricolă pentru piața sa internă și externă. Regiunea era specializată în producerea grânelor pentru export, mai ales prin portul Odesa. Această circumstanță a determinat și în continuare caracterul agrar al economiei.

În decursul primei jumătăți a secolului al XIX-lea, recolta globală de cereale din Basarabia a crescut de circa șapte ori, iar suprafețele însămânțate – de 12 ori, ceea ce demonstrează caracterul extensiv al producției cerealiere. Terenuri întinse de țelină, mai ales din sudul Basarabiei, deveneau pământuri arabile. Țelina era arată cu un plug greu, tras de patru-opt boi.

În partea centrală a Basarabiei se dezvoltau viticultura, pomicultura, tutunăritul etc. Cerințele crescânde ale pieței interne ruse și lipsa unei reale concurențe a vinurilor europene au contribuit la creșterea exportului de vinuri din Basarabia și din stânga Nistrului în guberniile ruse și cele ucrainene. Produsele agricole, de cele mai multe ori, erau exportate fără a fi prelucrate pe loc.

Producția industrială

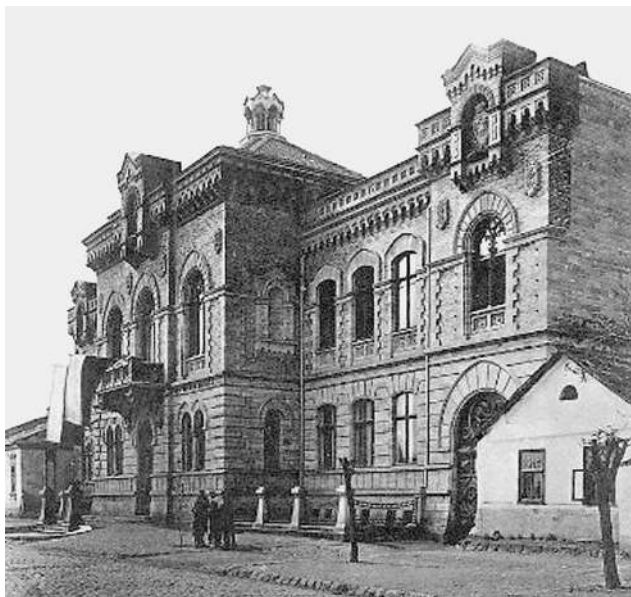
În primele decenii de după 1812, meșteșugurile din Basarabia se aflau în stagnare, situație cauzată de desprinderea economiei Basarabiei de la spațiul unic al Țării Moldovei. Drept urmare se dezvoltă pe larg meșteșugurile casnice. Țăranii confecționau singuri țesături, obiecte de uz casnic, îmbrăcăminte, unelte de muncă.

Meșteșugarii de la orașe erau organizați în bresle. Majoritatea lor dispuneau de mici ateliere, care se aflau chiar în spațiile de locuit. Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, crește numărul manufacturilor și întreprinderilor de prelucrare a produselor agricole. În anii '50 la întreprinderile de morărit au apărut motoare cu aburi.

Tehnica agricolă și utilajele industriale erau aduse din guberniile industriale ale Rusiei și din străinătate. Nivelul de dezvoltare a industriei și a relațiilor burgheze în Basarabia și în teritoriile din stânga Nistrului era depășit nu numai de țările europene, dar și de cele mai multe gubernii din partea europeană a Rusiei.

Compară principalele ocupații ale populației din Basarabia din secolul al XIX-lea cu cele din zilele de azi. Formulează o concluzie proprie.

Chișinău. Clădire de la începutul secolului al XIX-lea

➤ **Reconstituie câteva secvențe din istoria Chișinăului din secolul al XIX-lea în baza lecturilor suplimentare.**

Orașele și comerțul

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, în Basarabia erau 17 orașe cu o populație totală de circa 200 000 de oameni. Chișinăului, centru administrativ al regiunii, îi reveneau 87 000 de oameni. În teritoriile din stânga Nistrului, pe pământurile statului erau situate orașele Tiraspol, Dubăsari și Grigoriopol. Erau cunoscute orașele-porturi pe Nistru și la limanul său: Tighina (Bender), Cetatea Albă (Akkerman), iar pe Dunăre: Ismail, Chilia, Reni. Un important centru de comerț intern și extern era orașul Bălți. Celelalte orașe (Orhei, Soroca, Hotin) erau centre locale ale meșteșugului și comerțului. Circa jumătate din locuitorii orașelor se ocupau cu agricultura. Orașele Bălți, Cahul și Soroca erau situate pe pământuri moșierești. Locuitorii lor erau obligați la prestații în bani și natură pentru pământul folosit.

Începând cu anii '30, orașele (mai ales Chișinăul), capătă tot mai mult un aspect modern. Suburbiile însă continuau să fie constituite din case țărănești tradiționale. După anexare, guvernul țarist a păstrat un anumit timp controlul vamal atât pe Prut, cât și pe Nistru, fapt ce împiedica desfășurarea comerțului extern. În 1818 a fost autorizat transportul grâului spre Ovidiopol și Odesa, iar în 1830 vama de pe Nistru a fost desființată. Asupra Basarabiei s-a extins politica vamală a întregii Rusii care proteja piața locală de concurența străină.

Produsele agricole din Basarabia și din stânga Nistrului erau vândute atât pe piața locală (mai ales prin intermediul iarmaroacelor), cât și peste hotare. În Aus-

tria, prin vama de la Noua Suliță, se exportau animale și produse animaliere (piei, lână); în guberniile centrale ale Rusiei – fructe proaspete și uscate, vin, nuci, tutun, sare, în Turcia – oi, produse animaliere, lemn de construcții, cereale etc. Erau importate articole industriale și obiecte de lux.

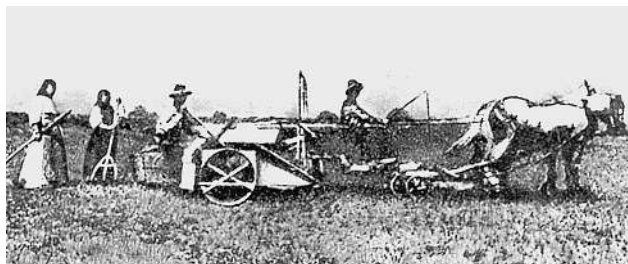
În transportul mărfurilor agricole un rol important l-a jucat fluviul Nistru. După unele măsuri de ameliorare a traficului, râul era navigabil de la or. Halici (din Galiția) până la Cetatea Albă. Spre mijlocul secolului al XIX-lea, pe Nistru apar primele vase cu motoare cu aburi.

Datorită facilităților acordate de guvern negustorilor ruși, importul de mărfuri industriale rusești predomina asupra exportului de mărfuri basarabene.

Viața socială

După anexarea Basarabiei, Imperiul Rus a promovat o politică de lichidare a specificului local prin rusificarea populației. Conform datelor recensământului din 1817, marea majoritate a populației regiunii o constituiau țărani (79%), care erau dependenți de nobilimea locală și funcționarii ruși. Statul deținea 25% din proprietatea funciară, unde lucrau țărani statului și coloniști și care achitau impozite pentru pământ. Țăranii răzeși constituiau 12% din populația Basarabiei. Orășenii alcătuiau 11% din populație, iar clerul 3,4%.

Nobilii, deși alcătuiau doar 0,2%, se bucurau de cele mai multe privilegii în societate. Boierii și reprezentanții clerului dețineau 2/3 din suprafața terenurilor funciare. În planul structurii sociale, boierimea locală în 1818 a fost egalată în drepturi cu nobilimea rusă, din această categorie făceau parte boiernașii, mazilii, ruptașii, clerul. O mare parte a nobilimii trăiau în mediul urban. Nobilimea, deși s-a încadrat activ în sistemul administrativ țarist, a avut un rol important în procesul de promovare a identității și conștiinței naționale. Cei mai mulți dintre ei luptau pentru păstrarea legislației autohtone și păstrarea tradițiilor și obiceiurilor naționale.

Țărani basarabeni cu tehnică agricolă pe pământurile moșierești. Secolul al XIX-lea

➤ **Utilizând informațiile de la Istoria universală, compară situația unor categorii de populație din Basarabia cu cele similare din alte țări din Europa.**

- Hotarele județelor
- Direcțiile comerțului extern
- Porturi, debarcadere
- ▲ Iarmaroace
- ⚡ Mori cu aburi
- ⚡ Prelucrarea produselor animaliere
- Vămi

Harta economică a Basarabiei și a teritoriului din stânga Nistrului în prima jumătate a secolului al XIX-lea

➤ **Identifică principalele centre economice ale Basarabiei și ale teritoriului din stânga Nistrului. Caracterizează la alegere unul dintre aceste centre economice.**

Balta, localitate urbană din stânga Nistrului, secolul al XIX-lea

➤ **În baza lecturii suplimentare, compară situația economică a teritoriilor din stânga și din dreapta Nistrului din prima jumătate a secolului al XIX-lea.**

Anul 1816

„Pe sămni au auzit împăratul di nevoile noastre, că tare multe am tras și mai înainte cu ostili, dar și acum de când s-au închis Prutul încă și mai multe, că pe tot ceasul dăm di toate și nimeni nu ni mai întrebă de mai avem de unde da, iar nu ca mai înainte că putem vinde ni era vocea și pâinea și vite și orice avem de munca noastră, acum cu totul ni s-au închis alișveriușul [negoțul - n.n.] și suntem opriți și nici chirie de sare, de vin și altele că mai înainte nu avem și nu știm ce să mai facem de ne-ar da Maica Precista nastav [îndrumare - n.n.] să ni ridice greutatele aceste și să ni lase în obiceiurile noastre celei moldovenești, care am apucat precum am fost ca să slăvim numele împăratului noi, și în urmă și urmașii noștri, și să petrecem totdeauna supt dregătorii moldoveni pământeni de ai noștri precum suntem deprinși și ni înțelegem în vorbă. Că noi alte rânduieli nu pricepem și numai cât nu să adaug năcazurile și greutatea noastră.”

Din Petiția țăranilor din satul Răchitan, ținutul Hotin, către guvernul regional

➤ **Analizează adresarea și exprimă-ți atitudinea față de relațiile dintre stăpâni și oamenii simpli.**

„Sătenii din Goiana, Molovata, Corjova, Cocieri, Mahala, Dubăsarii Noi, Lunga, Pererită și Coșnița, situate de-a lungul Nistrului, cultivă terenurile arabile din văi cu tutun, care se bucură de mare căutare, încât rușii, polonezii și turcii îl exportă în cantități enorme... În orice grădină se găsește un teasc de lemn pentru stoarcerea mustului din struguri și o lozniță de uscat prune și mere. An de an se transportă în Polonia mari cantități de fructe uscate... Experiențele cu semănatul secării și orzului au îndreptățit pe deplin așteptările proprietarilor de pământ.”

A. Meier, ofițer în armata rusă, 1794

Țăran basarabean, secolul al XIX-lea

Schimbări în structura etnică a populației Basarabiei

Stăpânirea rusă a dus la schimbări importante în structura etnică a Basarabiei, în special ca urmare a politicii ruse de imigrare din provinciile vecine. Imigrația nu a fost uniformă: în nordul și sudul Basarabiei, imigrarea a condus la un număr mai mare de ucraineni și ruși față de moldoveni, în timp ce în zonele rurale din centru regiunii majoritatea o alcătuiau autohtonii.

Populația între Prut și Nistru alcătuia către 1812 peste 300 000 de persoane, unde circa 8% alcătu-

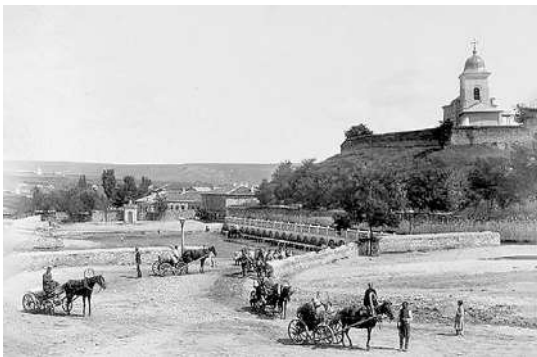
iau alte etnii, decât moldoveni. Până în anul 1850, populația Basarabiei s-a dublat, în special datorită colonizărilor efectuate de administrația țaristă, încurajate prin diferite privilegii acordate noilor veniți, între 1837 și 1857 fiind aduși în medie 21 000 pe an. Administrația rusă a decis colonizarea unor grupuri etnice ce erau văzute ca și „recunoscătoare și fidele regimului”, moldovenii neavând parte de acest statut.

Reconstituie

- ▶ Modelează, cu ajutorul aplicațiilor, o gospodărie țărănească din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Creează

- ▶ În baza imaginii de mai sus, care reprezintă izvoarele de alimentare a Chișinăului cu apă în secolul al XIX-lea și Biserica Măzărache, încearcă să descrii acest loc pitoresc, ce se păstrează și azi. Caută date istorice despre edificarea bisericii și a izvoarelor.

Analizează

- ▶ Determină ce scopuri urmăreau autoritățile țariste în prima jumătate a secolului al XIX-lea prin colonizarea unor regiuni ale Basarabiei cu populație venită din alte părți. Studiază din surse suplimentare informații despre politica Imperiului Rus în Basarabia și prezintă consecințele acestui proces.

AUTOEVALUARE

- Formulează propoziții cu următoarele noțiuni: sistem agrar, agricultură extensivă, iarmaroc, concurență.
- Localizează pe hartă de la pagina 92 principalele orașe ale Basarabiei și ale teritoriilor din stânga Nistrului în prima jumătate a secolului al XIX-lea.
- Explică de ce țarismul n-a stimulat dezvoltarea producției industriale în Basarabia și în localitățile din stânga Nistrului.
- Determină influența comerțului masiv cu grâne asupra dezvoltării economiei Basarabiei și a teritoriilor din stânga Nistrului.
- Comentează cauzele evoluției lente a procesului de modernizare a Basarabiei și a teritoriului din stânga Nistrului în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Formulează o întrebare pentru a fi discutată în grup.
- Imaginează-ți o zi din viața unui țăran, orășean sau nobil din Basarabia din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Care era statutul și ocupațiile acestora?
- Selectează din textul lecției și din literatura suplimentară informații despre specializarea economică a diferitelor zone (teritorii) din Basarabia și din stânga Nistrului și despre rolul lor în comerțul intern și extern în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Revoluția de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu din 1821

La începutul secolului al XIX-lea, mișcarea revoluționară a popoarelor europene aflate sub dominație străină a cuprins și Principatele Române. Punctul culminant al acestei mișcări a fost Revoluția de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, în urma căreia domniile fanariote din Principate au fost suprimate.

1820

1821

1822

Spațiu: Țara Românească, Moldova

Timp: 1820–1821

Repere cronologice:

23 ianuarie 1821 – Proclamația de la Padeș

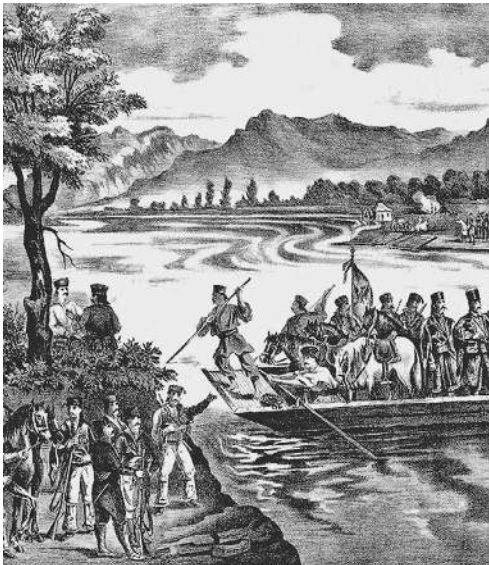
22 februarie 1821 – „Cererile norodului românesc”

21 martie 1821 – Oastea lui Tudor Vladimirescu intră în București

27 mai 1821 – Asasinarea lui Tudor Vladimirescu

Noțiuni:

- emancipare națională
- eterie
- panduri
- mișcare revoluționară

Trecerea pandurilor peste r. Olt. Litografie de C. Isler

Criza regimului fanariot. „Eteria”

La începutul secolului al XIX-lea, în societatea românească se produc schimbări importante, determinate de criza acută a regimului fanariot din Principate. Mișcarea de eliberare se întetește, accentuându-se tendința de ieșire din tiparele vieții medievale, dar mai ales dorința de a se elibera de sub suzeranitatea otomană, care și-a găsit expresie în regimul fanariot. În aceste condiții, înfăptuirea unor profunde reforme în viața politică, economică și socială era inevitabilă.

În fruntea mișcării de modernizare socială și economică și de depășire a stării de criză din Țara Românească și Moldova se plasează boierimea pământeană, care alcătuia *partida națională*. Ținând cont de situația politică internațională, caracterizată prin lupta dintre Marile Puteri – Austria, Rusia și Imperiul Otoman – pentru obținerea supremației politice în această zonă, boierii români cereau protecția Marilor Puteri și largirea autonomiei Principatelor sub suzeranitatea otomană.

Revendicările mișcării de eliberare națională din Principate se înscriu în seria obiectivelor mișcărilor de emancipare din Țările Europei de Sud-Est. În scopul eliberării Greciei, în 1814, un grup de emigranți greci, sprijiniți de autoritățile țariste, constituie la Odesa Societatea *Eteria*, condusă din 1820 de grecul Alexandru Ipsilanti, general în armata rusă, fiul lui Constantin Ipsilanti, fost domn al Țării Românești. Eteria înseamnă, de fapt, semnul luptei antiotomane a grecilor. Mișcarea s-a extins din Imperiul Rus în Principatele Române, pe care Ipsilanti cu adepții săi intenționa să le ocupe, ca apoi să treacă în Grecia.

Românii, care vedeau în eteriști aceiași fanarioti, n-au aderat la această mișcare. Ei au declanșat o mișcare revoluționară proprie, îndreptată împotriva insuportabilului regim fanariot.

Desfășurarea revoluției conduse de Tudor Vladimirescu

Pe fundalul stării de nemulțumire generală față de domniile fanariote, în primăvara anului 1821, în Țara Românească a izbucnit o mișcare revoluționară, condusă de Tudor Vladimirescu. După moartea ultimului domn fanariot din această țară, Alexandru Șuțu, Tudor Vladimirescu lansează *Proclamația de la Padeș*, o chemare la

Deși la început Rusia a susținut neoficial revoluția lui T. Vladimirescu, pe parcurs o dezaprobă și caută să-i rețină pe greci de la o acțiune fățișă conta otomanilor. Cum explici această situație duplicitară?

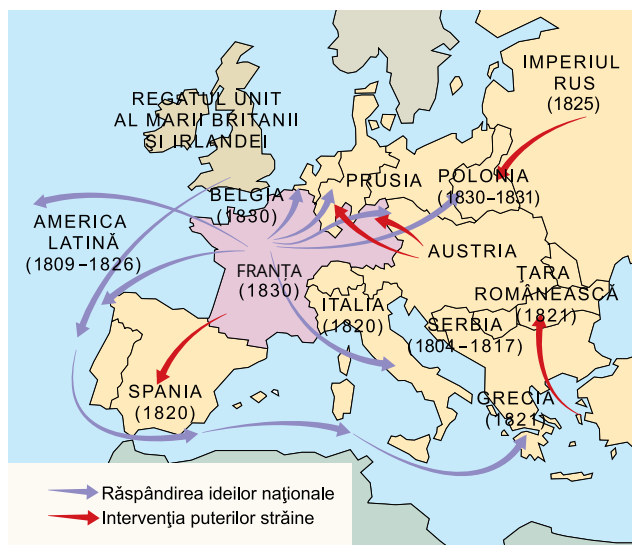
luptă adresată către „întreg norodul”. Cel mai important document al revoluției, *Cerințele norodului românesc*, viza următoarele revendicări: înlăturarea fanarioșilor, alegerea domnilor pământeni, crearea armatei naționale, schimbări politico-economice în favoarea micii boierimi și a țăranilor etc. Partida națională din Muntenia i-a încredințat acestuia să organizeze o armată populară („Adunarea poporului”).

Mii de nemulțumiți au răspuns la acest apel. Astfel, Tudor pornește, în fruntea unei armate de panduri, din Oltenia spre București. El stabilește legături cu „Eteria”, ale cărei detașamente, în frunte cu Ipsilanti, au ocupat Iașiul, dedându-se unor numeroase acțiuni de jaf. Dar Tudor Vladimirescu nu acceptă subordonarea mișcării sale celei grecești.

Sfârșitul revoluției și importanța ei

Dezaprobară celor două mișcări și condamnarea lor oficială de către țarul Rusiei, Alexandru I, l-a determinat pe Tudor Vladimirescu să nu mai întrețină relații de colaborare cu Ipsilanti. Rusia rămânea devotată principiilor „Sfintei Alianțe”. Poziția ei a dezlegat mâinile otomanilor, care decid să ocupe Principatele și să înăbușe cele două mișcări. Tudor părăsește Bucureștiul, unde timp de două luni a fost singurul conducător al țării.

Pentru a păstra unitatea mișcării sale, renunță la unele obiective propuse inițial, punând în prim-plan autonomia Principatelor. Eteristii îl arestează în mod perfid pe Tudor Vladimirescu, acuzându-l de trădare,

Harta mișcărilor revoluționare din Europa în prima jumătate a secolului al XIX-lea

➔ **În baza deciziilor Congresului de la Viena (1814–1815), examinând harta, explică legătura dintre mișcărilor revoluționare din statele din Europa cu cele din Principatele Române.**

Tudor Vladimirescu (1780–1821), născut în s. Vladimir din Oltenia. Mic boier, a ocupat mai multe posturi administrative. Participant la Războiul ruso-turc din 1806–1812 de partea rușilor, cu gradul de ofițer. În 1813 e numit căpitan de panduri.

Fraților locuitori ai Țării Românești, veri de ce neam veți fi!

Nicio prăvilă nu oprește pre om de a întâmpina răul cu rău! Șarpele, când îți iesă înainte, dai cu ciomagul de-l lovești, ca să-ți aperi viața, care mai de multe ori ni să primejduiește din mușcarea lui! Dar pre bălaurii care ne înghit de vii, căpeteniile noastre, zic atât cele bisericești, cât și cele politicești, până când să-i suferim a ne suge sângele din noi? Până când să le fim robi? Veniți dar, fraților, cu toții, cu rău să pierdem pe cei răi, ca să ne fie nouă bine! Și să se aleagă din căpeteniile noastre cei care pot să fie buni. Aceia sunt ai noștri și cu noi dimpreună vor lucra binele, ca să le fie lor bine, precum ne sunt făgăduiți!... Că ne ajunge, fraților, atâta vreme de când lacrimile de pe obrazele noastre nu s-au mai uscat!

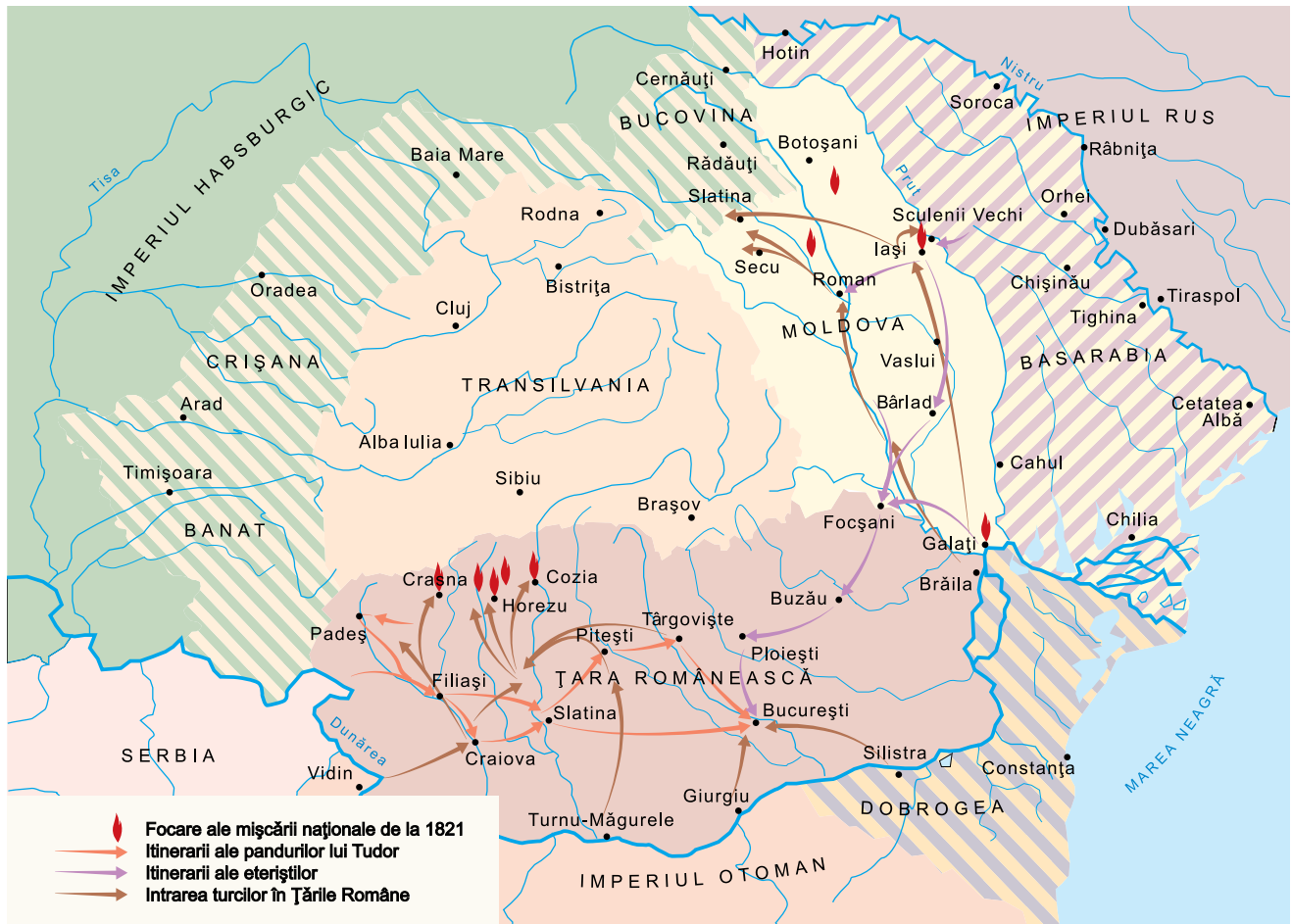

Din Proclamația către țară.
Padeș, 23 ianuarie 1821

➔ **Identifică obiectivele revoluției lui Tudor Vladimirescu și motivează oportunitatea lor.**

apoi îl asasinează mișelește. În mai 1821, trupele otomane intră în țară, reprimând revoluția. Nefiind susținuți de către Rusia, eteristii sunt zdrobiți, la rândul lor, de oastea otomană la Drăgășani și la Sculeni.

Deși înfrântă, revoluția fanusă de Tudor Vladimirescu a pus capăt regimului fanariot. Ea a servit drept un imbold puternic pentru mișcarea de eliberare națională a românilor atât în Țara Românească și Moldova, cât și în provinciile românești, aflate sub ocupație străină. Principatele Române pornesc pe calea modernizării.

Revoluția de sub conducerea lui T. Vladimirescu

▶ Reconstituie itinerarul parcurs de pandurii lui T. Vladimirescu. Explică de ce a fost ales anume această cale.

„Nu se poate zice că Tudor a căzut orbește în prăpastie. El a înțeles și slăbiciunea sa față de turci, și încurcătura în care trebuia să se zbată față de eteriști și puținul temei ce trebuia pus pe boieri. A făcut tot ce se putea face de un om necunoscut, fără mijloace, fără adevărați sfătuitori și fără sprijinitori trainici... A chibzuit, a socotit, a potrivit – nu fără izbândă de multe ori. Fără a se lăuda și a minți, ca dușmanii săi, el s-a păstrat multă vreme teafăr, nevătămat, sigur de el și oastea sa, deopotrivă. Dar o putere mai mare decât viața lui îl târa spre pieire.”

Nicolae Iorga

▶ În baza textului și a spuselor lui N. Iorga, realizează portretul fizic și moral al lui T. Vladimirescu. Apreciază, în baza afirmației lui Nicolae Iorga, importanța personalității lui Tudor Vladimirescu în istoria românilor.

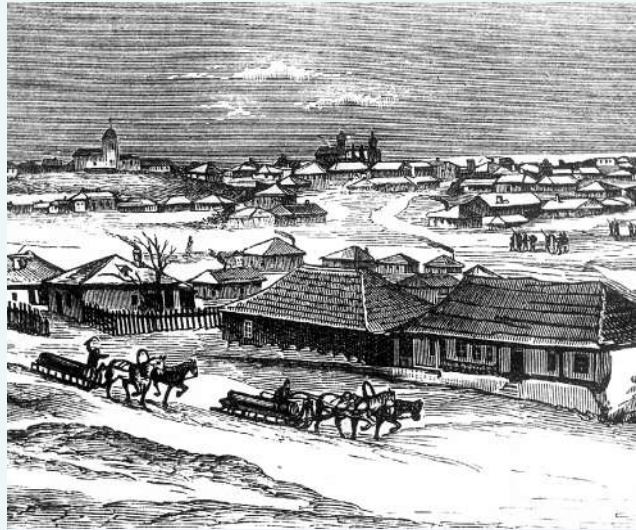
„Că eu alta nu sunt decât numai un om luat de către tot norodul țării cel amărât și dosădit din pricina jefuitoarelor ca să le fiu chivernisitor în treaba cererii dreptăților! Iar tagma jefuitoarelor, căci nu le place una ca aceasta, au ridicat arme de moarte asupra patriei și a ticălosului norod! O, ce mare jale!”

Din Scrisoarea lui T. Vladimirescu către vornicul N. Văcărescu

▶ Ce rol își asuma T. Vladimirescu în acțiunile de la 1821. În ce măsură consideri că conducătorul avea dreptate?

Emigranții din Principate la Chișinău în 1821

În primăvara anului 1821, din cauza declanșării mișcării eteriste, la Chișinău își găsiseră refugiu boieri, clerici, negustori etc., fugiți din Principate de teama unor eventuale jafuri și răfuieli. Printre refugiați se aflau: fostul domn al Moldovei, Mihai Țuțu, mitropolitul Veniamin Costache, scriitorii Alecu Beldiman, Costache Conachi, Gheorghe Asachi, Constantin Negruzzi etc. Iată cum descria un martor ocular Chișinăul la 1821: „Era plin de lume. În loc de 12 000 de locuitori, aici erau de acum circa 50 000... El semăna mai degrabă cu aglomerația unei sărbători locale, când cei veniți se pripășesc la voia întâmplării, câteva familii ocupând o singură odaie... Chișinăul în acea vreme era plin de prinți și demnitari (greci) din Constantinopol și ambele principate”. Populația locală organiza comitete întru ajutorarea emigranților, în biserici se citeau foi volante, care chemau la susținerea materială a „pribegiților”.

Chișinăul la începutul secolului al XIX-lea

► **Elucidează, în baza studiului de caz, cauzele aglomerării Chișinăului cu emigranți din Principate. Stabilește atitudinea localnicilor față de ei.**

Exprimă-ți opinia

„...Că ne ajunge, fraților, atâta vreme de când lacrimile de pe obrazele noastre nu s-au mai uscat. Veniți dar, fraților, cu toții, cu rău să pierdem pe cei răi, ca să ne fie nouă bine!”

Tudor Vladimirescu

► **Analizează textul de mai sus și formulează o opinie cu privire la justetea afirmațiilor lui Tudor Vladimirescu.**

Compară

„Dar, cum nu socotiți dumneavoastră că patrie să cheamă poporul, iar nu tagma jefuitorilor?”

Tudor Vladimirescu

„Patrie – mediu politic, social și cultural în care își desfășoară viața și lupta fiecare popor; teritoriu locuit de un popor.”

Dicționar explicativ al limbii române

► **Identifică asemănări și deosebiri între definiția din DEX și strigătul de durere al lui Tudor Vladimirescu. Caută argumente pentru ambele variante. Formulează o definiție.**

AUTOEVALUARE

- Explică noțiunile: eterie, fanariot, emancipare, pandur.
- Identifică din text trei-patru repere cronologice ale mișcării lui Tudor Vladimirescu și fixează-le pe o axă cronologică.
- Găsește asemănările dintre revoluția lui Tudor Vladimirescu și răscoala condusă de Horea, Cloșca și Crișan.
- Compară mișcarea inițiată de Tudor Vladimirescu cu alte evenimente revoluționare din Europa din prima jumătate a secolului al XIX-lea.
- Argumentează că Revoluția de la 1821 a marcat începutul mișcării de renaștere națională a Țărilor Române și a pus capăt domniilor fanariote.
- Cunoscând motivele înfrângerii Revoluției de la 1821, propune o cale ce ar fi asigurat izbânda ei.

Domniile pământene și regulamentele organice în Țările Române

După înlăturarea regimului fanariot, în Moldova și Țara Românească au fost numiți domni pământeni și înfăptuite importante reforme interne, care au deschis calea spre organizarea statului român modern.

1820

1821

1822

Spațiu: Țara Românească, Moldova

Timp: 1822–1832

Repere cronologice:

1822 – Restabilirea domniilor pământene, sfârșitul regimului fanariot

1826 – Convenția de la Akkerman (Cetatea Albă)

1829 – Pacea de la Adrianopol

1831–1832 – Aprobarea Regulamentelor Organice

Noțiuni:

- articol adițional
- buget
- cărvunari
- domni pământeni
- domnie viageră
- Regulament Organic
- separarea puterilor

Ioan Sandu Sturdza
(1822–1828)

Grigore Dimitrie Ghica
(1822–1828)

Situația politică din Principate. Protectoratul Rusiei

În anii '20–'30 ai secolului al XIX-lea, Rusia și Austria continuau politica lor expansionistă în sud-estul Europei în detrimentul intereselor Imperiului Otoman. Criza din Imperiul Otoman și înfrângerea acestuia în Războiul ruso-turc din 1828–1829 au sporit influența Rusiei în Principatele Române.

În 1822, otomanii își retrag parțial, iar în 1824 – definitiv, armata, care ocupase Principatele după înăbușirea revoluției lui Tudor Vladimirescu, și numesc în scaunele domnești primii domni pământeni. În Țara Românească, domnitorii regulamentari au fost Alexandru Ghica (1834–1842) și Gheorghe Bibescu (1842–1848), iar în Moldova – Mihail Sturdza (1834–1849).

Boierii mari, în mare parte refugiați în Transilvania, Bucovina și Basarabia, au fondat *gruparea conservatoare*. Ei continuau să adreseze Marilor Puteri memorii, prin care cereau numirea pe viață a domnilor cu o asistență (sfat) de 6-8 boieri, mizând pe susținerea Rusiei. Boierii mici și mijlocii au constituit *gruparea radicală*, numită *cărvunari* (de la *carbonari* – numele revoluționarilor din Italia), care elaborează în 1822 un proiect de constituție, redactat de Ionică Tăutul. Proiectul prevedea accesul la putere al tuturor categoriilor boierești prin intermediul unui parlament, numit *Sfatul Țării*.

În 1826, Rusia impune Turciei semnarea Convenției de la Akkerman (Cetatea Albă), care consolidează prerogativele puterii protectorate în Principatele Române. Convenția prevedea numirea domnilor pe termen de șapte ani, alegerea boierilor pământeni în cele două divanuri cu aprobarea Rusiei și a Porții, libertatea comerțului, instituirea unei comisii care urma să propună proiectele de reforme, referitoare la viitorul Principatelor.

În aprilie 1828, izbucnește un nou război ruso-turc, încheiat prin Tratatul de la Adrianopol (1829).

Tratatul ruso-turc conținea o anexă referitoare la Principatele Române – la Convenția de la Akkerman din 1826 se adăugau noi dispoziții, care extindeau autonomia administrativă și legislativă a Moldovei și a Țării Românești. Aceste stipulări prevedeau: domni aleși pe viață, desființarea raialelor și a monopolului asupra vânzării obligatorii la prețuri fixe a produselor din Principate în Turcia, introducerea unor regulamente de organizare a vieții interne. Rusia era declarată putere protectorate a Principatelor. Prin schimbările în statutul Principatelor, Rusia vedea o cale de a-și extinde influența în viața lor internă. Suzeranitatea otomană rămânea mai mult formală.

Care era situația în Principatele Române în timpul domniilor fanariote? Ce reforme erau necesare în societate odată cu înscăunarea domnitorilor pământeni?

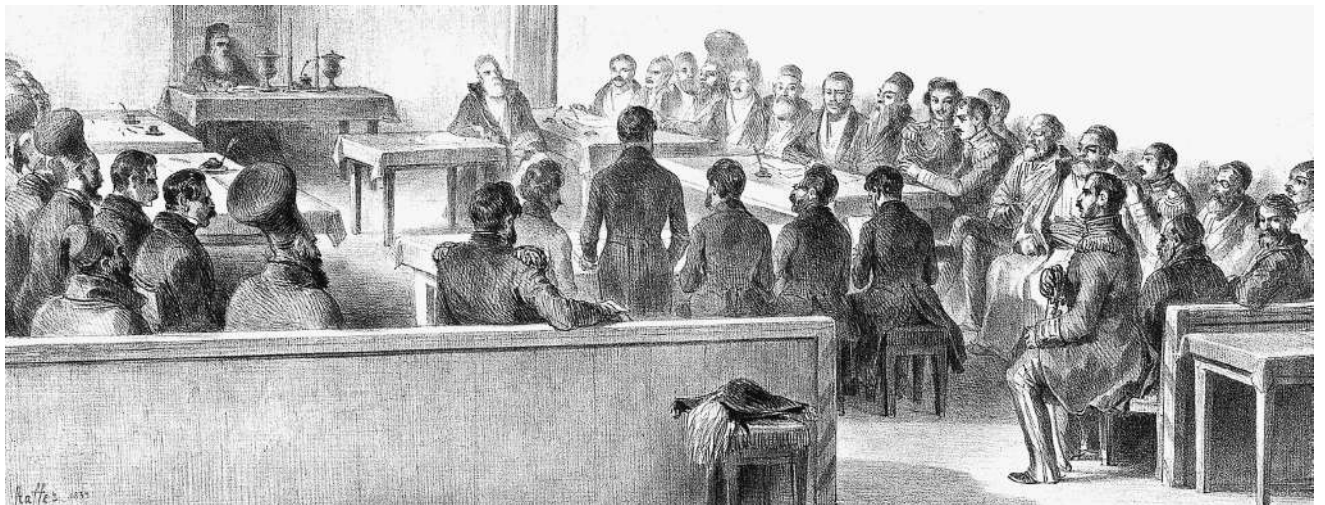
Regulamentele Organice

Adunările boierilor, convocate de administrația ru-sească de la Iași și București, au adoptat două acte constituționale pentru Țara Românească (1831) și Moldova (1832), numite *Regulamente Organice*. Prin aceste acte legislative se introducea în mare parte sistemul modern de organizare a societății, promovându-se, în primul rând, separarea puterilor în stat. Puterea legislativă era exercitată de *Obșteasca Adunare*, alcătuită din boieri, iar cea executivă – de domn, ales pe viață (domnie viageră), și de *Sfatul Administrativ Extraordinar*, care întrunea șase ministere. Puterea judiciară era asigurată prin sistemul instituțiilor sale independente. Regulamentele preconizau dezvoltarea învățământului în limba națională și organizarea arhivelor statului.

Reînființarea armatei naționale a fost întâmpinată cu entuziasm de toți patrioții din Principate. Au fost reformate de asemenea sistemul de impozite, bugetul, administrația internă etc. Regulamentele recunoșteau identitatea de limbă, obiceiuri, religie a locuitorilor Principatelor. Prin înzestrarea lor cu instituții și prevederi legislative aproape identice și acordarea cetățeniei comune, aceste documente pregăteau terenul unirii Principatelor.

Regulamentele au păstrat însă privilegiile boierimii, căreia i se recunoștea proprietatea deplină asupra pământului, pentru folosirea căruia țărani trebuiau să presteze câte 12 zile de clacă pe an. Însă norma zilnică de muncă era stabilită astfel încât putea fi împlinită doar în câteva zile. După calculele unui contemporan, numărul efectiv de zile de clacă pe care îl impuneau proprietarii țăranilor era de 56 în Muntenia și de 84 în Moldova.

► **Determină cauzele luptei îndârjite a mării boierimi pentru a-și păstra vechile privilegii.**

Adunarea obștească a boierilor. București, 1831

Prevederile Regulamentelor Organice au imprimat documentelor respective un caracter constituțional. Dar esența antipopulară a acestor legiuri și faptul că îndeplinirea prevederilor lor era supravegheată de Rusia țaristă, au provocat o mișcare de protest în rândurile boierimii mici și ale celei mijlocii, mai ales a tinerilor influențați de ideile liberale din Apus.

Occidentalizarea societății românești s-a intensificat ducând la crearea unei noi generații. Era foarte influent în societate modelul francez, ca urmare a contactelor tot mai intense stabilite între o parte din intelectualii români și francezi. Acest trend a fost consolidat de către modelul cultural francez adoptat în parte de ruși, o simpatie reciprocă crescândă între Principate și Franța.

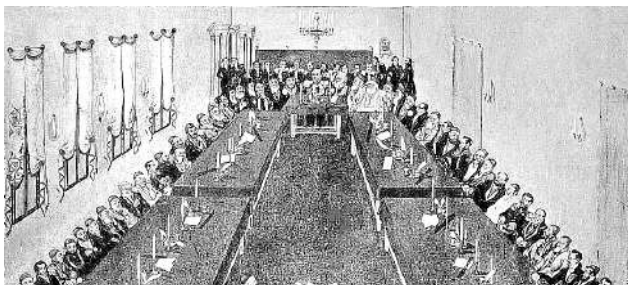
„...locuitorul sătean va fi dator să lucreze după vechiul obicei, douăsprezece zile pe an în folosul proprietarului pe a căruia moșie va fi așezat: patru zile primăvara, patru vara și patru toamna.

Fiecare este dator să lucreze aceste douăsprezece zile cu al său plug, [...] precum și cu numărul dobitoacelor de muncă, pentru care proprietarul îi asigură mijloacele hranei lor [...].

Afară dintre aceste douăsprezece zile de lucru, orice lucrător sătean va urma ca și pe vremea trecută să lucreze proprietarului o zi de plug, pe moșia unde va sălășlui, precum și de a-i căra dintr-o depărtare de cale de trei ceasuri un car de lemne tăiat din pădurea proprietarului [...].”

Din *Regulamentele Organice*

► **Determină schimbările care s-au produs în viața țăranului român în urma prevederilor Regulamentelor Organice în raport cu situația de până la revoluția lui T. Vladimirescu.**

Adunarea obștească, conform Regulamentelor Organice

- **Examinează schema și identifică principiile de organizare a statului, instituțiile acestuia și raporturile dintre ele. Memorizează funcțiile puterilor executivă, legislativă și judecătorească. Care a fost contribuția Regulamentelor Organice la opera de modernizare a Principatelor Române?**

Regulamentele Organice pentru prima dată au consacrat principiul separării puterilor:

Adunarea obștească extraordinară

(puterea legislativă)

Atribuții:

- alege domnul țării
- dezbate și aprobă legi
- votează bugetul și impozitele

Puterea judecătorească

Atribuții:

- tribunalul județean
- instanța de apel
- înaltul divan domnesc

Domnul

(puterea executivă)

Atribuții:

- deține puterea executivă
- deține inițiativa legislativă
- promulgă legi, numește miniștri

Sfatul administrativ extraordinar

(6 miniștri)

Atribuții:

- Trebi Dinlăuntru
- Finanțe
- Secretariat
- Logofeția Dreptății
- Logofeția Credinței
- Marele Spătar

Tratatul de pace de la Adrianopol (1829)

Actul deosebit pentru

Principatele Moldova și Țara Românească

- restituirea către Țara Românească a cetăților turcești de pe malul stâng al Dunării (Turnu, Giurgiu și Brăila)
- autonomia administrativă a Principatelor
- stabilirea graniței pe talvegul Dunării
- numirea domnilor pe viață
- libertatea comerțului și scutirea Principatelor de aprovizionarea cu produse a Constantinopolului
- îngrădirea dreptului de intervenție a Turciei în Principate
- menținerea ocupației rusești până la achitarea de către Poartă a contribuției de război și obligația ei de a recunoaște viitoarele regulamente administrative ale Principatelor.

- **Formulează o concluzie despre importanța acestor prevederi. Comentează ultimele două puncte.**

Prevederile Constituției cărvunarilor (1822)

- libertatea persoanei
- respectul proprietății
- egalitatea tuturor în fața legii
- separarea puterilor
- autonomia internă
- libertatea muncii
- garantarea onoarei

- **Analizează prevederile Constituției și compară cu alte documente legislative din aceea perioadă.**

Arderea Regulamentului Organic în timpul Revoluției de la 1848 din Țara Românească

- **De ce Regulamentele Organice, deși au fost apreciate de către N. Iorga ca o adevărată Constituție, nu au fost implementate în practică?**

Articolul adițional

Semnate de Adunările Obștești Extraordinare și puse în aplicare în 1831–1832, Regulamentele Organice au fost confirmate de puterea suzerană abia în 1833. Rusia, preocupată de extinderea influenței sale în Principate, încearcă să le completeze cu următorul articol adițional: „În viitor orice modificare ar voi să facă Domnul la Regulamentul Organic nu se vor putea înființa și a se pune în lucrare decât după o într-adins dezlegare a Înaltei Porți și cu primirea Curții Rusiei”. Acest articol interzicea de fapt Principatelor să facă reforme interne, dacă acestea ar fi fost în defavoarea Rusiei și Turciei.

Pentru aprobarea acestui articol în forurile legislative ale celor două principate, Rusia recurge la amenințări cu aplicarea represaliilor contra boierilor ce se opuneau. La 9 mai 1838, cu acordul puterii suzerane, acest articol este impus, conferindu-i-se astfel Rusiei țariste dreptul de intervenție în viața Principatelor.

Comentează

„(Regulamentul) robește pe omul pământului și monopolizează proprietățile în mâinile ciocoilor.”

Nicolae Bălcescu

„...boierii erau să tragă din noua organizare toate foloasele, iar țăranii să-i ducă poverile.”

A.D. Xenopol

► **Explică similitudinea afirmațiilor celor doi istorici, încearcă să alcătuiești un comentariu în scris. Ale cui interese apăra Regulamentul Organic?**

Exprimă-ți opinia

„Regulamentele Organice reprezintă... prima constituție românească, punând alături de principii generale, referitoare la organizarea societății, la forma sa de guvernământ, la structura socială, tot felul de articole mărunte, probleme de administrație și organizare.”

Vlad Georgescu, cercetător al epocii moderne

► **Argumentează opiniile istoricului în baza textului la temă sau pornind de la izvoare suplimentare. Care a fost importanța acestui document?**

Analizează

► **Analizează conținutul studiului de caz și identifică scopul pe care îl urmărea Rusia, impunând acest articol adițional. Care puteau fi consecințele dreptului de intervenție a Rusiei în viața internă a Principatelor Române?**

AUTOEVALUARE

- Identifică factorii care au contribuit la întărirea poziției Imperiului Rus în primele decenii ale secolului al XIX-lea.
- Descrie tendințele reformatoare ale constituției cărunarilor moldoveni.
- Nominalizează cele mai importante schimbări în Principatele Române după semnarea Tratatului de la Adrianopol.
- Determină deosebirea dintre suzeranitatea otomană și protectoratul rusesc. În ce măsură schimba statutul Principatelor Române?
- Stabilește caracterul modernizator și limitat al Regulamentelor Organice pentru Principatele Române.
- Demonstrează că Regulamentele Organice prin prevederile lor consolidau puterea mării boierimi, intensificând dependența țăranilor.

SINTEZĂ ȘI AUTOEVALUARE

Repere:

I. EUROPA ÎNTRE ABSOLUTISM ȘI LIBERALISM (prima jumătate a sec. al XIX-lea)

- În Marea Britanie a avut loc revoluția industrială, datorită căreia, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, a devenit cel mai dezvoltat stat din lume. Marea Britanie devine treptat „atelierul lumii”, „regina mărilor”, deține pozițiile de monopol pe piața mondială și dispune de cel mai mare imperiu colonial. În procesul de trecere de la producția de manufactură la cea de fabrică, în secolul al XVIII-lea, au fost puse bazele unei noi civilizații europene – celei industriale, care a maturizat capitalismul, transformând țările din vestul Europei în state moderne.
- În prima jumătate a secolului al XIX-lea, în viața politică s-a încins o mare polemică între curentele politice: liberal, democratic și contrarevoluționar. Se fac unele încercări de a înlocui vechea ordine socială întemeiată pe privilegii, un model al democrației fiind oferit de SUA. În Europa liberalismul s-a manifestat ca un curent de centru, accentuând ideea egalității politice, votul universal și instaurarea republicii. Deși în majoritatea statelor europene guvernau regimuri absolutiste, transformări radicale în toate domeniile vieții se impuneau imperios.
- Modernizarea se afirmă treptat în toate domeniile vieții societății românești din Principate, fiind determinată de: diminuarea suzeranității otomane, includerea masivă a Principatelor în circuitul de mărfuri ale pieței europene, contactele intelectualității românești cu lumea occidentală, de la care a receptat valorile moderne europene. O urmare directă a modernizării au fost transformările economice și sociale exprimate prin creșterea numărului populației, a producției agricole, apariția întreprinderilor industriale, afirmarea burgheziei, a lucrătorilor industriali și agrari liber angajați etc.
- Deși Regulamentele Organice au contribuit la realizarea unor reforme în mai multe domenii (fiscal, militar, cultural), totuși se păstrau încă privilegiile boierimii și influența rusă în Principatele Române.
- Modernizarea societății în Principatele Române se desfășura în condiții anevoioase și contradictorii: în lumea rurală se păstrau relații medievale. Rusia țaristă, ca putere protectoare, susținea forțele conservatoare din Principate. În Basarabia modernizarea era frânată de politica colonială țaristă, iar în Transilvania, Banat și Bucovina – de politica similară de asuprire națională a românilor de către Imperiul Habsburgic.

II. AUTOEVALUARE

1 Formulează câte o definiție proprie pentru fiecare termen:

- Revoluție
- Anexare
- Fabrică
- Colonizare
- Urbanizare
- Modernizare
- Tradiție
- Emancipare națională

2 Plasează pe o axă a timpului următoarele evenimente, ordonându-le cronologic:

- Încoronarea reginei Victoria în Anglia
- R. Fulton construiește primul vapor
- Semnarea Păcii de la București
- Revoluția condusă de Tudor Vladimirescu
- Anularea autonomiei Basarabiei
- Armistițiul de la Slobozia

3 Descrie doi-trei factori care au contribuit la progresul societății moderne în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

- 4 **Compară imaginile de mai jos, care ilustrează modul de viață la sat și la oraș în secolul al XVIII-lea–prima jumătate a secolului al XIX-lea. Explică de ce orașele se dezvoltau economic mai rapid decât satele. Ce părere ai despre faptul că tradițiile și obiceiurile populare se păstrau mai mult la sate și ar trebui respectate de generațiile viitoare?**

Jean-François Millet. *Strângătoarele de spice*, începutul secolului al XIX-lea

Nicolas-Jean-Baptiste Raguenet. *Pont Neuf (Podul Nou) în Paris*, secolul al XVIII-lea

- 5 **Identifică pe hartă statele din Europa Centrală și de Est care au suferit în cadrul războaielor ruso-austro-turce din secolul al XVIII-lea–prima jumătate a secolului al XIX-lea. Indică localitățile unde au fost semnate armistițiile sau tratate de pace în această perioadă.**

Harta Europei de Est și Centrale în secolul al XVIII-lea–prima jumătate a secolului al XIX-lea

- 6 **Selectează din temele studiate câte o caracteristică a dezvoltării economice a 2 state (la alegere) din Europa de Vest în secolul al XVIII-lea–prima jumătate a secolului al XIX-lea. Compară cu evoluția economică a statelor din Europa de Est. Cum explici decalajul în dezvoltarea acestor state ale Europei în epoca studiată?**

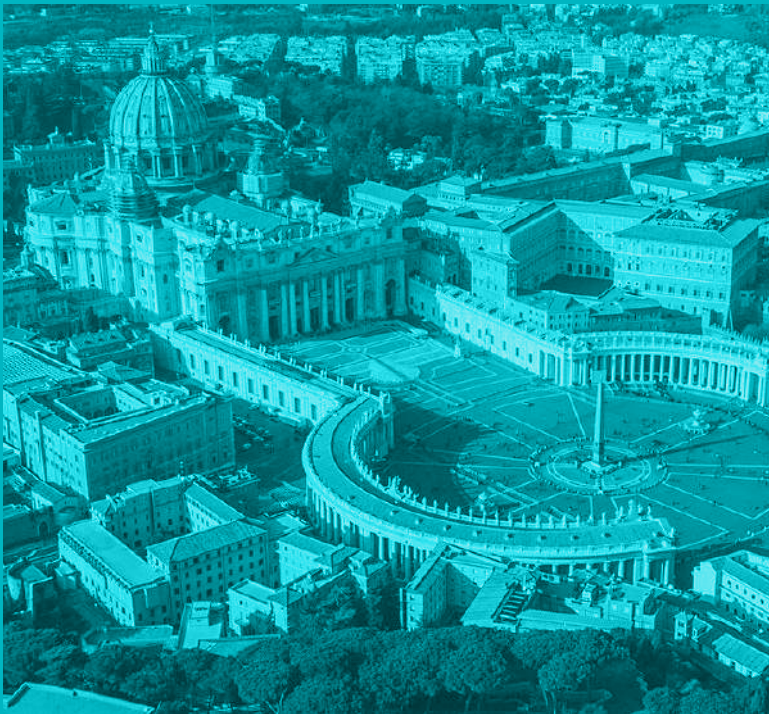
- 7 **În colaborare cu un coleg/colegă, consultați din surse suplimentare informații și imagini despre orașul Chișinău din secolul al XVIII-lea–prima jumătate a secolului al XIX-lea. Decideți împreună ce produs puteți realiza pentru a fi inclus în portofoliul clasei.**

- 8 **Întrebări pentru autodezvoltare:**

1. Care sunt caracteristicile civilizației industriale?
2. Care au fost cauzele intensificării mișcării de eliberare a popoarelor din Europa de Sud-Est?
3. Care erau obiectivele evenimentelor revoluționare din statele europene în prima jumătate a secolului al XIX-lea?
4. Ce consecințe au avut războaiele purtate de Imperiul Otoman, Austria și Rusia pentru statele din Europa Centrală și de Sud, în special pentru Principatele Române?

„Cu cât este omul împodobit cu chip și cu deosebite daruri și cu mai mare putere stăpânitoare între toate și pre toate celelalte făpturi ale cuprinsului acestei planete pământești, pe care ca un Dumnezeu pe toate le are supuse, le ocârmuiește și le întrebuințează, ori la ce voiește după plac... urmează că cu atât mai înalt și mai sfânt trebuie să fie și scopul pentru care omul e făcut și zidit.”

Gheorghe Lazăr. *Curentul românesc*

4

UNITATEA

CULTURA, ȘTIINȚA ȘI TEHNICA ÎN EPOCA MODERNĂ

MIJLOCUL SECOLULUI AL XVII-LEA-MIJLOCUL
SECOLULUI AL XIX-LEA

Cultura, știința și tehnica în epoca modernă

În epoca modernă civilizația umană a cunoscut un șir de realizări în diverse domenii, precum cele din literatură, arte, știință, tehnică și altele. Realizările în cultură au contribuit substanțial la progresul societății moderne, care s-au extins și în epoca contemporană. Aceste descoperiri au marcat schimbarea modului de viață al oamenilor, a impulsionat revoluția industrială și creșterea imaginii savanților în societate. Afirmarea spiritului romantic și a realismului în literatură au fost însoțite de o modificare a sensibilității umane, reflectată în curente artistice ale epocii.

1800

1824

1850

Spațiu: Lumea în epoca modernă

Timp: 1640–1850

Autori și opere:

Literatură:

V. Hugo – *Notre-Dame de Paris, Mizerabilii*

H. de Balzac – *Comedia umană*

Pictură:

E. Delacroix – *Măcelul de la Chios*

G. Courbet – *Spărgătorul de piatră*

Muzică:

L. van Beethoven – *Simfonia a IX-a,*

Sonata nr. 14

G. Verdi – *Traviata*

Știință și tehnică:

A. Lavoisier – *Teoria arderii ca reacție chimică*

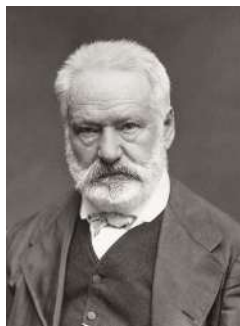
J. Bolyai – *Geometria neeuclidiană*

Noțiuni:

- clasicism
- realism
- romantism
- știință
- tehnică

H. Heine

V. Hugo

Aspecte generale ale dezvoltării culturii în epoca modernă

În epoca modernă s-au afirmat idealurile iluministe și cele democratice, evenimentele cruciale manifestate mai ales prin revoluțiile din Europa Occidentală. Revoluția industrială a impulsionat și influențat cultura și arta secolelor XVII–XIX. Printre acestea se remarcă, în primul rând, lărgirea spațiului cultural prin introducerea învățământului obligatoriu, accesul la valorile culturale, dezvoltarea presei.

În presă se vor publica texte literare în foileton, articole de popularizare, informații accesibile, caricaturi. Se lărgeste considerabil cercul celor care creează opere culturale. Totodată, temele operelor de artă se diversifică, autorii interesându-se de toate categoriile sociale.

Descoperirile științifice și tehnice din epoca modernă reprezintă o schimbare radicală asupra civilizației umane. Oamenii de știință au început să se specializeze pe anumite domenii sau probleme de cercetare. De exemplu, fizica, biologia, medicina și alte științe au realizat progrese deosebite în slujba omului, utilizându-le în viața cotidiană, în diverse ocupații, dar și pentru noi studii științifice. Alte descoperiri regăsim în științele umaniste, care de asemenea au influențat gândirea și mentalitatea oamenilor.

Condițiile timpului impuneau ca oamenii de știință să identifice căi de colaborare tot mai intense. Au apărut reviste de specialitate. Consecințele acestor descoperiri au generat schimbări majore în viața de zi cu zi a oamenilor, în special a celor de la orașe. Odată cu aceste schimbări asupra societății a avut loc o diversificare continuă a domeniilor, astfel au apărut și noi discipline științifice, precum și ramuri tehnice noi.

Factorii esențiali care au contribuit la acest progres în știință și tehnică au fost:

- a) Inițierea și adoptarea unor experimente ca și metode de cercetare;
- b) Dezvoltarea rețelei de laboratoare;
- c) Creșterea prestigiului savanților;
- d) Sprijinirea din partea universităților, inclusiv cu suport logistic, intelectual și material;
- e) Aplicarea mai rapidă a teoriilor în practică.

Studiază din surse suplimentare informații despre H. Heine și V. Hugo și formulează o concluzie despre activitatea acestor mari gânditori din epoca modernă.

Romantismul

Revoluția franceză de la sfârșitul secolului al XVIII-lea a marcat apusul epocii Luminilor. Entuziasmul față de idealurile revoluțiilor din Anglia și Franța, frământările și confruntările sociale, respingerea feudalismului în toate formele lui de manifestare, lupta pentru independență și libertate națională vor impune noi orientări ideologice și estetice.

Un nou curent care va domina cultura a fost romantismul. Curentul romantic apare, în primul rând, ca o replică la rigorile clasicismului și calculul rece al raționalismului. Afirmându-se mai întâi în Anglia, Germania și Franța, romantismul se va impune destul de repede în toată Europa și dincolo de continent. Curentul va cuprinde literatura, muzica, artele plastice, se va reflecta în filosofie, istorie, estetică.

În operele romanticilor sentimentul și imaginația prevalează asupra rațiunii. Personajele sunt excepționale și activează în medii neobișnuite. Autorii se adresează trecutului. Crește interesul pentru istoria națională, coloritul local, pentru folclor.

Romantismul în literatură

Romantismul este „liberalismul în literatură”, sublinia scriitorul francez Victor Hugo. Particularitățile romantismului literar s-au relevat în poeziile, dramele și, mai ales, în romanele lui V. Hugo: *Notre-Dame de Paris*, *Mizerabilii*, *Anul '93*, *Omul care râde*. Multe din personajele autorului au devenit nume comune: Esmeralda, Quasimodo, Jean Valjean, Gavroche, Cosette. Printre romantici se remarcă scriitorii Walter Scott cu romanele sale istorice (*Ivanhoe* etc.), P.B. Shelley cu poemul *Prometeu descătușat*, poetul german H. Heine, poetul rus Al. Pușkin (*Ruslan și Ludmila*, *Poltava* etc.).

Ilustrație la romanul *Mizerabilii*

► **Comentează fraza lui V. Hugo: *Romantismul este liberalismul în literatură, ca o continuare a liberalismului în politică.***

Fr. Chopin

L. van Beethoven

G. Verdi

Romantismul în muzică

Spiritul uman în complexitatea lui s-a reflectat în capodoperele muzicale ale lui Ludwig van Beethoven: *Sonata lunii*, *Apasionata*, dar mai ales în simfoniile sale. Simfonia a III-a *Eroica* redă frământările poporului francez răsculat. În mod deosebit se remarcă prin grandoare Simfonia a IX-a, cu superbul final pe versurile *Odeii bucuriei*, de Fr. Schiller.

Un romantic prin excelență este compozitorul italian Giuseppe Verdi, venerat de luptătorii pentru libertatea Italiei. Operele sale *Rigoletto*, *Traviata*, *Aida*, *Lombarzii* devin în scurt timp populare nu numai în Italia, ci și în toată Europa. Fragmente din operele sale devin cântece patriotice, iar autorul este simbol al luptei pentru eliberarea și unificarea patriei sale. În Rusia se remarcă compozitorul original M. Glinka prin opera *Ruslan și Ludmila*. Marile pasiuni umane s-au regăsit în muzica celebrilor pianiști și compozitori Frédéric Chopin (polonez) și Franz Liszt (ungur).

Romantismul în pictură

Printre pictorii romantici se evidențiază, în primul rând, Francisco Goya și Eugene Delacroix. În anii ocupației franceze (1804–1814), pictorul spaniol Fr. Goya, patriot al țării sale, a creat opere care reflectă destinul poporului, revolta și eroismul în lupta cu armata străină (seria de gravuri *Dezastrele războiului*). Deosebit de impresionant este tabloul *Împușcarea răsculaților în noaptea spre 3 mai* (1808). Între operele lui E. Delacroix se remarcă o serie de picturi cu caracter social, în special *Măcelul din Chios* și mai ales *Libertatea călăuzind poporul*, numită de către contemporani „Marseilleza picturii franceze”.

Realismul

Revoluția industrială, consolidarea burgheziei și creșterea masei proletare, evoluția științelor naturii impun o altă viziune artistică ce va căuta să reprezinte veridic realitatea. Curentul realist apare în prima jumătate a secolului al XIX-lea, dar se va impune, mai ales, în ultimele decenii ale acestui secol, continuând să se afirme

și pe parcursul secolului al XX-lea. Lipsa de idealizare, interesul pentru viața socială, reflectarea obiectivă a realității sunt printre trăsăturile importante ale curentului. În perioada respectivă se impun scriitori ca Stendhal, H. de Balzac, N. Gogol, Ch. Dickens, C. Negruzzi; pictorii G. Courbet, H. Daumier.

Spre deosebire de romantism, în literatură, muzică și arte, realismul a pledat pentru reflectarea lumii înconjurătoare în datele ei veridice și obiective.

Dezvoltarea științei și tehnicii

Dezvoltarea industriei, agriculturii, mijloacelor de transport ș.a. necesita construirea mașinilor și pieselor complicate, producerea diferitelor metale și aliaje etc. Necesitățile epocii au contribuit la înfăptuirea unor mari descoperiri în domeniul matematicii, chimiei, fizicii, astronomiei, precum și altele.

Marele savant francez *Laplace* a formulat o nouă teorie cosmogonică privind originea și formarea Universului. Succese considerabile au fost obținute în studierea gazelor și a căldurii. Chimistul francez *A. Lavoisier* a elaborat teoria arderii ca reacție chimică. Fizicianul englez *J. Dalton* primul a descris în 1794 defectul vederii, de care suferea, mai târziu denumit daltonism. Inventarea microscopului de către biologul olandez *A. Leeuwenhoek* a pus temelia studierii bacteriilor.

Revoluția industrială, construirea căilor ferate, progresele din agricultură, dezvoltarea relațiilor comerciale și alte realizări din viața social-economică a țărilor lumii din a doua jumătate a secolului al XVII-lea –prima jumătate a secolului al XIX-lea au contribuit la dezvoltarea accelerată a tehnicii. Revoluția industrială, ce se desfășura în mai multe țări ale Europei și Americii, stimula inventarea și fabricarea mașinilor, a diferitelor unelte și mecanisme moderne. A început producerea în masă a coloranților pentru albirea pânzelor – acidul sulfuric, dar și a altor substanțe chimice. Se elaborează noi procedee de prelucrare a metalelor.

Între știință și tehnică se stabilesc legături strânse. O adevărată revoluție în această știință a fost realizată de matematicianul rus *N. Lobacevski* (1792–1856) și savantul maghiar *J. Bolyai* (1802–1860), originar din Transilvania, care au elaborat geometria pe baza unor principii noi – geometria neeuclidiană. Fizicianul englez *James Joule* și naturalistul german *R. Mayer* prin cercetările lor au confirmat că energia nu dispare și nu apare din nou, ci trece dintr-o formă în alta, formulând și argumentând astfel legea conservării și transformării energiei (1842).

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, a fost descoperit mecanismul evoluției plantelor și a țesuturilor biologice – dezvoltarea și înmulțirea (diviziunea) celulelor. Marele savant englez *Charles Darwin* a definitivat în 1859 concepția cercetătorului francez Lamarck despre evoluția lumii organice (plante, animale, oameni).

Honoré de Balzac (1799–1850), autorul ciclului de romane „Comedia umană”, este reprezentant al realismului.

Societatea franceză avea să fie istoricul, eu nu trebuia să fiu decât secretarul. Făcând inventarul viciilor și virtuților, adunând principalele fapte ale pasiunilor, pictând caracterele, alegând evenimentele principale ale Societății, comparând tipuri prin reunirea trăsăturilor mai multor caractere omogene, aș fi reușit poate să scriu istoria uitată de atâția istorici, aceea a moravurilor.

Cuvânt-înainte la *Comedia umană*

► În ce măsură ar fi azi actuală o istorie a moravurilor, scrisă de Honoré de Balzac?

► Ce cunoștințe ai de la fizică despre teoria lui Dalton că toate corpurile sunt alcătuite din particule numite atomi?

Fizicianul și chimistul englez John Dalton

► Utilizând cunoștințele de la alte discipline școlare, demonstrează printr-un exemplu concret că energia nu dispare și nu apare, ci trece dintr-o formă în alta.

Naturalistul german R. Mayer

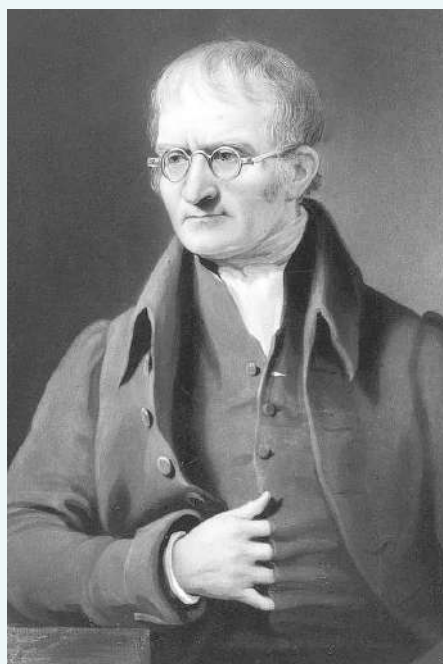
Dalton - chimist faimos, fizician și meteorolog

John Dalton a fost un renumit chimist englez, fizician și meteorolog. Cele mai cunoscute contribuții au fost teoria atomică și cercetarea asupra orbirii culorilor. El a redescoperit teoria celulei Hadley a circulației atmosferice.

El credea că aerul constă din aproximativ 80% de azot și 20% de oxigen, spre deosebire de majoritatea colegilor săi, care credeau că aerul era propriul compus. John Dalton a scris o serie de lucrări care descriu legile privind gazele. Legea sa privind presiunea parțială a devenit cunoscută sub numele de *legea lui Dalton*.

El a publicat primul tabel al greutăților atomice relative ale atomilor elementelor. Tabelul conținea șase elemente, cu ponderi relative la hidrogen. Teoria atomică a lui Dalton poate fi cea mai faimoasă lucrare. Punctele-cheie ale teoriei atomice a lui Dalton sunt:

- elementele sunt făcute din particule minuscule, pe care le numește atomi;
- atomii unui element au aceeași dimensiune și aceeași masă;
- atomii diferitelor elemente sunt de dimensiuni și mase diferite;
- atomii nu pot fi subdivizați în continuare, nici nu pot fi creați sau distruși;
- atomii se rearanjează în timpul reacțiilor chimice. Ei pot fi separați unul de altul sau combinați cu alți atomi; atomii formează compuși chimici prin combinarea lor în raporturi simple de numere întregi;
- atomii se combină conform „regulii celei mai mari simplități”, care spune că, dacă atomii se combină numai într-un raport, trebuie să fie unul binar.

➤ **Studiază informații din surse suplimentare și explică caracterul contradictoriu al ideilor lui Dalton.**

Simfonia a III-a a lui **L. van Beethoven** a fost consacrată tânărului Bonaparte, care întruchipa idealul victorios al revoluției. Dar în 1804 „revoluționarul” Bonaparte devine împăratul Napoleon. Aflând nouțitatea, Beethoven a rupt foaia de titlu a partiturii și a scris o nouă dedicație: „În amintirea unui fost mare om”.

➤ **Cum crezi, ce l-a făcut pe marele muzician să-și schimbe atitudinea față de împăratul Napoleon I?**

AUTOEVALUARE

- Definește cu cuvinte proprii sensul noțiunilor: romanticism, realism.
- Caracterizează trăsăturile de bază ale romantismului în domeniul literaturii și artelor.
- Explică factorii care au influențat evoluția concepțiilor în literatură și artă.
- Analizează factorii care au contribuit la dezvoltarea științei și tehnicii în Europa în a doua jumătate a secolului al XVII-lea-prima jumătate a secolului al XIX-lea.
- Explică legătura dintre realizările culturii în perioada modernă și schimbarea modului de viață a oamenilor. Meditează ce ai putea prezenta colegilor pentru realizarea unei sarcini de grup pe tema: „Influența realizărilor culturale din perioada modernă asupra vieții oamenilor”.
- Descrie realizările în unul dintre domeniile culturii alese la preferință.
- Apreciază realizările majore ale culturii în istoria modernă.

Iluminismul în cultură: baroc și clasicism

În contrast cu arta barocă, în Franța, în secolul al XVII-lea se impune clasicismul, care se caracterizează prin imitarea modelelor antice greco-latine, prin disciplinarea imaginației și a sensibilității. La baza lui stau ideile că arta, literatura, muzica, prin valorile lor înalte, trebuie să educe și să înobileze omul. Curentul s-a caracterizat prin simplitate, noblețe, aspirație spre rigoare și ordine. Marile state ale Europei încurajează clasicismul care avea menirea să justifice ordinea stabilă.

1642

1700

1750

Spațiu: Europa

Timp: Secolele XVII–XVIII

Personalități notorii:

N. Boileau – *Arta poetică*

J.-B. Molière – *Mizantropul, Fedra*

J. de La Fontaine – *Corbul și Vulpea*

D. Defoe – *Robinson Crusoe*

J. Swift – *Călătoriile lui Gulliver*

J.W. Goethe – *Prometeu, Faust*

G.L. Bernini – *Piața San Pedro de la Roma*

M. Caravaggio – *Convertirea Sfântului Pavel*

N. Poussin – *Peisaj cu Orion orb*

Rembrandt – *Autoportret cu șevalet*

J.S. Bach – *Patimile după Ioan*

W.A. Mozart – *Flautul fermecat, sonatele pentru pian*

Noțiuni:

- baroc
- clasicism
- iluminism
- naturalism

Caravaggio. *Cina la Emmaus*

Barocul

Termenul baroc (*barroco* „perla imperfectă”) desemnează unul dintre cele mai importante stiluri artistice. Barocul s-a manifestat ca o reacție împotriva simplității, clarității, armoniei și simțului echilibrului, specifice Renașterii. Barocul s-a născut în Italia la sfârșitul secolului al XVI-lea, dar s-a dezvoltat în toate țările catolice: Spania, Portugalia, Bavaria, Austria, Polonia. El s-a manifestat și în alte țări, unde s-a acomodat gustului public și tradițiilor locale: Germania, Rusia, Țările Române etc.

Arta barocă

Arta barocă se caracterizează prin ornamentație excesivă (statui, frontoane etc.), neregularitatea liniilor, solemnitatea și monumentalitatea construcțiilor. Cel mai important reprezentant al acestui stil a fost arhitectul, pictorul și sculptorul **Giovanni Lorenzo Bernini**. El realizează planul de sistematizare a Pieței *San Pedro* de la Roma, construiește biserici, plăsmuiește grupuri statuare care definesc stilul baroc (*Extazul Sf. Tereza; Apollo și Daphne*).

Francesco Borromini construiește, la rândul său, biserici în care introduce arce frânte, planuri rotunde. Alți artiști ai barocului au fost **Domenico Fontana, Carlo Rainaldi, Guarino Guarini** ș.a.

Pictura barocă (Peter Paul Rubens, Michelangelo Merisi da Caravaggio) transmite emoția religioasă cu ajutorul culorilor, utilizând mai ales jocul de lumini și umbre. Ei au știut să combine forme realiste cu elemente de simbolism, reflectându-le în momente dramatice.

Muzica a fost în perioada barocă un domeniu în care sacrul s-a manifestat prin excelență. Marii compozitori ai barocului german **Johann Sebastian Bach** și **George Frideric Handel** au compus impresionante piese muzicale în care instrumentele și vocea umană glorificau prin text și muzică pe Dumnezeu. O direcție importantă a barocului muzical târziu a reprezentat-o muzica laică, instrumentală și vocală, ilustrată cu deosebire de marii maeștri italieni: **Antonio Vivaldi, Tomaso Albinoni**.

Clasicismul

În Franța în secolul al XVII-lea se impune *clasicismul*, care se caracterizează prin imitarea modelelor antice greco-latine, prin

Care au fost cauzele apariției unor noi curente literar-artistice în cultura europeană?

disciplinarea imaginației și a sensibilității. La baza lui stau ideile că arta, literatura, muzica, prin valorile lor înalte, trebuie să educe și să înobileze omul. Curentul s-a caracterizat prin simplitate, noblețe, aspirație spre rigoare și ordine.

Clasicism și Iluminism în literatură

Realizările marcante ale clasicismului s-au manifestat mai ales în literatură. Ele au generat numeroși discipoli și adepți în Europa și în alte țări ale lumii, impunând pretutindeni normele clasice.

Reprezentanții clasicismului francez sunt: Boileau, Corneille, Racine, Molière, La Fontaine. Principiile clasicismului au fost sintetizate de Boileau în *Arta poetică*: primatul rațiunii, generalizarea, esențializarea, sensul moral și spiritul critic, îmbinarea utilului cu plăcutul, a binelui cu frumosul. Se cultivă genuri literare precum tragedia, dialogul, satira, epistola, portretul moral, aforismul etc.

Jean Racine a creat o serie de tragedii inspirate din istoria Greciei și a Romei antice și din legendele biblice (*Matridat*, *Fedra*, *Britannicus*). Dramaturgul, actorul și regizorul **Molière** este autorul comediiilor *Mizantropul*, *Avarul*, *Tartuffe*. Ultima l-a făcut renumit și până în prezent nu părăsește scenele teatrelor din lume. La Fontaine este apreciat ca unul dintre cei mai mari fabuliști ai lumii. Fabulele *Corbul și Vulpea*, *Cocoșul și Vulpea* au criticat aspru viciile societății contemporane autorului, dar au rămas actuale.

Literatura engleză se îmbogățește cu romanul *Robinson Crusoe* al lui **Daniel Defoe**, cu vestitul roman al lui **Jonathan Swift** *Călătoriile lui Gulliver*. Operele dramaturgului Friedrich Schiller (*Intrigă și iubire*) și ale poetului Goethe (*Faust*, *Prometeu*) au răspândit Iluminismul în cele peste trei sute de state și statele, în care era fărâmițată Germania.

Nicolas Poussin. Peisaj cu Orion orb

➔ **Studiază atent imaginea și demonstrează că peisajul aparține picturii clasice.**

Giovanni Lorenzo Bernini. San Pedro de la Roma

➔ **Prin ce se deosebește substanțial stilul baroc de alte stiluri în arhitectură?**

Clasicismul în artă

În contrast cu arta barocă, în secolul al XVII-lea, în Europa se afirmă o artă bazată pe echilibru și rigoare: arta clasică. Reguli stricte vin să definească nu numai literatura, dar și pictura, muzica, sculptura, arhitectura. Epoca de aur a clasicismului este perioada care, în Franța, corespunde regilor Ludovic al XIII-lea și Ludovic al XIV-lea. Marile state își afirmă puterea încurajând o artă care să respecte ordinea stabilită. Arta clasică se inspiră din două surse: natura și Antichitatea. Se apropie și de arta Renașterii, continuând opera unor artiști ai secolului al XVI-lea, precum Rafael (1483–1520). Severă și exigentă, arta clasică este metodică: se învață în școli numite „academii”. Partizanii clasicismului acordă o importanță deosebită studiului desenului. Ei consideră că linia este „scheletul” atât al picturii, cât și al arhitecturii.

Unul dintre cei mai mari pictori din această perioadă a fost francezul Nicolas Poussin. Stabilit la Roma la vârsta de 30 de ani, el atinge apogeul artei clasice atunci când pictează scene de mare amploare, care dovedesc armonia dintre natură și om. Operele sale, cu subiecte istorice, literare, mitologice și alegorice se caracterizează prin sobrietate excesivă (*Răpirea sabinelor*, *Ecou și Narcis* etc.).

În arta muzicală au loc schimbări importante: viola cedează tot mai mult locul vioarei, iar clavecinul – pianului. Alături de muzica bisericească, se compun și se interpretează creații laice. Reprezentant, alături de Beethoven, al clasicismului vienez, Wolfgang Amadeus Mozart compune o vastă operă cuprinzând aproape toate genurile muzicale (*Nunta lui Figaro*, *Don Juan*, simfonii, cvartete, sonate pentru pian și vioară).

Rembrandt. *Aristotel contemplă bustul lui Homer*

Peter Paul Rubens. *Coborârea de pe cruce*

▶ Analizează tablourile. Ce părere ai despre subiectele abordate? Care este semnificația culorilor utilizate pentru a evidenția unele detalii?

Rembrandt. *Autoportret*

Geniul picturii olandeze din secolul al XVII-lea a fost *Rembrandt*. Tablourile lui se deosebesc printr-o expresivitate artistică ieșită din comun. Pictorul folosește o tehnică și procedee deosebite de predecesorii săi. Pentru a scoate în evidență anumite detalii mai importante, Rembrandt îmbină petele de lumină, folosind contrastul dintre ele. Tablourile *Sfânta Treime, Sindicii postăvarilor, Aristotel contemplă bustul lui Homer, Reîntoarcerea fiului răătăcitor* ș.a. sunt printre cele mai de valoare opere ale tezaurului culturii mondiale.

▶ Pentru care merite este apreciat marele pictor olandez?

W.A. Mozart

Talentul muzical genial al lui **Wolfgang Amadeus Mozart** (1756–1791) s-a manifestat din fragedă copilărie. La șase ani el interpreta cu virtuozitate cele mai complicate lucrări muzicale, la 12 ani a compus prima operă, iar la 14 ani a devenit academician al prestigioasei Academii muzicale din Bologna. Viața personală a compozitorului a fost sumbră, ceea ce nu se poate spune despre muzica sa, luminoasă și plină de optimism (operele *Don Juan* și *Nunta lui Figaro*). Ultima sa lucrare – *Requiem* (în traducere din latină – „liniște”) –, una dintre cele mai de seamă lucrări din istoria muzicii universale, este o profundă meditație despre viață și moarte, despre soarta și predestinarea omului.

Nu mult timp după interpretarea acestei opere, Mozart a murit și a fost înmormântat în groapa comună pentru cei săraci și vagabonzi.

▶ Studiază din surse suplimentare activitatea și creația lui W.A. Mozart și precizează pentru care merite este apreciat marele muzician austriac.

Palatul Versailles

Operă a lui Ludovic al XIV-lea, Versailles simbolizează arhitectura regală prin excelență. Pentru construirea acestui palat, regele apelează la artiști prestigioși precum arhitecții Louis Le Vau și Jules Hardouin-Mansart, care proiectează un castel ale cărui proporții sunt expresia cea mai pură a stilului clasic. Grădinile constituie elementul cel mai desăvârșit al acestei bijuterii arhitecturale și decorative. Bazine, fântâni, alei trasate geometric sunt împodobite cu statui aparținând celor mai celebri sculptori ai epocii.

Principala atracție a Palatului Versailles este *Galeria Oglinzilor*, ale cărei ferestre, în număr de 17, se deschid spre grădină și lasă lumina care intră să se reflecte în cele 17 oglinzi mari, creând un efect de mărire a spațiului.

Galeria Oglinzilor

- **Imaginează-ți că ești ghid în Palatul Versailles. Ce le vei povesti turiștilor despre această operă arhitecturală din epoca modernă?**

Exersează

Stil dilatat, ornamentat excesiv cu metafore surprinzătoare; fixarea unor canoane stricte; trebuie să educe și să înobileze omul; decorativism exuberant și excesiv; prețuirea valorilor Antichității; îmbinarea utilului cu plăcutul, a binelui cu frumosul; neregularitatea liniilor; simplitate și noblețe; monumentalitatea construcțiilor; instabilitate, patetism, extravagantă, neliniște; aspirație spre rigoare și ordine.

- **Indică câte o asemănare și o deosebire caracteristice barocului și clasicismului.**

Exprimă-ți opinia

- **De ce mulți monarhi europeni se străduiau să imite strălucirea curții de la Versailles?**

Comentează

„O, voi ce vreți a scrie, cuprinși de-nvăpăiere
Urmând de bunăvoie spinoasei cariere,
Nu încercați în versuri zadarnice să lucrați,
Nu socotiți drept geniu iubirea să rimați;
Fugiți de-a ei ispită ce v-a ieșit-nainte,
Vă măsurați puterea, precum și-a voastră minte.”
Nicolas Boileau. *Arta poetică*

- **Ce principiu al clasicismului ilustrează aceste versuri?**

AUTOEVALUARE

- Descrie în trei-cinci enunțuri principalele curente literar-artistice ale secolelor XVII-XVIII, utilizând cunoștințele însușite și de la alte discipline școlare.
- Demonstrează în baza unor exemple concrete că atât arta barocă, cât și cea a clasicismului au fost puse în slujba monarhiei absolutiste.
- Realizează un text coerent din șapte-opt propoziții care să reflecte manifestările Iluminismului în cultura modernă.
- Formulează o concluzie prin care vei explica de ce secolul al XVIII-lea este considerat secolul de aur al culturii.
- Discută cu un coleg și selectați din surse suplimentare o operă specifică barocului sau clasicismului și realizați o descriere din patru-cinci propoziții pentru a fi prezentată colegilor.

Din secolul al XVII-lea, viața culturală în Țările Române evoluează spre o treaptă superioară. Prin operele lor, umaniștii din Țările Române (Gr. Ureche, M. Costin, D. Cantemir, stolnicul C. Cantacuzino etc.) au pus începuturile procesului de modernizare în cultura românească și au contribuit la progresul spiritual al societății. Astfel, cultura românească începe să primenească tot mai hotărât noile veșminte ale culturii moderne: presa, genuri literare noi, neoclasicismul în arhitectură și pictură, noi forme ale învățământului. Toate acestea se produc pe fundalul deșteptării conștiinței naționale.

1750

1790

1821

Spațiu: Moldova, Țara Românească, Transilvania

Timp: 1650–1850

Repere cronologice:

1673 – Editarea *Psaltirii pre versuri* a mitropolitului Dosoftei

1688 – Editarea Bibliei de la București

1705 – D. Cantemir scrie *Istoria ieroglifică*

1714 – Întemeierea Academiei de la Iași

1780 – Editarea primei gramatici românești

1790 – Editarea primei gazete

1835 – Inaugurarea Academiei Mihăilene la Iași

1840 – Inaugurarea Teatrului Național la Iași

1840 – Inaugurarea *Daciei literare*

Noțiuni:

- Iluminism
- modernizarea culturii
- stil brâncovenesc
- stil neoclasic

Gheorghe Asachi

Elemente de modernizare în cultura românească

Deși în secolul al XVII-lea structura societății românești continuă să aibă un caracter medieval, în cultură apar unele elemente caracteristice epocii de tranziție de la medieval la modern. Un indice important al noului mediu cultural a fost generalizarea limbii române ca limbă a culturii scrise. Alte trăsături distinctive ale culturii românești din această perioadă sunt creșterea ponderii cărții laice și lărgirea contactelor cu valorile culturii europene.

Din cauza dominației otomane, ideile umaniste s-au răspândit în Țările Române mai târziu decât în Europa. În secolul al XVII-lea, noul curent cultural – *barocul* – păstra și anumite continuități renaștentiste. În Principatele Române la crearea noului mediu cultural au contribuit, în mare măsură, relațiile cu Europa de Vest, precum și ideile Revoluției franceze. Spre deosebire de Iluminismul vest-european, baza socială a Iluminismului românesc nu a fost burghezia națională, care încă nu se formase, ci boierimea din partida națională și mai ales clerul.

Ilumiiniștii *Gheorghe Asachi*, *Gheorghe Lazăr* optau pentru ameliorarea condițiilor de viață și luminarea spirituală a poporului. Ei au înființat școli, au elaborat cărți didactice.

În scopul de a promova cultura națională și de a o pune în serviciul luptei pentru emancipare politică, oamenii de cultură, provenind din rândurile clerului românesc unit, au creat o mișcare națională și culturală cunoscută sub denumirea de *Școala Ardeleană*.

Reprezentanții de vază ai acestei școli – *Samuil Micu*, *Gheorghe Șincai*, *Petru Maior*, *Ioan Budai-Deleanu* – au propagat prin operele lor științifice și literare idei iluministe, menite să contribuie la eliberarea națională și la stabilirea egalității în drepturi a românilor cu celelalte etnii conlocuitoare din Transilvania, au demonstrat latinitatea limbii și a poporului român, unitatea și continuitatea lui pe teritoriul fostei Dacii. Inspirându-se din opera lui D. Cantemir, Gheorghe Șincai a scris *Hronicul românilor și a mai multor neamuri*, iar Petru Maior – *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*. Samuil Micu și Gheorghe Șincai au fost autorii primei gramatici românești (1780), iar Ioan Budai-Deleanu a scris poemul comic *Țiganiada*, satirizând moravurile medievale.

O expresie practică a activității Școlii Ardelene a fost participarea membrilor ei, în 1791, la alcătuirea memoriului *Supplex Libellus Valachorum*, care a marcat o etapă decisivă în lupta de emancipare politică a românilor din Transilvania, dar a avut și o însemnătate deosebită pentru tot neamul românesc, fiind caracterizat drept un adevărat *act de naștere a națiunii române*.

Alexandru Donici

Eustatie Altini. *Portret feminin*

➤ **Care a fost specificul creației lui Alexandru Donici?**

➤ **Ce deosebire este între portretele feminine din epoca modernă și cele din epoca medievală?**

Literatura

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, procesul de modernizare în literatura românească se manifestă prin apariția unui șir de *cronici și povestiri istorice versificate* (despre uciderea de către turci a domnilor Constantin Brâncoveanu și Grigore Ghica, cucerirea cetății Hotin de către ruși în 1769 etc.). Crește numărul de traduceri ale operelor iluminiștilor europeni (poemul lui Al. Pope *Eseu despre om*, dramele filosofice ale lui Voltaire etc.).

La răscrucea secolelor XVIII–XIX, apare și literatura română modernă, care își găsește expresia în poezia lirică: în Țara Românească – operele poezilor *Alecu și Nicolae Văcărescu*, iar în Moldova – cele semnate de *Matei Millo, Costache Conachi*. În 1793–1795 poetul *Ion Cantacuzino* tipărește la tipografia din Dubăsari a lui Mihail Strelbițki o culegere de versuri.

Procesul literar din această epocă se caracterizează prin depășirea definitivă a formelor medievale și adoptarea a noi genuri literare caracteristice epocii moderne. Adevărați cântăreți ai mărețelor tradiții naționale au devenit scriitorii *Gheorghe Asachi, Constantin Negruzzi, Grigore Alexandrescu, Dimitrie Bolintineanu* etc. Scriitorii români se orientează, de asemenea, spre creația populară orală, care devine pentru ei o inepuizabilă sursă de noi teme, motive și personaje. Valorificarea creatoare a folclorului românesc s-a materializat în mai multe opere semnate de *Constantin Stamati, Vasile Alecsandri, Alecu Russo, Ion Heliade-Rădulescu* etc. Influența folclorică a fost importantă și pentru constituirea fabulei românești (*Alexandru Donici, Grigore Alexandrescu*).

Tradiția istorică, creația populară orală apar într-o strânsă legătură cu problemele actualității în realizările de vârf ale literaturii românești de epocă – nuvela istorică a lui Constantin Negruzzi *Alexandru Lăpușeanul* și piesele lui Vasile Alecsandri.

„Cu cât este omul împodobit cu chip și cu deosebite daruri și cu mai mare putere stăpânitoare între toate și pre toate celelalte făptuiri ale cuprinsului acestei planete pământești, pe care ca un Dumnezeu pe toate le are supuse, le ocârmuiește și le întrebuițează, ori la ce voiește după plac... urmează că cu atât mai înalt și mai sfânt trebuie să fie și scopul pentru care omul e făcut și zidit.”

Gheorghe Lazăr

Gheorghe Lazăr

➤ **Demonstrează că Gheorghe Lazăr promova ideii iluministe.**

Învățământul

În secolul al XVII-lea, pe lângă școlile mănăstirești și episcopale, încep să apară tot mai multe școli orășenești. Astfel, la Iași, pe timpul domniei lui Vasile Lupu, sunt atestate 20 de școli, la care învățau circa 200 de elevi. Tot mai frecventă devine practica de a trimite copii de boieri și de orășeni bogati la studii peste hotare.

În anul 1639, Vasile Lupu a fondat la Iași o școală domnească de grad superior, cunoscută sub denumirea *Colegiul de la Iași și Academia Slavo-Greco-Latină*. La organizarea ei a contribuit decisiv și mitropolitul Kievului *Petru Movilă* (fiul domnitorului Simion Movilă), care a trimis la Iași un grup de profesori. Învățământul de grad superior a fost reluat în Moldova odată cu întemeierea *Academiei Domnești din Iași* în 1714.

În 1646 la Târgoviște, în Țara Românească este organizat un colegiu similar celui din Moldova. În 1695, domnul Constantin Brâncoveanu organizează la București o nouă școală domnească – *Academia de la mănăstirea „Sf. Sava”*.

La mijlocul secolului al XVIII-lea, au fost reorganizate *Academiile domnești* din București și Iași. În programele de studiu ale acestor instituții crește ponderea științelor reale. Aceste academii au servit drept bază pentru crearea la începutul secolului al XIX-lea a învățământului superior specializat. În 1813, Gheorghe Asachi creează, pe lângă Academia din Iași, o *Școală de Ingineri*.

Progrese notorii sunt înregistrate în domeniul învățământului primar și mediu. Se deschid mai multe școli orășenești, printre care și *Școala Domnească din Chișinău*. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, apar mai multe manuale în limba română. Un aport deosebit în opera de traducere a manualelor a avut-o episcopul *Amfilohie Hotiniul*, care a tipărit în 1795 la Iași manuale de geografie, aritmetică, o *Grămatică teologică*, lăsând în manuscris și un manual de fizică. Pentru învățământul

primar au fost tipărite abecedare. Au fost obținute succese importante și în domeniul învățământului superior. În 1835 la Iași este inaugurată *Academia Mihăileană*, cu secții și clase speciale de teologie, științe juridice, pictură și muzică, iar mai apoi de agronomie și istorie națională. Un caracter analogic îl aveau *Colegiul „Sf. Sava” din București* (reorganizat în 1833) și *Colegiul din Craiova*.

În această perioadă se fac primii pași în domeniul științelor naturale. În primul rând, se dezvoltă domeniile legate de noile tehnologii agricole, perfecționarea tehnicii, practicile medicinale moderne etc. În 1832 la Iași este fondată *Societatea Medicilor și Naturaliștilor*. Științele umanistice abordează problemele majore ale originii istorice a poporului român și locul său în istoria universală (Mihail Kogălniceanu).

➤ **Stabilește progresele realizate în domeniul învățământului. Realizează o schemă care va include aceste evoluții.**

Arta

Evoluția artei românești de la mijlocul secolului al XVII-lea–prima jumătate a secolului al XVIII-lea se caracterizează printr-o sinteză originală a elementelor tradiției locale cu influențele venite din afară atât de proveniență occidentală, cât și orientală. Un exemplu elocvent al acestei sinteze a fost palatul domnesc din Iași, aspectul cărui nu este cunoscut din descrierile contemporanilor. Elementul decorativ oriental și-a găsit cea mai pronunțată expresie în ornamentarea fațadelor bisericii mănăstirii *Trei Ierarhi* din Iași, ctitorită de Vasile Lupu (1639). Biserica are un plan tradițional moldovenesc, însă fațadele sale sunt îmbrăcate într-un decor sculptural cu motive orientale, îmbinate cu elemente decorative occidentale și locale.

Sub influența stilului baroc, au fost construite bisericile mănăstirilor *Golia* și *Cașin*. Un element caracteristic al arhitecturii din secolul al XVII-lea a fost includerea

Biserica mănăstirii Hurezu

➤ **Determină elementele specifice stilului brâncovenesc. Explică proveniența acestui stil.**

turnului-clopotniță în ansamblul arhitectural al bisericii. Această tendință este ilustrată de biserica *Sf. Dumitru* din Orhei.

Spre sfârșitul secolului al XVII-lea, în arhitectura și arta Țării Românești, se cristalizează stilul brâncovenesc, care prezintă o îmbinare a tradițiilor artei Țării Românești și a noilor influențe ale renașterii târzii și ale barocului venite prin filiera Transilvaniei și Dalmației.

Începând cu anii '30 ai secolului al XIX-lea, se desfășoară constant activitatea teatrală. În 1833, Ion Heliade-Rădulescu și Ion Câmpeanu au întemeiat la București *Societatea Filarmonică*, membrii căreia au prezentat mai multe opere dramatice. La Iași în 1836, Gheorghe Asachi întemeiază *Conservatorul Filarmonic-Dramatic*, iar în 1840 este inaugurat *Teatrul Național* din Iași, condus de Constantin Negruzzi, Vasile Alecsandri și Mihail Kogălniceanu. Costache Caragiale și Matei Millo organizează primele trupe de artiști profesioniști.

Gheorghe Asachi s-a distins și ca promotor al muzicii moderne, care, alături de muzica populară, răsună tot mai des în saloanele boierești. Spiritul înnoitor se afirmă și în artele plastice și arhitectură. O catedră de arte contemporane a fost organizată la Academia Mihăileană de Gheorghe Asachi. El însuși a fost autorul unei serii de gravuri pe teme istorice. Arta plastică din această perioadă atinge apogeul în operele pictorilor *Ioan Negulici*, *Barbu Ișcovescu*, *Constantin Lecca* etc.

„Eu privesc ca patria mea toată acea întindere de loc unde se vorbește românește, și ca istorie națională, istoria Moldovei..., a Valahiei și a fraților din Transilvania. ...o aristocrație ignorantă, sprijinită de Poartă ...pe de o parte, ține în lanțuri un popor de mai mult de două milioane de oameni, iar pe de alta, se face stavilă chiar binelui ce unii din domnii fanarioți voiesc a face... izvoarele de înavuțire publică se întrebuițează numai în folosul unor familii privilegiate.”

Mihail Kogălniceanu. Din *Lección de deschidere a cursului de istorie națională*. Iași, 1843

➤ **De ce Mihail Kogălniceanu considera că istoria națională trebuie să cuprindă evenimentele din întregul spațiu românesc?**

„În istoria culturii române Gheorghe Asachi rămâne un spirit enciclopedic și mereu dinamic. A sprijinit și dezvoltat învățământul de toate gradele în limba națională, a pus bazele unui teatru autohton, a întemeiat presa în Moldova, a încurajat știința și artele. Generațiile de după 1840 îi datorează mult lui Gheorghe Asachi, verigă necesară și trainică în neîntreruptul lanț al culturii românești.”

Din *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*

Biserica Adormirea Maicii Domnului din Căușeni

Odată cu lărgirea Eparhiei Proilaviei (Brăilei), la mijlocul secolului al XVIII-lea, prin includerea în componența sa a regiunii din cursul superior al Nistrului și a Hotinului, Căușenii se transformă într-un centru important al acestei eparhii. Astfel, mitropolitul Proilaviei Daniil se îngrijește să asigure această localitate cu un nou lăcaș creștin, în locul vechii biserici de lemn năruite. Pe la 1763 este ridicată biserica *Adormirii*, adâncită în pământ, și curând pictată în interior și exterior. Picturile din interior, singurele care s-au păstrat, au fost executate de zugravii Radu și Stanciu, care aparțin celei de-a treia generații a școlii de pictură brâncovenească de la Hurezu. Acești meșteri sunt atașați tradițiilor picturii postbizantine, transformate însă printr-o viziune apropiată de sensibilitatea populară.

Frescă din biserica *Adormirea Maicii Domnului*

► **Explică de ce generația contemporană ar trebui să păstreze monumentele istorice din perioadele trecute.**

Meditează

„Patrioți! Veniți cu toții lângă tronul cel dorit,
Să-ncheiem spre-a lui tărie jurământuri sfinte!
Dup-un curs de ani o sută ziua ceea a venit,
Întru care fiul Patriei fi-va domn ș-al ei părinte,
Patria maică-n a ei floare a fost nouă ajutoriu,
Ferițiți de fii când astăzi vor fi ei cunoscători.”

Gheorghe Asachi. *La moldoveni*, 1822

► **Determină cărui eveniment îi este consacrată poezia lui Gh. Asachi. Ce speranțe leagă poetul de acest eveniment?**

Exprimă-ți opinia

În această perioadă la tipografiile din București, Iași, Snagov, Râmnic, Blaj, Brașov și Sibiu apar tot mai multe cărți cu conținut laic, iar printre ele o pondere crescândă o au edițiile în limba română. La relansarea tiparului în Moldova a contribuit substanțial *Mihail Strelbițki*, care înființează în 1785 o tipografie proprie. Din 1791 a activat la Dubăsari, unde a tipărit cărți bisericești și laice, inclusiv didactice.

► **Ce importanță a avut ponderea crescândă a edițiilor în limba română la sfârșitul secolului al XVIII-lea pentru dezvoltarea culturii naționale?**

Apreciază

► **Care este semnificația creșterii numărului cărților cu conținut laic în această perioadă?**

AUTOEVALUARE

- Descrie manifestările Iluminismului în spațiul românesc.
- Explică prin ce s-a manifestat procesul de modernizare în învățământ în perioada studiată.
- Determină asemănările dintre concepțiile lui Dimitrie Cantemir și ale reprezentanților Școlii Ardelene privind originea poporului român și a limbii române.
- Formați grupuri și realizați un tabel în care veți include cinci-șapte dintre cei mai de văză reprezentanți ai culturii românești din această perioadă și realizările lor principale.
- Caracterizează schimbările intervenite în dezvoltarea literaturii în perioada 1750–1850, făcând referire și la cunoștințele acumulate la disciplina Limba și literatura română.
- Descrie realizările din domeniul culturii și demonstrează importanța lor pentru dezvoltarea societății moderne.
- Caracterizează genurile artei românești din această perioadă care s-au păstrat până în zilele noastre.
- Alcătuieste o comunicare despre viața și activitatea lui Gheorghe Asachi și demonstrează actualitatea ideilor sale.
- Demonstrează prin exemple concrete că cultura românească din această perioadă urcă o nouă treaptă în dezvoltarea sa.

Cultura în Basarabia din prima jumătate a secolului al XIX-lea

După anexarea de către Imperiul Rus a teritoriului din stânga Nistrului și a Basarabiei, în aceste spații se instaurează o nouă ambianță culturală. Pe de o parte, necesitatea de a se afirma în zonă și a pregăti terenul pentru expansiunea ulterioară în sud-estul Europei a stimulat oficialitățile țariste la anumite investiții în plan cultural (reorganizarea sistemului de învățământ, construcții ecclesiastice și civile publice etc.), pe de alta, aceleași imperative au fost realizate pe calea rusificării și constrângerii culturii naționale.

1812

1833

1834

Spațiu: Basarabia, teritoriul din stânga Nistrului

Țimp: 1812–1848

Repere cronologice:

1813 – Înființarea Seminarului Teologic la Chișinău

1820 – Reconstrucția bisericii *Adormirii* la mănăstirea Căpriană

1827 – Editarea *Gramaticii ruso-române* la Petersburg

1833 – Deschiderea gimnaziului de la Chișinău

1834 – Elaborarea planului general de reconstrucție a orașului Chișinău

Noțiuni:

- eclectism
- gimnaziu
- învățământ public
- Seminar Teologic
- turnee teatrale

Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni

Specificul evoluției culturale a românilor la est de Prut

În primele decenii după anexare, politica colonială a țarismului în Basarabia avea un caracter flexibil. În instituțiile de învățământ și biserici, limba română era admisă alături de cea rusă. Profitând de aceasta, mai mulți fruntași ai culturii și spiritualității naționale au desfășurat o amplă activitate național-culturală. Cea mai distinsă personalitate în domeniul promovării limbii și a culturii naționale a fost mitropolitul *Gavriil Bănulescu-Bodoni* (originar din Ardeal), care până în 1812 era *exarh* al Moldovei și Țării Românești, iar după anexare și până în 1821 s-a aflat în fruntea Episcopiei Chișinăului și Hotinului. La insistența sa, Sinodul Bisericii Ortodoxe a Rusiei a inclus în noua eparhie și regiunea Ocaevok.

Astfel, această structură ecclesiastică a Bisericii de pe ambele maluri ale Nistrului. În 1813, cu contribuția mitropolitului a fost înființat la Chișinău un *Seminar Teologic* unde se predă în limba română, iar la 1814 – o tipografie bisericească, unde au fost editate mai multe cărți în limba română. Activitatea lui a fost continuată de urmașul său la conducerea Bisericii din regiune – arhiepiscopul *Dimitrie Sulima*. Promotori ai culturii românești din Basarabia au fost *Iacob Hâncu (Ghinculov)*, *Teodor Bobeică*, *Leon Kunițki*, *Ștefan Margella* etc.

Învățământul și știința

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, în regiunile din stânga Nistrului, intrate în componența Imperiului Rus, încă nu se constituise un sistem stabil de învățământ și o rețea de școli laice. Studii elementare erau oferite de școlile create pe lângă instituțiile religioase, iar copiii proveniți din păturile privilegiate își continuau studiile în orașele din Polonia și Ucraina. În anii 1803–1804, guvernul țarist a aprobat *Principiile preliminare privind învățământul public* și statutele universi-

Mitropolitul **Gavriil Bănulescu-Bodoni**, în clipele grele, s-a așezat în fruntea boierilor care luptau pentru respectarea autonomiei Basarabiei aflată în componența Imperiului Rus, făcând uz de toată autoritatea de care se bucura.

Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998

➤ Prin ce fapte a fost recunoscut în istorie mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni?

tăților și ale instituțiilor de învățământ subordonate lor. Județul Tiraspol a fost inclus în districtul de învățământ al Universității din Harkov, iar zonele nordice din stânga Nistrului au fost subordonate Universității poloneze din Vilno (Vilnius).

În conformitate cu regulamentul menționat, urmau să fie create patru tipuri de instituții de învățământ: *școala parohială*, cu durata instruirii de un an, întreținută pe mijloacele obștilor sătești, proprietarilor moșilor și ale clerului, *școala județeană* (două clase), școala gubernială – *gimnaziul* (patru clase), ambele întreținute de stat, și *universitatea*. La Tiraspol instruirea se efectua în limba rusă, iar în regiunile nordice în rusă și poloneză. Astfel, de la bun început limba română a fost aici exclusă din procesul de studii.

Același sistem de învățământ a fost extins după 1812 și în Basarabia. S-au deschis școli județene și un gimnaziu la Chișinău (1833). În pofida politicii țariste de rusificare, intelectualii locali depuneau toate eforturile pentru a menține învățământul în limba română. La Tipografia Eparhială din Chișinău au fost editate câteva *bucoavne* (abecedare), iar la Petersburg profesorul Ștefan Margella a publicat *Gramatica rusească-românească* (1827). Însă în școlile din Basarabia limba română era predată doar ca obiect de studiu, în timp ce predarea celorlalte obiecte se efectua în limba rusă.

În această perioadă, în domeniul științei se impune *Alexandru Hasdeu*, care a cules și publicat opere folclorice moldovenești. El a studiat unele probleme filosofice, a descris flora Basarabiei. Un remarcabil om de știință basarabean a fost și *Alexandru Sturdza*, care a publicat lucrări în domeniul religiei și filosofiei. În domeniul lingvisticii și pedagogiei s-a impus *Iacob Hâncu* (*Ghinculov*). Un alt savant-filolog a fost *Victor Grigorovici*, originar din Balta, care a depistat și a publicat documente slavoromâne din Moldova medievală. Renumit savant-medic a fost *Nicolae Sclifos* (*Sclifosovschi*), născut în orașul Dubăsari, care devine unul dintre cei mai vestiți specialiști în domeniul chirurgiei.

Literatura și arta

Ruperea Basarabiei de la vechile centre de cultură din Principate și politica de rusificare a țarismului au avut drept consecință stagnarea procesului literar basarabean. Operele scriitorilor din Basarabia, scrise în limba română, erau publicate în Principate. Un exemplu vădit constituie activitatea lui Constantin Stamati, unul dintre membrii fondatori ai Societății Academice Române, care reprezenta Basarabia. El a colaborat la „*Albina românească*” și „*Dacia literară*”. Constantin Stamati a fost un bun cunoscător de franceză, rusă și greacă și a

 Care este semnificația unei case-muzeu?
Ce case-muzeu ale iluștrilor oameni de cultură din Basarabia cunoști?

deținut mai multe funcții publice în Basarabia. A fost un autor iluminist, care a rămas în literatura română prin creațiile sale: *Marele Ștefan și bravul său hatman Arbore*; *Neneaca, cuconașul ei și dascălul*; *Despre Basarabia și cetățile ei vechi* ș.a.

Lipsa posibilităților de a se manifesta în limba maternă a făcut ca mai mulți scriitori basarabeni să-și redacteze operele în limba rusă, păstrând, în același timp, conținutul național în creația lor (*Alexandru Hasdeu*, *Nicolae Gherbanovschi*, *Constantin Stamati-Ciurea* etc.). Celebrul fabulist basarabean *Alexandru Donici* se stabilește la Iași, unde își petrece rodnică activitate literară.

Tradițiile artei medievale cedează terenul stilurilor epocii moderne și în special neoclasicismului. În Basarabia însă această trecere este mai bruscă. Deja în prima jumătate a secolului al XIX-lea, au fost elaborate planurile generale de construcție și reconstrucție a orașelor: *Bender* (1813), *Chișinău* (1834), *Bălți* (1845), *Cahul* (1845) și *Soroca* (1846), care aveau la bază o rețea dreptunghiulară de cartiere. Regularitatea simetrică a fost aplicată în proiectarea ansamblurilor de parcuri orașenești. În stil neoclasic au fost proiectate principalele construcții atât laice, cât și religioase. Cele mai importante monumente în acest stil sunt ridicate la Chișinău și în principalele centre mănăstirești. În 1820, cu îngrijirea mitropolitului G. Bănulescu-Bodoni, a fost reconstruită biserica *Adormirii* la mănăstirea Căpriană, fiind păstrat planul inițial și o parte a zidăriei de la biserica lui Petru Rareș. În același an a fost ridicată biserica *Sf. Treimi* a mănăstirii Saharna. Importante monumente de arhitectură, ce caracterizează gusturile neoclasicale ale epocii, sunt: catedrala *Schimbaria la față* din *Bender* (1825), biserica *Sf. Parascheva* (1835) a mănăstirii Hâncu, biserica *Înălțării* (1836) la mănăstirea Hârjauca etc.

În evoluția artelor plastice se înregistrează o îmbinare a vechilor tradiții ale picturii de icoane cu pictura clasicizantă, inspirată din modelele rusești. În primele decenii după 1812, în drum spre Odesa și alte orașe mari din sudul Imperiului Rus, la Chișinău evoluează sporadic trupe teatrale rusești, franceze, italiene, germane etc.

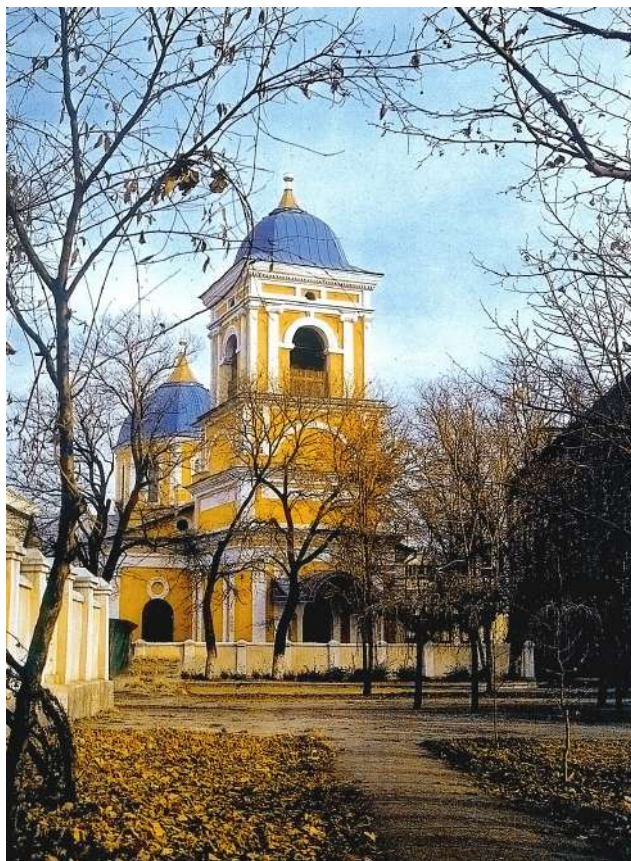

Casa-Muzeu Alexandru Donici

„Până la formarea Voievodatului Moldovei, locuitorii ambelor principate [Moldova și Țările Românești – *n.n.*] erau cunoscuți sub un nume comun de români. Cu timpul acest nume a fost purtat de către urmașii lor din partea de sud-vest, de valahi, care și astăzi continuă să se numească români, iar confracții, care locuiesc în partea de nord-est au preferat numelui de român denumirea ce provine de la numele patriei lor – Moldova. Dar în păturile de jos ale populației continuă câte o dată să fie pomenit numele vechi al strămoșilor lor. Astfel, la o privire generală a descendenților apropiați ai unuia și aceluiași neam, noi avem dreptul să folosim o numire comună a lor. Limba română poate servi drept un nume comun al graiurilor valah și al celui moldovenesc.”

Iacob Hâncu (Ghinculov). Din *Gramatica vlaho-moldovenească*, 1840

➤ **Care sunt argumentele lui Iacob Hâncu pe care se bazează concluzia lui despre unitatea limbii române?**

Catedrala *Schimbarea la Față* din Bender, 1825

➤ **Ce biserici au fost ridicate în Basarabia în perioada studiată? De ce administrația țaristă a susținut construirea lor?**

Biserica *Înălțarea Domnului* a mănăstirii Hârjauca, 1835

Biserica *Înălțarea Domnului* a fost zidită în 1848 în locul unei biserici mai vechi de lemn. Ea poartă amprentele stilului clasicist – plan cruciform cu cupolă și fațade de dimensiuni mici, triunghiulare. Deasupra pronaosului se înalță clopotnița. Complexul monastic din Hârjauca este una dintre cele mai reușite realizări arhitectonice ale stilului clasicist în Moldova.

„Copiii nobililor basarabeni, admiși în gimnaziu, cu toate că studiază aici limba maternă, nu pot să se folosească de ea, deoarece în școlile inferioare predarea nu s-a efectuat de la cunoscut la necunoscut, așa încât ei sunt incompetenți atât în domeniul limbii ruse, cât și al limbii materne, fiind nepregătiți pentru studiile gimnaziale din cauza unei lipse desăvârșite a manualelor în limba maternă. ...Este necesar... a) Numirea unor profesori calificați de limbă maternă în fiecare școală ținută; b) Procurarea unui număr suficient de manuale din Moldova și Valahia...”

Ioan Sturdza către Pavel Fiodorov, guvernatorul militar al Basarabiei, 1841

➤ **Determină problema expusă de autorul sursei. Formulează o concluzie cu referire la evoluția învățământului din Basarabia sub dominație țaristă.**

Arhitectura orașului Chișinău în prima jumătate a secolului al XIX-lea

După 1812, principalele construcții se efectuează în zona cuprinsă între străzile actuale *Alexandru cel Bun* și *Alexei Mateevici* (orașul de sus). În 1818, este fondat primul parc, proiectat de arhitectul B. Eitner (*Grădina publică orășenească*, astăzi – Parcul *Ștefan cel Mare*). De asemenea, în „orașul de sus” se realizează un ansamblu arhitectural care devine centrul urbei. El cuprindea noua Catedrală și clopotnița monumentală (restabilită recent), edificată în stil neoclasic, în anii 1830–1836, după planul arhitectului A.I. Melnikov, paralel fiind începută și plantarea *Parcului Catedralei*, Arcul de Triumf, zidit în 1840 după proiectul arhitectului L. Zaușkevici, reședința mitropolitană (ridicată în anii 1813–1830, actualmente dispărută). Astfel a fost circumscrisă piața centrală a orașului – *Piața catedralei* (astăzi *Piața Marii Adunări Naționale*). Stilul neoclasic este cel preferat pentru noile clădiri publice și particulare (ex.: hotelul *Elveția*, astăzi sediul Bibliotecii *B.P. Hasdeu*).

În anii '40, alături de edificiile în stil neoclasic, apar construcții în stil eclectic: Biserica Romano-Catolică (1840, arhitectul I. Charlemagne), Biserica Luterană (1836, arhitectul G. Torricelli), castelul închisorii (1840, arhitectul F. Frapolli) etc. Tradițiile arhitecturii medievale românești reinterpretate în stil neoclasic pot fi sesizate doar în arhitectura bisericii *Sf. Gheorghe* (1819).

Catedrala și clopotnița din Chișinău, secolul al XIX-lea

► **Studiază din surse suplimentare cum a evoluat istoria construcțiilor arhitecturale din centrul Chișinăului pe parcursul timpului până în zilele de astăzi.**

Exprimă-ți opinia

Consecințele politicii țariste asupra culturii din Basarabia

La începutul colonizării Basarabiei, politica culturală a Imperiului Țarist era orientată spre nivelarea diferențelor pe tot întinsul său. Pe parcurs însă, tot mai mult este ignorat specificul etnic al populației autohtone, în primul rând prin eliminarea treptată a limbii române din învățământul primar și secundar și reducerea substanțială a utilizării sale în biserică. De asemenea, în Basarabia nu a fost înființată nicio instituție de nivel universitar, iar învățământul secundar rămâne destul de limitat ca cuprindere. Prin aceasta, se urmăreau două scopuri: menținerea în ignoranță a majorității absolute a populației rurale și formarea la orașe a unei elite ruse (funcționari și ofițeri) și rusificate, din vârfurile nobilimii locale, care avea acces la studii.

► **De ce în primele decenii după anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus în instituțiile de învățământ și biserici limba română era admisă alături de cea rusă?**

Comentează

► **Cum contribuiau intelectualii din Basarabia la menținerea învățământului în limba română?**

AUTOEVALUARE

- Explică specificul evoluției culturii românești la est de Prut.
- Caracterizează principalele realizări în domeniul științei și demonstrează actualitatea lor.
- Descrie consecințele politicii țariste de rusificare asupra dezvoltării culturii din Basarabia.
- Propune unui coleg să sudiați împreună situația învățământului din Principatele Române și comparați-o cu cea din Basarabia. Analizați elementele de progres și regres identificate. Formulați un răspuns succint pentru a fi propus colegilor.
- Imaginează-ți că te afli pe una dintre străzile ce poartă numele unui reprezentant al culturii din Basarabia din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Ce ai putea povesti unui turist din altă țară despre personalitatea care îi poartă numele?

IV

SINTEZĂ ȘI AUTOEVALUARE

Repere:

I. CULTURA ÎN EPOCA MODERNĂ (mijlocul sec. al XVII-lea–mijlocul sec. al XIX-lea)

- În prima perioadă a epocii moderne, cultura în majoritatea statelor din Europa, a cunoscut schimbări radicale. Acestea au impulsivat evoluția societății în toate domeniile (social, economic, politic și cultural). Revoluția franceză de la sfârșitul secolului al XVIII-lea a marcat apusul epocii Luminilor. Iluminismul cu idealurile sale a fost înlocuit treptat cu romantismul și realismul.
- În Principatele Române, mai ales în prima jumătate a secolului al XIX-lea, începe o nouă etapă în procesul de afirmare a conștiinței naționale a românilor. Mentalitatea oamenilor, bazată pe apartenența la o confesiune religioasă, caracteristică epocii medievale, este treptat înlocuită cu o solidaritate națională, caracteristică epocii moderne. În baza unității etno-culturale, românii, care continuau să fie divizați politic, se constituie treptat într-o națiune modernă.
- După anexarea de către Imperiul Rus a teritoriului din stânga Nistrului și a Basarabiei, în aceste teritorii se instaurează o nouă ambianță culturală. Alături de anumite investiții în plan social și cultural (reorganizarea sistemului educațional, construcții bisericești și civile publice etc.), se intensifică procesul de rusificare și deznaționalizare a regiunii.

II. AUTOEVALUARE

1 Găsește corelația corectă dintre cele două coloane:

Iluminism	totalitatea valorilor materiale și spirituale create de omenire într-o anumită perioadă de timp și a instituțiilor necesare pentru comunicarea acestor valori.
Cultură	mișcare ideologică și culturală, care are drept scop crearea unei societăți „raționale” prin răspândirea culturii.
Romantism	mișcare artistică și literară apărută la sfârșitul secolului al XVIII-lea în Anglia și la începutul secolului al XIX-lea în Franța, ca o reacție împotriva clasicismului și regulilor lui formale, care a preluat tradițiile naționale și populare, promovând cultul naturii și libertatea de expresie.

2 Selectează din lista de mai jos trei evenimente, care, după părerea ta, au condiționat cele mai mari schimbări în evoluția culturii în prima perioadă a epocii moderne. Argumentează-ți alegerea.

- Editarea la Brașov de către George Barițiu a publicației „Gazeta de Transilvania”
- Deschiderea gimnaziului de la Chișinău
- Editarea primei gramatici românești
- Inaugurarea Teatrului Național la Iași
- Editarea „Curierului românesc” la București
- Inaugurarea „Daciei literare” de către Mihail Kogălniceanu

3

Formulează câte un enunț în care vei descrie aportul fiecărei personalități de mai jos la dezvoltarea culturii.

Honoré de Balzac

Ludwig van Beethoven

Gheorghe Asachi

Gavriil Bănulescu-Bodoni

4

Examinează tabloul după următorul plan:

- Ce simbolizează tabloul?
- Ce sentimente provoacă imaginea?
- Care este ideea sugerată de autor?
- Era oare posibilă realizarea dorinței exprimate de autor în acea perioadă?

Gustave Courbet. *Spărgătorii de pietre*

5

Analizează ideile marilor gânditori și formulează o opinie personală pro sau contra, utilizând exemple concrete din viața cotidiană:

- „Libertatea politică nu constă în a face ceea ce vrei. Libertatea este dreptul de a face tot ce îngăduie legile.”
Montesquieu
- „Oamenii de litere guvernează, deoarece cu timpul, mai devreme sau mai târziu, vor răsturna orice formă de despotism.”
Duclax

6

Continuă enunțurile de mai jos:

- Studiind istoria modernă, prima etapă (1640–1850), am învățat... .
- Sunt deosebit de impresionat de următoarele momente istorice studiate... .
- Cred că mi-aș putea îmbunătăți performanțele, dacă... .
- Consider că activitatea mea ar putea fi apreciată ca fiind... .

7

Întrebări pentru autodezvoltare:

- Care sunt principalele realizări în cultură, ce au fost înregistrate în prima perioadă a epocii moderne?
- Ce semnificație au avut romantismul și realismul pentru dezvoltarea culturii universale?
- Prin ce se explică faptul că în prima jumătate a secolului al XIX-lea literatura românească se dezvoltă într-un ritm accelerat?
- Care erau principalele trepte ale învățământului din Principatele Române?
- Care era situația învățământului și a literaturii din Basarabia către mijlocul secolului al XIX-lea?
- Prin ce se exprimă maturitatea și originalitatea culturii românești la mijlocul secolului al XIX-lea?

„Din perspectiva dezvoltării și formării competențelor specifice ale disciplinei, activitățile de învățare în bază de proiect vin să asigure studierea istoriei locale prin implicarea elevilor în cercetarea și promovarea personalităților, obiectelor, monumentelor, vestigiilor, patrimoniului din localitate, regiune și țară.”

Curriculum Național. *Istoria românilor și universală*, 2019

UNITATEA

**ACTIVITĂȚI
DE ÎNVĂȚĂRE
ÎN BAZĂ
DE PROIECT**

Specificul activităților de învățare în bază de proiect

Ce este un proiect?

Proiectul la istorie reprezintă o activitate de învățare și evaluare, utilizată frecvent în ultimul timp, având menirea să dezvolte abilitățile formate la lecții și competențele legate de viața subiectului implicat. De regulă, lucrul asupra proiectului la istorie începe în clasă, prin definirea și înțelegerea sarcinii de lucru, eventual prin identificarea unor soluții generale pentru rezolvarea acesteia. Unele sarcini din proiect sunt continuate acasă, în mod individual sau în grupuri, pe parcursul a câtorva zile sau săptămâni. Ulterior, proiectul se încheie tot în clasă, prin prezentarea în fața colegilor a produsului realizat sau a unui raport asupra rezultatelor obținute.

Caracteristici ale învățării bazate pe proiecte

În elaborarea și implementarea proiectelor se vor utiliza în mod practic cunoștințele și vor fi dezvoltate abilitățile formate la orele de istorie, dar și de la alte discipline școlare. Acesta va fi un proces extins, structurat în jurul unei probleme identificate și care poate fi soluționată de către participanți, inclusiv prin implicarea unor membri ai comunității. Aceasta presupune colectarea de informații, prelucrarea și sistematizarea unei baze de date, interpretarea și reflecția personală, cooperarea în realizarea sarcinilor propuse.

Învățarea bazată pe proiect include:

- analiza situației reale, luându-se în considerare nevoile oamenilor, ale clasei, ale școlii sau ale comunității;
- decizia subiecților implicați, importantă pentru activizarea potențialului creativ și promovarea inițiativelor, identificarea soluțiilor în realizarea produsului;
- utilizarea unor elemente de cercetare și documentare în vederea stabilirii soluțiilor sau a elaborării produsului;
- prezentarea produsului sau a activității practice realizate;
- organizarea unor reflecții asupra a ceea ce s-a realizat, analiza nivelului de achiziții dobândite și a modului în care aceste competențe pot fi utilizate pe viitor în alte situații sau contexte.

Exemple de subiecte pentru organizarea învățării bazate pe proiecte la istorie:

- 1 Studiu de caz: „Trecutul de lângă noi – vestigii ale patri-moniului local”.
- 2 Analiza unui monument cu origini din Epoca Modernă din localitate sau regiune.
- 3 Excursie (istorici, geografi, etnografi, naturaliști etc.) la biserici/mănăstiri din localitate sau republică.

Etapele realizării unui proiect la istorie:

- 1 Identificarea temei proiectului (nesoluționat sau soluționat parțial) ori a unei întrebări deschise din istoria locală.
- 2 Planificarea activității:
 - stabilirea scopului și a obiectivelor proiectului;
 - formarea grupelor de lucru;
 - îngustarea subiectului în cadrul temei proiectului de către fiecare elev/grup;
 - alegerea liderilor și distribuirea sarcinilor/responsabilităților în cadrul grupului;
 - identificarea surselor de informare (manuale, proiecte mai vechi, cărți, documente, reviste de specialitate, persoane sau instituții specializate în domeniu etc.).
- 3 Cercetarea/documentarea – activitatea propriu-zisă și luarea deciziilor.
- 4 Implementarea proiectului/planului de acțiune.
- 5 Realizarea materialelor/produselor.
- 6 Prezentarea rezultatelor activității sau a materialelor create/a produselor realizate.
- 7 Evaluarea, autoevaluarea și evaluarea reciprocă a proiectului:
 - aprecieri și reflecții asupra experiențelor de învățare;
 - analiza etapelor cercetării și rezultatelor ei;
 - aprecierea modalităților de activitate realizate individual sau în grupuri mici;
 - aprecierea produsului realizat;
 - nivelul îndeplinirii sarcinilor/responsabilităților;
 - diseminarea bunelor practici.

Criteria de evaluare a proiectului (exemple)

- Stabilirea scopului proiectului
- Claritatea obiectivelor și calitatea informației
- Calitatea limbajului, elementele grafice
- Activitatea individuală sau în grupuri mici
- Rezultate, observații, concluzii
- Aprecierea eficienței proiectului
- Relevanța proiectului, aplicabilitate
- Prezentarea publică a proiectului
- Evaluarea reciprocă a proiectului
- Autoevaluarea proiectului

Reține!

- **Învățarea bazată pe proiecte la istorie este un exercițiu excelent pentru implicare activă, manifestarea inițiativei și a creativității, comunicarea și colaborarea eficientă, dezvoltarea gândirii critice și constructive, formarea deprinderilor de viață și a competențelor transversale.**

A

Trecutul de lângă noi – vestigiile ale patrimoniului local

Spațiu: Localitatea natală/ regiunea din apropiere

Timp: Trecutul istoric al localității

Noțiuni:

- muzeu
- patrimoniu
- produs
- vestigiu

Sugestii pentru miniproiectul de studiere a unor vestigii de valoare istorică sau culturală din localitate:

- **Scop:** Studiarea și valorificarea patrimoniului din localitate/ regiune.
- **Grupul-țintă:** elevii din clasa a VII-a, părinți, elevi din alte clase, cadre didactice, persoane-resursă.
- **Strategii de activitate:** explicația, conversația, prezentarea, interviul, observarea, lucrul independent/în perechi/pe echipe, discuții dirijate, ascultarea activă, învățarea prin descoperire, jocul didactic etc.

- 1 Recunoașterea obiectelor din muzeu sau alte obiective istorice specifice epocii moderne.
- 2 Descrierea a două-trei obiecte, vestigii ale patrimoniului local.
- 3 Elaborarea unui produs despre vestigiile patrimoniului local (cu impresii și observații).
- 4 Manifestarea deschiderii pentru cunoașterea și respectarea patrimoniului istoric și cultural al comunității și al neamului.

Ce sunt vestigiile?

Este bine să studiem trecutul umanității, la modul general, și al neamului, în particular, dar este important să cunoaștem vestigiile din localitate sau regiunea apropiată care constituie patrimoniu local. Ansamblul patrimoniului cultural local presupune o totalitate de valori istorice și bunuri culturale de importanță locală, care au fost create pe parcursul timpului.

Drept **vestigii** istorice și culturale care prezintă interes pentru studiu pot fi: *urme din trecut, obiecte vechi, elemente de vestimentație, documente, elemente etnoculturale, tradiții și obiceiuri, covoare, prosoape, unelte, monede, porți, bijuterii* etc. Studiind atent și cu interes vestigiile din localitate, putem să ne formăm o reprezentare despre cum trăiau strămoșii noștri cu trei-patru secole în urmă.

Valorificarea trecutului istoric și a patrimoniului cultural local demonstrează respect față de neam și față de moștenirea strămoșilor, cunoașterea istoriei locale și recunoașterea valorilor istorice și culturale ale localității. De obicei, aceste vestigii se găsesc în muzee, dar pot fi observate și în timpul sărbătorilor și prezentărilor tradițiilor de către oamenii din localitate. Unele se găsesc în familii sau în locuri istorice protejate. Vestigiile din localitate pot fi studiate prin mai multe metode: interviuri cu specialiști în domeniu, discuții cu persoane în etate, analiza surselor și documentelor din bibliotecă sau de pe Internet.

➤ **Când ai vizitat ultima oară un muzeu din localitate/regiune (cu clasa sau cu membrii familiei)? Ce vestigii de valoare istorică sau culturală din localitate/regiune cunoști?**

SUGESTII DE ORGANIZARE A ACTIVITĂȚILOR:

1 Introducere. Specificul organizării unui studiu al vestigiilor ce prezintă un patrimoniu local.

Repere:

- a) Tipuri de vestigii;
- b) Muzeu local/regional/național;
- c) Obiective istorice și culturale în localitate/regiune;
- d) Informații suplimentare despre vestigiile studiate;
- e) Condițiile de păstrare, protejare a vestigiilor;
- f) Atribuțiile persoanelor responsabile de păstrarea vestigiilor istorice și culturale;
- g) Valorile vestigiilor din localitate.

2 Pregătirea studiului despre vestigiile de valoare istorică sau culturală din localitate

Repere:

- a) Modalități de organizare;
- b) Comunicarea scopului și a obiectivelor activității în baza proiectului etc.;
- c) Proiectarea studiului vestigiilor și clarificarea sarcinilor/responsabilităților (determinarea timpului studiului, comunicarea cu persoanele responsabile și care pot lua decizii pentru obținerea aprobării studiului, mijlocul și stabilirea modului de deplasare spre vestigiile ce urmează să fie studiate etc.);
- d) Discutarea regulilor și a normelor de comportament în diverse locuri, unde se păstrează vestigii, în muzee, în spații publice, în familii;
- e) Elaborarea schiței *Fișei de studiu* (pe echipe sau independent) și simularea completării ei în mod corect;
- f) Determinarea produselor recomandate pentru prezentare (la decizia elevilor: fișa de observare, desene, machete, articol pentru ziar/ site, buletin informațional, expoziție foto, postere, listă de întrebări etc.).

3 Organizarea studiului

Repere:

- a) Determinarea subiectului studiului;
- b) Repartizarea sarcinilor privitor la studiul unui vestigiu;
- c) Completarea *Fișei de studiu*;
- d) Întrebări-răspunsuri după caz.

4 Valorificarea și analiza studiului.

Repere:

- a) Prezentarea rezultatelor completării *Fișei de studiu*;
- b) Prezentarea produselor (individual sau în grupuri mici);
- c) Reflecții despre efectuarea studiului și concluzii;
- d) Autoevaluare/evaluare reciprocă/evaluare;
- e) Sarcini de extindere de scurtă și de lungă durată.

Fișă de observare a studiului unui vestigiu de valoare istorică sau culturală (model)

Numele _____

Denumirea studiului _____

Am aflat (conținuturi noi) _____

Am colaborat: _____

Întrebări: _____

Curiozități: _____

Aprecieri: _____

Voi dezvolta în continuare: _____

Reguli care trebuie respectate în timpul studiului vestigiilor istorice și culturale:

- să păstreze liniștea și curățenia;
- să nu se atingă exponatele, obiectele ce prezintă valoare istorică sau culturală;
- să vorbească încet, calm și să asculte activ;
- să nu se depărteze de grup și de cadrul didactic/însoțitori;
- să nu facă poze cu aparatul foto sau telefonul mobil fără permisiune;
- să nu consume alimente sau băuturi în spațiile unde sunt prezente vestigii ce prezintă valoare istorică sau culturală.

B

Analiza unui monument cu origini din Epoca Modernă

Noțiuni:

- monument cultural
- monument istoric
- sit

Sugestii privind organizarea unui interviu despre un monument istoric sau cultural

Interviul este o convorbire cu o persoană competentă într-un domeniu, pentru a culege mai multe informații despre un subiect dintr-un domeniu de interes comun. Cu acest scop, sunt pregătite din timp întrebări despre subiectul dat. Întrebările pregătite pentru un interviu ar trebui să fie scurte, clare și adresate în cunoștință de cauză. Sondajul de opinie, informația și explicarea unei situații sunt laturile principale ale interviului.

Etapele interviului:

- *Pregătirea interviului* – studierea subiectului pentru o cunoaștere generală; alcătuirea întrebărilor; identificarea persoanelor care vor fi interviuate; determinarea locului și timpului desfășurării interviului etc.
- *Realizarea interviului* – organizarea unei discuții pregătitoare pentru crearea unei ambianțe deschise, adresarea întrebărilor interviuatului, notarea răspunsurilor la întrebări.
- *Rezultatele interviului* – redactarea răspunsurilor la întrebări și pregătirea materialului, formularea concluziilor, prezentarea rezultatelor, mediatizarea bunelor practici.

Monumentele povestesc...

Istoria locală are un rol important în înțelegerea trecutului unui popor, a unei comunități. Aceasta poate fi studiată prin mai multe modalități, una dintre care este analiza monumentelor și siturilor din localitate sau regiune.

Monumentele sunt obiecte ori ansambluri de obiecte cu valoare istorică, culturală sau științifică, care reprezintă mărturia ale evoluției civilizațiilor din trecut, precum și ale dezvoltării spirituale, politice, economice și sociale a societății. De regulă, monumentele istorice și culturale sunt înscrise în Registrul monumentelor Republicii Moldova, fiind ocrotite de stat. Principiul de bază al protejării monumentelor istorice constă în păstrarea parametrilor și caracteristicilor acestor bunuri, precum și a contextului natural aferent, care determină valoarea istorică, culturală, memorială, artistică, estetică, științifică etc. a acestora. Fiind cunoscute și protejate, monumentele istorice și culturale prezintă o valoare inestimabilă și o carte de vizită a unei localități.

Drept *monumente* cu origini din epoca modernă pentru a fi studiate și vizitate din localitate sau din regiunea apropiată pot fi: *monumente de arhitectură; monumente istorice; turnuri de apă; conace; mori* etc.

Exemple de monumente din epoca modernă sunt în mai multe localități. De exemplu, nu departe de cetatea Tighina, la Varnița, se mai păstrează vestigiile taberei regelui suedez Carol al XII-lea, refugiat aici după bătălia de la Poltava (1709), mănăstirile Hâncu, Țipova și Jabca (sec. al XVII-lea), biserica *Adormirea Maicii Domnului* (sec. al XVII-lea) din Căușeni, biserica *Sf. Nicolae* (sec. al XVIII-lea) din Căpriana, Conacul lui Zamfirache Ralli din Dolna, Strășeni etc. Prezintă interes și cimitirele, pentru a studia trecutul istoric al localității.

Conacul familiei astronomului Nicolae Donici, Dubăsarii Vechi, Criuleni, secolul al XIX-lea

ACTIVITATEA PRACTICĂ

Recomandări de organizare a studiului unui monument

Pentru a cunoaște mai multe despre monumentele din localitate, pot fi organizate mai multe activități, printre care interviuri cu persoane-resurse; Ziua Eroilor din localitate, dezbateri și mese rotunde, conferințe și expoziții etc.

Analizând monumentele, vom cunoaște informații despre patrimoniul din localitatea natală, dezvoltând un comportament responsabil în activitățile desfășurate. De asemenea, este important că vom cultiva trăsături morale pozitive, precum demnitatea, curajul, mândria națională, toleranța, înțelegerea dintre oameni, respectul reciproc și alte calități.

Este important ca să ne documentăm din timp cu privire la monumentele istorice sau culturale din localitate, dar și la evenimentele istorice care au avut loc. Nu mai puțin important este organizarea unei vizite la monumentele din apropierea școlii/localității, unde se va face o descriere a acestor monumente, explicând totodată căror evenimente le-au fost dedicate.

Prin analiza unui monument cu origini din epoca modernă, vom dezvolta respectul față de trecutul istoric al neamului și al oamenilor din localitate/regiune care au contribuit la păstrarea valorilor. Faptul că vedem realitatea cu ochii noștri are un impact pozitiv asupra dezvoltării personalității în devenire.

Reședința dinastiei de boieri Vinogradski, Iarova, Soroca. A fost construită în perioada anilor 1833-1835. Este un monument de arhitectură de importanță națională.

Știi că pe 18 aprilie, în lume, este marcată Ziua Monumentelor și Siturilor? Ce idei ai pentru organizarea unui eveniment în școală sau localitate în această zi?

Expoziție de materiale din conacul lui Constantin Stamatii, Ocnița

Exemple de produse în legătură cu studierea monumentelor istorice și culturale.

Propunem câteva sugestii de produse care pot fi pregătite pentru a studia și a prezenta un monument cu origini din epoca modernă:

- *demers* adresat autorităților pentru accesul la monument;
- *anunț* pe avizierul școlii despre intențiile grupului de lucru;
- *pliant* de promovare a monumentului studiat, pentru a fi cunoscut de membrii comunității;
- *ghid turistic* cu referire la istoria și starea monumentului;
- *traseu/hartă turistică* (tipărită sau în format electronic) cu referire la accesul la monumentul studiat;
- *discurs* cu referire la un subiect istoric referitor la monument.

Pot fi realizate și alte produse cu scop de informare despre monumente și promovarea lor (filmulețe, spoturi publicitare, documentare, bannere, site-uri etc.). În legătură cu monumentele studiate, pot fi organizate diverse evenimente: expediții turistice și cognitive, sărbători sau spectacole tematice; albume cu fotografii, dezbateri, cafeneaua de discuții, prezentarea unei reviste școlare; expoziții de creații ale elevilor, vizitarea unor filme, expoziții în muzeu, întâlniri cu persoane-resursă, simularea unei conferințe de presă, sau conferință științifică-practică a elevilor etc.).

Excursie la lăcașele de cult din localitate sau republică

Noțiuni:

- excursie
- lăcaș sfânt
- portofoliu

Obiectivele unei excursii:

- consolidarea cunoștințelor dobândite la orele de istorie despre strămoși, studiind istoria bisericilor și a mănăstirilor;
- trezirea sentimentelor de dragoste și prețuire față de persoanele care au contribuit la construirea și îngrijirea lăcașelor sfinte;
- formarea sentimentului de mândrie pentru istoria localității și a neamului;
- exprimarea opiniilor personale privind obiectivele istorice vizitate;
- manifestarea interesului pentru cunoașterea și ocrotirea monumentelor istorice;
- formarea deprinderilor de comportament civilizată în timpul activităților desfășurate.

Specificul organizării unei excursii la o biserică sau mănăstire

Vizitarea unei biserici poate fi o situație de învățare cu scop cultural-artistic, dar și un moment de reconciliere ori de introspecție, în funcție de educația morală a persoanei. Înainte de vizitarea unui lăcaș sfânt, trebuie să fim atenți la vestimentație decentă, precum și la manifestarea unui comportament civilizată. Vizita la o biserică reprezintă un prilej de mare emoție atunci când persoanele sunt conectate la anumite ritualuri specifice bisericii sau mănăstirii date.

Excursia istorică

Excursiilor școlare le este proprie și specifică latura lor formativă cognitivă și educativă, la care se adaugă și scopul recreativ. Excursia este cea care reușește să trezească și să dezvolte interesul persoanelor, îmbogățindu-le orizontul de cunoaștere. Este o modalitate de învățare cu caracter atractiv și mobilizator, care oferă ocazia de a efectua observații directe asupra obiectelor cu caracter istoric sau cultural, așa cum se prezintă ele în stare naturală, asupra operelor de artă, de cult (biserici și mănăstiri), precum și a altor monumente.

Excursia istorică este destinată pentru cunoașterea trecutului local, național. Excursiile la biserici și mănăstiri din localitate sau regiunile apropiate permit o abordare interdisciplinară, este o modalitate de învățare prin cooperare, în care persoanele implicate pot lucra în echipă, acumulează informații și pot adresa întrebări persoanelor cu care colaborează.

Bisericile și mănăstirile sunt obiecte care, fiind vizitate și studiate atent, pot oferi multe informații despre istoria localității și a neamului, despre valorile și tradițiile din trecut. O excursie reușită asigură stimularea curiozității de a descoperi noi fenomene și elemente de credință, dezvoltându-se dorința de călătorie în scopul cunoașterii istoricului obiceiurilor și tradițiilor.

O excursie reușită marchează în memoria noastră momente de neuitat, în care persoanele participante au trăit momente emoționante, au vizitat locuri memorabile, au dobândit cunoștințe și abilități utile și au realizat ceva în plus pentru autoperfecționare.

Mănăstirea Saharna, înființată în anul 1776 de schimonahul Vartolomeu

Sugestii de organizare a unei excursii:

Pentru reușita unei excursii, aceasta trebuie planificată și pregătită din timp, persoanele implicate fiind anunțați de data desfășurării excursiei, scopul, itinerarul și tematica acesteia. Importante sunt și discuțiile asupra regulilor și normelor de conduită ce vor fi respectate pe tot parcursul excursiei. Este necesar ca persoanele implicate să fie anunțate din timp pentru o mai bună gestionare și o organizare mai bună.

În organizarea și desfășurarea unei excursii la biserici și mănăstiri, pot fi formate mai multe grupuri de lucru, care vor studia și apoi vor prezenta produsele realizate. Un model de repartizare a sarcinilor în grupuri poate fi:

- a) **Grupul I** studiază istoria obiectului de cult din localitate sau regiunea apropiată;
- b) **Grupul II** analizează stilul arhitectural și sculptural, picturile și anturajul lăcașului sfânt;
- c) **Grupul III** realizează preventiv un interviu cu persoane-resursă despre activitatea bisericii sau mănăstirii;
- d) **Grupul IV** colectează imagini pentru organizarea unei expoziții tematice;
- e) **Grupul V** se informează despre unele tradiții și ritualuri specifice legate de activitatea bisericii sau mănăstirii.

Produsele realizate pot fi colectate într-un portofoliu comun, care poate fi prezentat în cadrul unei activități publice.

Este necesară întocmirea unei hărți a itinerarului în mod amănunțit, cu toate obiectivele, locurile de popas, localitățile prin care se trece sau se staționează, echipamentul și alimentele necesare, mica trusă medicală, o agendă de notițe, se prelucrează regulamentul excursiei, sarcinile fiecărui elev sau ale grupului.

Mănăstirea Hârbovăț, întemeiată în anul 1816 de Ștefan Lupu și soția sa Elena

Chișinău. Biserica „Sfinții Împărați Constantin și Elena” (1777)

Un portofoliu al unei excursii cuprinde:

1. Demers către administrație pentru aprobarea perioadei de desfășurare a excursiei;
2. Adrese către obiectivele economice majore care se vor vizita (ziua și ora vizitei care se va efectua);
3. Stabilirea itinerarului pe ruta respectivă cu harta desenată și sinteza informațiilor despre traseul propus;
4. Stabilirea mijlocului de transport și condițiile de deplasare;
5. Tema excursiei și a scopului urmărit;
6. Conținutul general al obiectivelor propuse;
7. Stabilirea duratei excursiei și a datelor de deplasare;
8. Planul amănunțit de desfășurare al excursiei pe zile și ore;
9. Tabel nominal cu elevii participanți (eventual părinți însoțitori);
10. Lista grupelor de lucru, precum și sarcinile acestora;
11. Un regulament în ceea ce privește manifestarea disciplinară a elevilor în excursie.

SINTEZĂ ȘI AUTOEVALUARE FINALĂ

Repere:

I. TRANSFORMĂRI ÎN SOCIETATEA MODERNĂ ÎN SECOLELE XVII-XVIII

1 REVOLUȚIA AGRARĂ

„Noile tehnici s-au răspândit în agricultură, ca și în industrie, pe măsură ce agricultura s-a comercializat și tot mai numeroși agricultori au acceptat noile metode și modificările profunde pe care acestea le-a adus în viața lor. Pentru dezvoltarea economică, trebuie neapărat ca productivitatea agriculturii să se modifice într-o manieră radicală, căci societățile care se modernizează devin din ce în ce mai tributare agriculturii.”

Walt Rostow. *Etapele creșterii economice*

2 REVOLUȚIA SPIRITUALĂ

„Luminarea este ieșirea omului din starea de minorat de care el însuși s-a făcut vinovat. Minoratul înseamnă neputința de a te servi de propriul tău intelect fără a fi condus de altcineva... Să ai curaj în folosul propriului intelect este deci deviza iluminării.”

Ch. Montesquieu.
Despre spiritul legilor

3 REVOLUȚIA SOCIALĂ

„În statele libere descoperim deseori mai mult bun-simț și mai multă inteligență în prăvălii și în manufacturi, decât în cabinetele principilor ce domnesc asupra unei țări, unde nimeni nu riscă să aibă o opinie, dacă nu face parte din guvernare.”

E. Burke. *Reflecții asupra Revoluției din Franța*

4 REVOLUȚIA INDUSTRIALĂ

„Aerostatul nostru, construit din tafta (mătase) dublă... va putea să îndeplinească scopul de a transporta succesiv, în diverse locuri, sub impulsurile atmosferei și alegând doar cele favorabile. Sper că se va supune, de asemenea, schimbărilor pe direcții pe care le vom dori să i le dăm când curenții de aer nu se vor împotrivi...”

J.É. Montgolfier. *Scrisoare*

II. AUTOEVALUAREA COMPETENȚELOR SPECIFICE

1 Utilizarea limbajului istoric în diverse situații de învățare și de viață, respectând cultura comunicării.

- Formulează o concluzie despre specificul modului de viață al oamenilor din epoca modernă (prima perioadă), utilizând termenii: *revoluție, Iluminism, independență, democrație, fabrică, urbanizare, monarhie, iobăgie*.

2 Amplasarea în timp și spațiu a evenimentelor, proceselor, fenomenelor, demonstrând înțelegerea continuității și schimbării în istorie.

- Selectează din lista de mai jos trei-patru evenimente, care, în opinia ta, au condiționat cele mai mari schimbări în evoluția societății umane în prima perioadă a epocii moderne. Argumentează-ți alegerea.
 - Adoptarea de către Congresul SUA a „Declarației de independență”, 1776
 - Revoluția Franceză începută, 1789
 - Anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus, 1812
 - Înființarea Seminarului Teologic la Chișinău, 1813
 - Congresul de la Viena, 1815
 - Răscoala condusă de Tudor Vladimirescu, 1821
 - Sfârșitul regimului fanariot, 1822
 - Revoluții burgheze, 1848–1849

3 Analiza critică a informației din diferite surse, pornind de la cultura istorică, manifestând poziția cetățeanului activ și responsabil.

- Selectează la alegere din manual două documente cu referire la creațiile oamenilor și în baza informației identifică schimbările caracteristice civilizației moderne în diverse domenii ale culturii.

4 Determinarea relației de cauzalitate în istorie, dând dovadă de gândire logică și spirit critic.

- Analizează imaginile de mai jos și determină două-trei elemente care au influențat modul de viață al omului în epoca modernă (prima perioadă).

Oameni simpli în epoca modernă

Nobil din epoca fanariotă

5 Valorificarea trecutului istoric și a patrimoniului cultural, manifestând respect față de țară și de neam.

- Redactează un minieseu din opt-zece propoziții cu genericul: „Factorii care au stimulat dezvoltarea culturii românești în prima jumătate a secolului al XIX-lea”.

- **Anexare** – proces de alipire formală a unui stat sau a unei părți din teritoriul unui alt stat în mod unilateral (în conformitate cu dreptul internațional, anexarea este un tip de agresiune și în prezent atrage după sine responsabilitate internațională).
- **Armistițiu** – acord între state beligerante în vederea încetării temporare a operațiunilor militare.
- **Basarabia** – parte integrantă a Țării Moldovei, situată pe teritoriul dintre Nistru, Prut, Dunăre și Marea Neagră, denumită astfel prin extinderea numelui atribuit în 1812 doar părții sale sudice.
- **Burghezie** – categorie socială legată preponderent de economia urbană care deține capitalul și părghiile de decizie în societate.
- **Capitalism** – sistem social-economic și politic-ideologic bazat pe proprietatea privată, piața liberă și libertatea de acțiune.
- **Cod civil** – act normativ care cuprinde cele mai importante reglementări referitoare la raporturile dintre persoanele fizice și juridice private, inclusiv statul, atunci când acesta participă la raporturi juridice în calitate de persoană privată.
- **Colonizare** – a popula o țară sau o regiune cucerită cu coloniști (aduși din alte regiuni).
- **Congresul de la Viena** – conferință a ambasadorilor statelor europene prezidată de omul de stat austriac Klemens von Metternich, care și-a desfășurat lucrările în Viena în anii 1814–1815.
- **Constituție** – lege fundamentală a unui stat, care stabilește forma de guvernământ și de organizare statală, precum și drepturile și obligațiile fundamentale ale cetățenilor.
- **Declarație de independență** – document adoptat la 4 iulie 1776 la Philadelphia, de Congresul continental al reprezentanților celor 13 colonii engleze din America de Nord, prin care acestea s-au declarat independente.
- **Domnii pământeni** – domni aleși de către boieri dintre membrii familiilor domnitoare în Țara Moldovei și Țara Românească.
- **Muncitor salariat** – persoană care încheie un contract de muncă individual cu o persoană fizică sau juridică și se obligă să presteze munca în schimbul unui salariu.
- **Război de Independență** – luptă desfășurată pe teritoriul unei țări sau pe fostul teritoriu al unei țări ocupate de către un alt stat, care se dorește a fi suverană prin adoptarea unei declarații de independență.
- **Regim fanariot** – sistem politic și social din secolul al XVIII-lea din Țara Moldovei și Țara Românească.
- **Regulament Organic** – legile pentru reorganizarea Principatelor în timpul ocupației rusești (1828–1834), în care se menținea claca, șerbia și privilegiile.
- **Revoluție** – schimbare fundamentală a valorilor, a instituțiilor politice, a structurii sociale, a conducătorilor și a ideologiilor unei societăți.
- **Revoluție glorioasă** – schimbare radicală, lipsită de incidente violente (se referă în principal la Revoluția engleză din 1688–1689, prin care regele Iacob al II-lea este îndepărtat de la conducere și înlocuit cu Wilhelm de Orania).
- **Revoluție industrială** – procesul înlocuirii radicale a producției manufacturiere (manuale) cu producția bazată pe mașini.
- **Sfânta Alianță** – organizație internațională creată la 26 septembrie 1815 la Paris de către împărații Alexandru I al Rusiei, Francisc I al Austriei și Frederic Wilhelm al III-lea, regele Prusiei, cu scopul apărării celor convenite la Congresul de la Viena (1815) și al descurajării mișcărilor cu caracter liberal din Europa, în numele principiilor creștine de pace și justiție.